

HET LAND VAN NEVELE

**JANUARI
2008**

**JAARGANG
XXXIX**

**AFLEVERING
1**

Verantwoordelijke uitgever: J. LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree

INHOUD LAND VAN NEVELE

J. LUYSSAERT, Woord vooraf	2
A. VAN MALDEGHEM, Geschiedenis van de koorzang in Nevele en in het Land van Nevele	3
J. LUYSSAERT, Fruitleveranciers en huwieren in Het Land van Nevele (1357-1542)	39
A. STROBBE, Het kasteel van Poeke: enkele getuigenissen	45
Verslagen	60

INHOUD MENSEN VAN TOEN

A. STEVENS, Aan de vooravond van een catastrofe. Onderzoek naar de emigratie en beroepenstructuur in de gemeente Landegem aan de hand van de bevolkingsregisters van 1846-1870	79
--	----

WOORD VOORAF

Toen u de enveloppe opende en dit tijdschrift in handen kreeg, heeft u zich misschien verbaasd afgevraagd of dit wel voor u bestemd was. Dit boekje lijkt niet meer het vertrouwde 'Land van Nevele'. Inderdaad, na wikken en wegen, hebben we binnen ons bestuur besloten om het uitzicht van ons tijdschrift na 38 jaar een beetje fleuriger te maken.

De sombere grijze kaft heeft nu plaats geruimd voor een kleurrijke afdruk van de kaart van Nevele van 1639, bewaard in het rijksarchief te Gent. Ze toont ons de zetel van de heerlijkheid of de baronie Nevele: de toren van het toen gedeeltelijk afgebroken kasteel bij de kerk van Nevele. Van hier uit heerste de heer van Nevele over zijn uitgestrekte Land van Nevele¹.

Onze leden van het eerste uur kunnen goed het uitzicht en de technische evolutie van ons tijdschrift volgen.

In de pioniersjaren 1970-1975 werd het tijdschrift door enkele naarstige vrijwilligers op een ambachtelijke manier gedrukt en in mekaar gestoken. Onze toenmalige secretaris-penningmeester Guido Schaeck toverde met de hulp van een paar collega's via een ingewikkeld systeem van fotostencils een afbeelding op de kaft. Geduldig keek hij toe hoe dan kaftje bij kaftje uit de stencilmachine te voorschijn kwam. Haast en spoed was toen zeker niet goed! Het verzamelen en nieten van het tijdschrift bleef (tijdens de middagpauze!) nauwkeurig mensenwerk.

Toen we er financieel een beetje beter voorstonden, kon ons tijdschrift gedrukt worden in de Beschutte Werkplaats Nevelland maar we bleven zweren bij een wisselde zwart-wit kaftfoto. Het lettertype van de teksten volgde ook de technische vooruitgang en evolueerde van de gebruikelijke schrijfmachineletter naar een échte drukletter.

Na de lof die we mochten ontvangen over het mooie uitzicht van ons themanummer over 'Vallei van de Zeverenbeek in Zeveren-Deinze' stapten we over op een volledige kaft in kleur, waarin ruimte is voorzien voor foto's als illustratie bij een artikel. Aangezien het hier vaak over oude foto's gaat, zullen we ze verder zwart-wit of in hun originele kleur afdrucken.

Jan Luyssaert
eindredacteur

¹ Zie J. Luyssaert, Bijdrage tot de geschiedenis van de Stad en Vrijheid van Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 37 (2006), afl. 2, p. 105-138.

GESCHIEDENIS VAN DE KOORZANG IN NEVELE EN IN HET LAND VAN NEVELE

Oudste sporen van koorzang

In 1146 droeg Erardus, de oudst bekende pastoor van Nevele, samen met zijn zeven medekanunniken¹, de kerk en de proosdij² van de parochie over aan de abdij van Drongen. De geestelijken daar behoorden sinds 1138 tot de Norbertijnenorde. Naast de zielzorg stelden deze kloosterlingen de gezamenlijke koorzang centraal. Ook de pastoors van de parochies Hansbeke, Landegem en Vosselare waren vanaf die periode geestelijken van de abdij van Drongen.

De kapelanij³ Nevele werd ten jare 1222 door Walter, heer van Nevele, met al de daartoe behorende goederen en inkomsten eveneens opgedragen aan de abdij van Drongen. Eén van de voorwaarden was een jaarlijkse gezongen jaargetijde voor hem en zijn echtgenote Maroia⁴ in de abdij.

In 1267 eiste Everard-Radolf, heer van Nevele, dat de in Nevele verblijvende priesters dagelijks drie missen waaronder één gezongene zouden celebreren. Hij vroeg ook dat de prelaat van Drongen eens per jaar persoonlijk naar Nevele zou komen om er een plechtige mis te zingen. Dit zou gebeuren op 22 september, het feest van de patroonheilige de heilige Mauritius. Volgens een kroniek uit 1439 woonden drie mannelijke religieuzen uit Drongen van oudsher op een Nevelse hofstede, het 'Hof ter Munken'⁵. In de zestiende eeuw en misschien ook vroeger gaf één van de monniken daar les aan de 'klerken' van Nevele en Meigem. De leerstof was waarschijnlijk dezelfde als in het nabije Deinze: lezen, schrijven, Latijn, toneel

¹ Seculiere kanunniken waren in de Middeleeuwen soms geen priester maar wel bezitters van een prebende (= inkomen van een priester). Ze mochten dus gehuwd zijn en lieten zich tegen betaling tijdens erediensten vervangen door een priester (vicaris). De Nevelse kanunniken bezaten de *curia ecclesiae Nivellensis* sinds 1084.

² Bezittingen om in het onderhoud te voorzien van de parochiepriester.

³ Onroerend goed met jaarlijkse opbrengst voor het celebreren van missen door een hulppriester of kapelaan.

⁴ Ook Maria genoemd.

⁵ Op de plaats van het 'Hof ter Munken' staat nu het Nevelse rustoord 'Ter Leenen'.

en... kerkzang⁶. Gezongen werd daar in processies en belangrijke begrafenis- nissen.

Rederijkers en koorzang

Onder invloed van de rederijkerskamers werd er in de 16e eeuw ook hier te lande vrij veel toneel gespeeld. Zo was er op Vastenavond 1513 een optreden met muziek en dans van de 'Ghesellen van Landeghem' te Deinze. Op vele plaatsen werden profane liederen gezongen op toneelvoorstellingen. De zang werd dan verder mondeling overgeleverd.

Te Gent vond onder grote belangstelling van 20 april tot 9 juni 1539 het Landjuweel plaats. Negentien toneelverenigingen uit Vlaanderen, Brabant en Henegouwen hadden zich ingeschreven, waaronder "t Kindeken Jezus"⁷ uit Deinze en een groep uit Lotenhulle. Deze laatsten speelden 'ick verrijcke de roye'. Er was een uitzonderlijk hoog prijzengeld en massale belangstelling uit de hele streek. De feestelijkheden begonnen op 20 april met een zangwedstrijd onder de deelnemende groepen. Aangezien er tijdens de feesten scherpe kritiek werd geuit op de kerkelijke en maatschappelijke mistoestanden in die tijd volgde een scherpe reactie en het uitgegeven programmaboek werd verboden. Wel nam Deinze nog in 1564 deel aan een toneel-, lied- en refreinwedstrijd te Oudenaarde, maar de beeldenstorm van 1566 betekende het einde van de Rederijkers.

In die tijd verschenen in heel wat kerken de eerste orgels, onder meer te Drongen, Deinze en Nevele. In 1547 genoot de Nevelse organist een jaarwedde van 4 Oostenrijkse ponden.

Reformatie en gevolgen

Nieuwe godsdienstige ideeën sijpelden ook in Nevele door. Het lied was een belangrijk propagandamiddel voor de verspreiding van het protestantse gedachtegoed. Meestal op losse blaadjes werden hervormingsgezinde liederen verspreid, waarop katholieken soms een andere tekst zetten en die op markten en openbare plaatsen werden gezongen. De reactie van de katholieke overheid was genadeloos. Wie het land niet verliet, stierf een

⁶ In de stadsrekeningen van Tielt van 1564-66 staat 'De ghesellen van de choore ende andere musiciens op St Ceciliendagh zinghende de missen in musicque alle jaeren 4 kannen compt van beede de jaeren 9£ 125 par'.

⁷ In 1543 'De Nazareeërs' genoemd.

gruwelijke dood op de brandstapel. Op 2 maart 1560 stierf de Nevelse landarbeider Michiel Van Houcke de vuurdood. Op 16 juli 1562 werd de Nevelse doper Pieter Van Maldeghem op de Vrijdagmarkt te Gent verbrand, vijf dagen later was het de beurt aan zijn echtgenote Betkin Martins. Beide laatsten worden herdacht in het 'Lied der 41 vrienden' dat waarschijnlijk gemeengoed was bij de dopers in de streek.

Na de protestantse machtsovername in 1577 in onze streken werden de Nevelse priesters verdreven. De protestanten gebruikten de kerk van Nevele waar ongetwijfeld alle ruimte werd gegeven aan de antipaapse en anti-Spaanse liederenschat.

Contrareformatie

Pas in 1609, na het tekenen van een twaalfjarig bestand, kenden onze streken een korte periode van vrede. In de kerken weerklonken weer Roomse gezangen. Na zijn bezoek aan Meigem op 16 april 1614 schreef Michiel Zachmoorter, deken van Deinze, dat een kind met zangervaring uit Nevele fungeerde als koster te Meigem. In Nevele waren dus de eerste kiemen van een uit leken bestaand zangkoor weer aanwezig. Volgens de Gentse bisschop Antonius Triest werden te Nevele in 1630 de vespers en het lof gezongen en er waren twee zondagsmissen.

Blijkbaar hielpen de musici van de omliggende parochies elkaar en dat ging telkens gepaard met een passende traktatie. Zo liepen in Lotenhulle reeds in 1636 kosters, zangers, kruis- en vlagdragers mee in de jaarlijkse Sint-Kruisomwegang. In 1638 was er te Landegem na de Sacramentsprocessie een gift van wittebrood en bier aan 'de maegdekens'.

De koster van Nevele genoot een goede faam (1640). Er bestond daar sedert 1642 een aartsbroederschap van de Heilige Drievuldigheid, waarvoor om de andere woensdag een gezongen H. Mis kosteloos werd gecelebreerd door de pastoor en de onderpastoor. Ook na het overlijden van een lid werd een H. Mis gezongen.

Vanaf 1655 was er te Nevele een broederschap van de Heilige Hubertus. Ook voor de overleden leden was er een jaarlijkse gezongen mis. De zusters in de Langemunt, vanaf dat jaar slotzusters, gaven niet langer onderwijs. Er bleef enig onderricht voor meisjes bestaan, maar details zijn me onbekend.

Elk jaar trok ter ere van Sint-Maurits de patroonheilige van Nevele een grote ommegang door Nevele, Landegem en Poesele. Een verfrissing werd

aangeboden aan de pijnders⁸, de schutters en de zangers. In de kerkrekeningen staat 'Item betaelt aan Jan Reyniers over leverynghe van een tonne biers ghedaen aan de schutters op den Ite Syncsendach 1663, midtsgaeters noch een tonne bier aen de schutters op den Ite Syncxendach 1665, ende een halve tonne bier aende costers ende *sanghers* ten selven daghe'. In 1675 zongen te Lotenhulle zes zangers tijdens de processie en tijdens de kerkdienst en in 1677 stapten daar naast vijf zangers ook 108 meisjes mee. In 1694, tijdens een nieuwe oorlog met Frankrijk, melden de kerkrekeningen van Maria-Lerne een traktatie aan de opgekomen zangers na de Kapellekensomwegang naar het beeld van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Raasboome in deze parochie.

Te Vinkt werd er gezongen ter gelegenheid van het feest van de 'kerkwijdinge' (kermis): 'Als dan komen costers, *sanghers* ende *speellieden* (= muzikanten) omme de dienst Godts te vereeren'. Sommige parochies beschikten reeds over een liedboek⁹.

Het tweede Oostenrijkse tijdvak

Met de Vrede van Utrecht in 1713 kwam er voorlopig een einde aan de lange reeks oorlogen met Frankrijk en onze streken kenden meestal een wat rustiger bestaan.

Het jaar daarop deed Pieter-Engelbert-Maarten della Faille, heer van Nevele, zijn officiële intrede als nieuwe baron. Een aantal inwoners van Nevele en omliggende werden getrakteerd in diverse Nevelse herbergen. Zangers, klokluiders, trompetters en een trommelslager kwamen er naast andere personen hun dorst lessen en maakten er een feest van dat twee dagen aansleepte. Er was ook een hoeveelheid wijn om 'op desselfs lanckdurighe gezondheid' uitgedronken te worden. Namen van zangers of muzikanten uit die periode zijn niet bekend. Wel was de winkelier Roger Martens uit Nevele (†1746) de trotse bezitter van een 'trompe' (trompet). Zijn collega Joannes Fr. Nieuwlandt (†1774) uit dezelfde parochie bezat een *harpe*.

⁸ Pijnders: dragers van het beeld van de H. Mauritius.

⁹ De pastoor van Zwijnaarde had zelf een zangboek opgesteld (zie H. Vervaeke, Het kerkelijk leven in de dekenij Deinze onder deken Michiel Zachmoorter (1612-1660) en bisschop Antoon Triest (1622-1657), in *Het Land van Nevele*, jg. 8 (1982), afl. 3-4, p. 171).

Ook toneelvoorstellingen (misschien met zang) waren weer actueel. Zo voerde de 'Kamer van Rhetorica' van Poesele in 1740 een stuk op over Sint-Laurentius.

In 1753 plaatste Pieter Van Peteghem (1708-1787) uit Gent, de eerste telg uit een beroemde familie orgelbouwers, in Nevele een nieuw orgel. Pastoor was toen Hugo Isaac Andreas Claus, voormalig prior te Drongen. Een opmerkelijk figuur was Jan D'Huyvetter (1708-1778), burgemeester van Nevele, koster en 'vermaerd schoolmeester'¹⁰. Ook Carel Joseph de Mol was op 2 mei 1777 koster van Nevele en ook hij leerde als onderwijzer (een deel van de jeugd) 'lezen, schrijven en rekenen'.

Elk jaar trokken massa's bedevaarders naar Machelen op het feest van de Heilige Cornelius, paus (251-253) en martelaar. De plechtigheden begonnen de zondag van Sint-Jansdag (24 juni) en duurden negen dagen. De eerste dag, de 'guldetag' waren er verscheidene vroegmissen, een hoogmis, een processie en 's namiddags vespers. Deze plechtigheden werden opgeleusterd door het koor van de kosteren en zangers uit de naburige parochies. Na het religieuze gedeelte vrolijkten draaiorgels en liedjeszangers het gebeuren verder op. Ook de maandag daarop waren er gezongen missen en op die dag werd in de hele streek nauwelijks gewerkt. In september 1777 en ook later, werd in Machelen het 'Marteliespel' opgevoerd waarin de marteldood van de Heilige Cornelius werd uitgebeeld. Gesproken teksten werden er afgewisseld door gezangen. Vele Nevelaars waren in de achttiende eeuw lid van de in 1643 opnieuw opgerichte broederschap van 'Sint-Cornelis ende Sint-Geleyn' en trokken geregeld naar 'Machelen Gulde'¹¹.

De betrekkelijk tolerante politiek van keizerin Maria Theresia (1740-1780) en haar landvoogd Karel van Lorreinen bracht meer culturele vrijheid zodat ook het profane toneel weer bloeide. Tijdens de pauzes en tussen twee voorstellingen door werd meestal gezongen en ook de rollen waren vaak gezongen.

¹⁰ Hij was burgemeester tot 1775; het begin van zijn mandaat konden we niet terugvinden maar het was na 1760.

¹¹ Volgens Frans van Maldeghem fietste de Nevelse jeugd tussen beide wereldoorlogen massaal naar 'Machelen Gulde'. Het was een belangrijke ontmoetingsplaats voor de jeugd. Na 1950 verzwakte de toeloop van Nevelse bedevaarders naar dit nog steeds bestaande gebeuren.

In Sint-Martens-Leerne voerde de 'Redekonstminnende jongheid' na de vespers eerst een ernstig stuk en daarna de klucht 'Geboorte van den Arlequin' op in de herberg 'De Kroon'.

Te Bachte deed de plaatselijke rederijderskring 'Den Pelgrim' een beroep op een actrice van Deinze. Ook Hansbeke had een toneelgroep.

De tijd van Jozef II

Keizer Jozef II kantte zich tegen slotkloosters, in zijn ogen nutteloze instellingen. Zo werd ook het klooster van de Grauwe Zusters in Nevele onteigend en de zusters werden verdreven. Niet langer steeg hun koorzang ten hemel.

De Rederijderskamers van Nevele namen op 5 april 1785 deel aan een wedstrijd die door de 'Fonteynisten', een reeds zeer oude toneel- en zangvereniging, in Gent was uitgeschreven. De Nevelse groep had als kenspreuk 'Die leerd vermeerder'. De deelnemers speelden 'De weduwe van Malabar' van de Fransman Antoine Lemierre en ze werden schitterend tweede na Wakken. Het stuk werd ook tweemaal opgevoerd in de pas onteigende kapel van de Grauwe Zusters ter gelegenheid van het tweede huwelijk van Jan-Karel-Adriaan della Faille, baron van Nevele. Deken Van Den Hecke van Deinze protesteerde, zonder succes echter, tegen dit vrij antiklerikaal en maatschappijkritisch stuk.

In 1786 speelden de 'Yvere minnaars' van Poesele zelfs 'Amelia' van Voltaire in Zomergem. Waarschijnlijk werd er in de pauzes of tussen de bedrijven door toen in dit stuk ook gezongen.

De keizer-koster werd uit het land verdreven in 1789 en stierf het jaar daarop.

Kerkzang in de 18e eeuw

In 1786 werd de pas gewijde norbertijn Ludovicus Lammens in Nevele tot cantor (voorzanger, soms zangleider) benoemd en in 1790 werd hij er onderpastoor. Na de Brabantse omwenteling in 1789 herstelde zich het katholiek gezag.

Op 29 juli 1793 trok door Nevele een zeer druk bijgewoonde ommegang ter ere van Sint-Mauritius. Twee priesters en de organist van Vinkt hielpen op de dag van de processie. Laureyns Schelpe, bakker en winkelier, ontving dat jaar een vergoeding van vier Oostenrijkse ponden voor het verzorgen

van de kerkzang en het bespelen van het orgel. Hij leverde tevens was voor de kerk.

Franse Revolutie

Na de nederlaag van de Oostenrijkse troepen te Fleurus op 26 juni 1794 kwamen de Zuidelijke Nederlanden voor langere tijd onder Frans bestuur. Vele kerkelijke goederen werden in beslag genomen. Ook de domeinen van de abdij van Drongen werden in 1797 openbaar verkocht. Op 5 september 1797 legde Frankrijk aan alle priesters de eed van trouw aan de republiek en haat aan het koninkdom op. Paus Pius VI verbood het zweren van die eed. Ook de norbertijn Eugenius Somers, pastoor van Nevele, weigerde. Hij werd op 13 februari 1798 aangehouden en afgeranseld in de *Meulenaardestraat* (thans Cam. Van Der Cruyssenstraat), waar hij was ondergedoken. De kerken bediend door onbeëdigde priesters werden gesloten. Op vele plaatsen vonden nu 'blinde diensten' plaats, onder leiding van de koster of van een zuster. Ze verzorgden dan een gebedsdienst met litanieën, rozenkrans en credo, desnoods op het kerkhof of in een particulier gebouw. In een aantal kleinere steden verzorgden de zangers en de muzikanten ook de vespers en het lof.

De gewezen kapel van de Grauwe Zusters werd nu voor een tijd toneelzaal, maar er werd ook opgetreden in de herberg Sint-Hubrecht op de hoek van de Langemunt en de Zeistraat.

Na het concordaat¹² van 1801 tussen consul Napoleon Bonaparte en paus Pius VII heerste er weer godsdienstvrijheid. Op last van de nieuwe bisschop van Gent, de Fransman Fallot de Beaumont, zong men telkens op 15 augustus een 'Te Deum' ter ere van de heilige Napoleon, een martelaar uit de tijd van de Romeinse keizer Diocletianus, maar bij gebrek aan traditie bleef de verering van deze opgedrongen heilige beperkt.

De militaire leiders van het keizerrijk kenden het belang van muziek tijdens de oorlogsvoering. Aangepord door harmonieën overwonnen soldaten beter hun angst voor de dood. Sommige dienstplichtigen kregen een gedegen muzikale opleiding. Na vijf jaar dienst vervoegden de oud-strijders de plaatselijke maatschappijen en luisterden de vele Fransgezinde plechtigheden op het thuisfront op. Zo werd op 1 januari 1806 te Nevele de muziekmaatschappij 'Harmonie-genootschap van Sinte Cecilia' opgericht. Frans De Potter en Jan Broeckaert noemen slechts één optreden vóór 1830, na-

¹² Overeenkomst.

melijk een festival te Pittem in 1809. Ongetwijfeld maakten de vele bloedige veldtochten van keizer Napoleon I, waaraan onze jongens als Frans staatsburger verplicht waren deel te nemen, een geordend muziekleven hier ter plaatse onmogelijk. Er sneuvelden in de periode 1806-1814 minstens vierendertig Nevelse dienstplichtigen op de Europese slagvelden. Het hier ondergronds verspreide en gezongen lied 'Fransche ratten, rold Uw matten' was dan ook de hartenkreet van het grootste deel van onze bevolking.

De Verenigde Nederlanden

In 1814 werden de Nederlanden weer verenigd onder koning Willem I. Economisch was de hereniging een groot succes en de koning had, ook te Nevele, een behoorlijke aanhang. Het culturele leven kwam weer op gang. Waren de Nevelse harmonieleden ook kerkzangers? Best mogelijk, want het samen optreden van zangers en instrumentisten op het hoogzaal was toen in iets grotere parochies gebruikelijk, onder meer te Tielt. Te Deinze, toen iets minder bevolkt dan Nevele, stichtten de koster en een groep zangers in 1816 'Het Kerkorkest van Deinze'. De plaatselijke pastoor stond tot 1830 onder supervisie van de Nevelse deken Jacobus-Coletus-Josephus Nuyttens. Koster in Nevele was Louis Vandersyppen¹³.

Belangrijk voor het verdere verhaal is de benoeming in 1825 van Joseph Van Crombrughe tot burgemeester van Gent. Hij was een belangrijk jurist en vanaf 1820 een vijftal jaar burgervader te Sint-Martens-Lerne.

Het toneel in Nevele kende in 1827 als spelers onder meer Jan Francis Van Der Cruyssen.

Het jonge België

Om het prestige van de nieuwe staat te bevorderen, stimuleerde de eerste Belgische koning Leopold I zang en muziek. Er kwamen talrijke festivals en prijskampen. In een muziekboek van 1843 dat o.m. tal van meerstemmige religieuze en profane liederen bevatte, riep een zekere S. Daussoigne, bestuurder van de muziekschool te Luik, onder begunstiging van het Belgi-

¹³ Louis Vandersyppen wordt koster genoemd in een lijst opgemaakt na de ongeregelde heden te Nevele in 1830 (J. Luyssaert, Verdachten en getuigen van de liden te Nevele op 2 oktober 1830, in *Het Land van Nevele*, jg. 38 (2007), afl. 2, p. 223).

sche Ministerie van Binnenlandse zaken, de dorpsorganisten op om ook op het platteland een koor te stichten. Zo kwam er meer ruimte voor profane zangactiviteiten.

Het zich snel ontwikkelende spoorwegnet, waarop ook Landegem in 1838 werd aangesloten, maakte nationale en zelfs internationale optredens mogelijk.

Zo namen op 14 en 15 juni 1846 zevenentwintig Vlaamse en tweeëntwintig Duitse zanggroepen waaronder de toneelmaatschappij 'Yver en eendracht' uit Vinkt¹⁴ deel aan het 'Erstes großes Sängerfest' in de Fürzenichzaal te Keulen. Dit optreden werd georganiseerd door het 'Vlaams Duits Zangverbond' onder leiding van Prudens Van Duyse. Hoofddirigent was niemand minder dan Felix Mendelsohn. Robert Julien Van Maldeghem uit Dentergem dirigeerde er enkele Vlaamse liedjes. Er volgde nog hetzelfde jaar een tweede optreden te Brussel.

Tijdens het tegenbezoek van de Duitsers van 26 tot 30 juni 1847 in Gent trad er een massakoer op van 1500 zangers. Talrijke toneel-, zang- en /of muziekgroepen uit onder meer Tielt, Deinze, Ruiselede, Baarle, Astene en (misschien) ook uit Nevele waren aanwezig. Door contacten met Duitstaligen hoopten de Vlaamsgezinden de toenmalige verfransing in te dijen, maar het verbond overleefde het revolutiejaar 1848 niet.

Op 1 september 1849 werd het zangkoor 'Kleinzonen der Leie' opgericht in Sint-Martens-Leerne. Reeds in hetzelfde jaar werd het derde bij een zangwedstrijd in Zingem. Voorzitter was Napoleon-Charles-François Van Crombrughe, zoon van Joseph, en burgemeester van Sint-Martens-Leerne. Het koor bracht uiteraard vooral Vlaamse liederen. Bestuurder van de groep was Vandenbraembussche. Er was een jaarlijks optreden voor de ereleden en een maaltijd. Ook andere kasteelheren uit de omgeving gaven een belangrijke steun aan de plaatselijke zangers.

Cultureel leven te Nevele in de 19e eeuw

Louis Buysse was in 1845 voorzitter van de Nevelse maatschappij voor toonkunde. Louis, grootvader van Cyriel, was schoenmaker in de St.-Jansstraat (nu Langemunt) en werd later koopman in leder. De muziekgroep nam deel aan talrijke festivals en speelde ook bij andere gelegenheden.

¹⁴ Bestond van 1840 tot 1846.

Vanaf 1847 was de toneel- en zanggroep 'Moedertaal en Broedermin', onder leiding van de erg Vlaamsgezinde secretaris Jozef Tessely¹⁵, bedrijvig in Nevele. 'Moedertaal en Broedermin' kreeg in 1849 een gemeentesubsidie voor een optreden tijdens een plaatselijke landbouwtentoonstelling. Er waren toen zestien actieve en drie corresponderende leden. Tijdens het Pinksterweekend van 20 en 21 mei 1850 nam de vereniging deel aan een wedstrijd te Tielt.

In 1851 kreeg Jozef Tessely een eervolle vermelding te Brugge met zijn 'boertige alleenspraak'. De groep ontving dat jaar een voor die tijd zeer hoge éénmalige staatssubsidie van 441 fr. Evarist Lovaert, zoon van de Nevelse orgelbouwer Leo, was lid van het gezelschap van 1850 tot 1853. De Lovaerts woonden toen nochtans reeds in Petegem.

August Thijs, secretaris van de Koninklijke Zangmaatschappij van Gent schreef in 1861 over een optreden van een Nevelse *choorzangmaatschappij*: 'Organisé en 1853, ce cercle s'est fait entendu dans un concert donné en ladite année'. Hij bedoelde ongetwijfeld 'Moedertaal en Broedermin', maar verdere details daarover en over andere gezongen optredens ontbreken. De leden repeteerden in een zaal achter de herberg 'De Roos' op de Markt te Nevele. De zaal werd toen uitgebaat door Jan François Van Der Cruyssen, voormalig bakker en zijn echtgenote Julie Van Wassenhove. Hun oudste zoon Adhemar Camiel werd na studies aan de normaalschool te Sint-Niklaas op 11 februari 1854 hulponderwijzer in de Nevelse gemeenteschool en was een drijvende kracht in de groep. Zo haalde hij in 1855 een literaire prijs te leper met zijn alleenspraak 'Willem van Saeftingen'.

Op 12 mei 1856 en op 1 juni 1857 waren er te Nevele festivals. Onder de deelnemers in 1856 bevond zich het koor van Baarle.

'De Vrijheidsvrienden'

Op 14 maart 1858 startte officieel de koormaatschappij 'De Vrijheidsvrienden'. Erevoorzitter was Gustave de Kerckhove d'Ousselghem (1803-1881), van 1858 tot 1881 burgemeester van Vosselare¹⁶. Hij schonk het koor een

¹⁵ Hij was *geheimschrijver* van het Nevelse arbureau.

¹⁶ Hij was voorheen burgemeester van Uitbergen en Oost-Vlaams provincieraadslid. Zijn vader was een katholiek senator en ook hij werd als katholiek beschouwd. Zijn familie behoorde tot de adel sinds 1640. Hij was lid van de 'Re-

vaandel. Voorzitter (dirigent?) was M. E. Blomme. Op 29 juni 1858 trad het koor op te Vinkt, samen met de fanfares van Vinkt en Aalter, de harmonies van Dentergem, Ruiselede, Wakken en Nevele en het koor van Aarsele. Er was diezelfde dag ook een festival in Vosselare. De Nevelaars zongen hetzelfde jaar op een festival in Deinze en in 1859 nam het zangkoor deel aan het festival in Oudenaarde samen met onder meer Baarle en Sint-Martens-Leerne. Ook in Brussel traden ze op. Opmerkelijk waren de voor die tijd grote verplaatsingen die vooral mogelijk werden gemaakt door het goede spoorwegnet. Naast gemeentesubsidies konden de koren toen rekenen op een korting op het openbaar vervoer. Bij bepaalde gelegenheden mochten koorleden zelfs gratis reizen.

Uit die tijd zijn twee partituren met muzieknoden bewaard, bestemd voor de zangers. Het ene lied was een volkslied met vier strofen 'De Vagebond' met een tekst van Pollidor Malbriand en muziek van Fil. Van Der Donck. Op dat blad staat geschreven: 'August Van Wanzele, Nevele, 1860'. Hij was toen 23 jaar en hij werd na zijn huwelijk in 1877 bouwstofhandelaar. Op het andere blad staat een kerstlied 'De Kerstnacht'.

Op 8 juli 1860 nam het Nevelse koor deel aan de zevende muziekwedstrijd van de Koninklijke Maatschappij 'De Melomanen' te Gent. Er waren niet minder dan 33 deelnemende maatschappijen. In de jury zaten de Gentenaars L. Kufferath en D. van Reysschoot, de Brusselaars A. Samuel en CL. Hanssens en B. De Loose uit Sint-Niklaas. In de reeks Belgische Gemeenten derde rang waren er elf deelnemers. Naast Nevele waren dat 'De Zangmaatschappij van Baarle', 'De Kunstminnende Vrienden' uit Aarsele, 'La Société des Choers' uit Beloeil, 'La Réunion de Choeurs' uit Ensival, 'Eendracht' uit Jabbeke, 'De Broederkring' uit Lede, 'Les Hauts-Fourneaux de Sclessin' uit Tilleur (bij Luik), 'De Zangmaatschappij van Vladslo', 'L'Union' uit Waasten (Warneton) en 'De Zangmaatschappij M hul' uit Wilrijk. De wedstrijd werd bijgewoond door koning Leopold I en leden van de koninklijke familie. Het koor van Baarle werd eenparig in zijn categorie tot winnaar uitgeroepen; tweede werd, eveneens eenparig, Tilleur; de derde plaats ging vier tegen één stem naar Ensival.

Ook individuele leden van 'De Vrijheidsvrienden' waren actief. Zo traden ze op tijdens een groot avondconcert voor muziek en zang in de zaal van het gemeentehuis van Nevele op zondag 17 april 1864. Te herkennen zijn de

doutes Gantoises', een adellijke vereniging die, meestal in de Gentse opera, concerten en bals organiseerde voor een goed doel.

initialen 'P. V. D. Cr. ' (Pieter Vander Cruyssen) bij een duo voor fluit en piano van Louis¹⁷.

In die tijd waren er veel toneel- en zangwedstrijden en in een toneelopvoering werden vaak liederen ingelast.

GEMEENTE NEVELE.

GROOT CONCERT

OP ZONDAG 17 APRIL 1864, OM 7 URE'S AVONDS.
 IN DE ZAAL VAN HET GEMEENTE-HUIS,
 MET NEDERHULP VAN DEN HEER
 FERDINAND DE CLIPPEL,
 LAUREAT DER VIOLKLAS OP HET CONSERVATORIUM TE GENT,
 EN VAN
 VERSCHIEDEN LIEFHEBBERS UIT GENT EN DEINZE,
 Een voordeel der medede 3.

PROGRAMMA.

EERSTE DEEL.	TWEDE DEEL.
1. Overture, <i>la Muette de Portici</i> , uitg. door de toonkundige Maatschappij. ACHER.	1. <i>Un vieux soldat</i> , romance door M ^r E. M. MASINI.
2. <i>Kluchtlied</i> , gezongen door M ^r H. G. L. PUGET.	2. <i>Boertige alleenspraak</i> , door M ^r J. T.
3. Air uit <i>Faust</i> , gez. door M ^r T. HILGONNO.	3. <i>Le Lévitte</i> , rom door M ^r Ch. L. VIMEUX.
4. <i>Sixième Air varié</i> , uitgevoerd door M ^r De Clippel. LE BÉNIGOT.	4. <i>Souvenir d'Amérique</i> , uitgev. door M ^r De Clippel. VIEUXTEMPS.
5. <i>Boertige alleenspraak</i> , door M ^r J. M. . . .	5. <i>Cavatine de Raymond</i> , gez. door M ^r . . . THOMAS.
6. Air uit <i>Martha</i> , gezongen door M ^r . . . FLOTOW.	6. <i>Duo voor fluit en piano</i> , uitg. MM. P. V. D. Cr. en H. B. LOUIS.
7. Duo uit <i>Belletraine</i> , gezongen door MM. E. B. en L. B. DONIZETTI.	7. <i>Kluchtlied</i> , gez. door M ^r H. G. MINT.
8. <i>Kastelen in 'de lucht'</i> , kluchtlied, door M ^r H. G. JANSSENS.	8. <i>Jaansette</i> , groote wals, uitgev. door de toonkundige Maatschappij. VANDEN BOGAERDE.

INGANGPRIJS :
 EERSTE PLAETS, 1 FRANK.
 TWEDE PLAETS, 50 CENTIMEN.

Bureelen open, om ZES ure.

GENT, DRUKK. VAN J. LOBEL, WALPOORTBRUGSTRAET.

In februari 1864 nam de groep 'Vooruit' uit Deinze deel aan een wedstrijd te Mene. Ze wonnen een eerste prijs met het blijspel 'Louissette de liedjeszangster'. Na het afhaken van hun prijs op 22 mei van dat jaar werden ze in het station van Deinze triomfantelijk onthaald door leden van 'De Ko-

¹⁷ Dit is zijn familienaam; zijn voornaam konden we niet terugvinden.

ninklijke Koormaatshappij van Gent' en ook van de Nevelse vereniging 'Moedertaal en Broedermin'¹⁸.

In juli 1864 was Nevele aanwezig op de jaarlijkse toneel- en zangwedstrijd te Ieper. Jan-Frans en Adolf Van Der Cruyssen, jongere broers van Adhemar-Camiel, behaalden in hun categorie een verdienstelijke tweede plaats met 'hunne deftige tweespraak'. Enkel een maatschappij uit Brussel deed beter. Een prachtige ruiker werd overhandigd aan voorzitter Louis Buysse, de vader van Cyriel. Bij hun terugkeer op 31 juli werden de leden van de groep in Deinze toegejuicht door hun collega's van 'Vooruit'. Van Deinze trokken ze naar Sint-Martens-Lerne, waar de plaatselijke zangers in hun zaal de mooiste stukken uit hun repertorium zongen. Dan trok de groep naar Nevele, vergezeld van de leden van de Nevelse Schuttersbond Sint-Sebastiaan en de oud-strijders van Napoleon I. Aan de gemeentegrens werden ze met kanonschoten enthousiast onthaald. Duiven hadden het bericht van de goede uitslag reeds naar Nevele gebracht. Stoetsgewijze trok men nu naar het dorp. Pieter Coghen¹⁹, uitbater van de herberg 'In den Tamboer' en tevens schoenmaker stapte mee. Hij was de trommelaar van het gezelschap en zong hele dagen luidkeels. Aangekomen in hun lokaal achter de herberg 'De Roos' huldigde Jan-Frans Van Der Cruyssen, sedert 30 juli 1861 onderwijzer in de gemeenteschool, de andere deelnemers.

Op 23 juli 1865 was er een festival te Sint-Martens-Lerne. Een Nevels optreden te Sint-Martens-Lerne is niet zeker, maar wel zeer waarschijnlijk gezien de goede vriendschapsbanden tussen beide gemeenten. Onwaarschijnlijk is de komst van Nevelaars tijdens het festival van 24 mei 1868.

Een Nevelse delegatie was op 13 en 14 augustus 1865 opnieuw te Ieper. P. L. Vanderkruisen (sic) zong toen 'Sieske van Kieldrecht'. Pieter en zijn broer Adolf Van Der Cruyssen²⁰ speelden toneel.

Melden we vervolgens ook de herstelling van het kerkorgel, ten tijde van deken Charles-Louis Van Wiele, door de oud-Nevelaar Leo Lovaert in 1865.

¹⁸ 'De Vrijheidsvrienden' en 'Moedertaal en Broedermin' worden vaak door elkaar gebruikt, onder meer door Virginie Loveling. Waarschijnlijk ging het om dezelfde personen.

¹⁹ Petrus Coghen (*Nevele 27-04-1831) was oud-tamboer uit het leger van Napoleon en tevens lid van oud-wapenbroeders van Napoleon in Nevele.

²⁰ Zij waren beiden tabaksfabrikanten in Nevele.

Frans De Ketelaere

Frans of Francis De Ketelaere werd te Vosselare geboren op 6 september 1849 en was blijkbaar kerkzanger in Nevele of Vosselare. Dankzij zijn archief zijn we redelijk goed ingelicht over de koorzang van die tijd. Hij huwde op 16 januari 1883 met Stephanie Danneels uit Bachte en vestigde zich als bakker en kruidenier te Sint-Martens-Latem. Hij was koster te Bachte en werd ongetwijfeld ook koorlid in Sint-Martens-Latem.

*Frans De Ketelaere en echtgenote Stefanie Danneels omstreeks 1910
(Verzameling Alex van Maldeghem, Nevele)*

Stefanie Danneels, geboren te Bachte op 3 februari 1856, was een goede zangeres, want later schreef hun zoon Jozef op een partituur 'Dit lied zong mijn moeder omstreeks 1875 te Bachte'. Op zijn achttiende schreef hij in

1867 een merkwaardig lied 'België is mijn vaderland' in beide landstalen met vermelding 'Francis De Ketelaere anno 1867'. Eén der strofen luidde: 'Viva den oorlog is mijn leven. En mijn fortuin is mijnen buit. In 't vuur wil ik mij begeven. Vechten zie daar mijn vast besluit. Paff, al de dagen zijn verschoven. Voor vrijheid voor vorst en vaderland. Ik vlieg door staal en kogelschenen. En strijd moedig met het zweerd in 't hand. Ram, plan, plan, plan. Ik ben de zoon van de kazerne. Het regiment is mijne vreugd. 't Is mijn geweer die ik beminne en het kanon die mij verheugt'. Misschien werd dit lied gezongen tijdens een toneelvoorstelling? Frans wordt benoemd tot koster-organist te Zeveren op 27 september 1891 en het paar vestigde zich daar als kruidenier. Frans noteert in een schrift, waarin ook de verkoop van kruidenierswaren wordt opgetekend, de betaling van 6 F aan twee zangers voor het opluisteren van de begrafenis van Hermanus Van Oost, aldaar overleden op 6 december 1891. Zangers kregen meestal slechts een kleiner bedrag, maar werden betrekkelijk goed betaald.

Het burgemeesterschap van Leonce Mulle de Terschueren

In 1867 ontstond er ook een zware ruzie tussen de Nevelse harmonie en de schuttersgilde 'St.-Sebastiaan'. De schutters werden gesteund door het gemeentebestuur. Leonce Mulle de Terschueren, pas gemeenteraadslid, stichtte nog hetzelfde jaar 'De Fanfaren Maatschappij St. Cecilia'. Sommige leden van de harmonie liepen over naar de fanfare. In die moeilijke politiek-muzikale omstandigheden was er, een goede week na het op 24 mei 1868 gehouden festival te Sint-Martens-Leerne, een optreden te Nevele. Op gemeentesubsidies moest men niet rekenen. Dit Nevelse festival voor zang-, harmonie- en fanfaremaatschappijen was oorspronkelijk gepland op de Oostbroek, maar vond uiteindelijk plaats in het beluik van notaris Die-rick op pinkstermaandag 1 juni 1868. Aanwezig waren de muziekmaatschappij van Aarsele, de 'Fanfare Eendracht en Verbroedering' van Vinkt en de koren van Baarle en Sint-Martens-Leerne.

Henri 't Kint de Roodenbeke, sinds 1864 de nieuwe bewoner van het kasteel van Ooidonk, bleef de oude harmonie steunen. Hij was in de streek een invloedrijk katholiek senator, maar geen vriend van Leonce Mulle. Ook de kasteelheer van Sint-Martens-Leerne steunde zijn collega van Ooidonk. Hoewel hij goede relaties had in het katholieke milieu en één van zijn zonen zelfs zoeaaf was, traden de 'Kleinzonen der Leie' op 31 oktober 1869 toch op voor het liberale Willemsfonds te Gent. Ze wonnen verdienstelijk een eerste prijs in de categorie gemeenten onder de zesduizend inwoners

met de liederen 'De dageraad' van De Weirdt en 'De Zondag' van Gevaert. De deken van Nevele Carolus-Josephus Van De Perre bleef erelid van de Nevelse harmonie en werd voorlopig geen lid van de later uitgesproken katholieke fanfare. Louis Buysse, nochtans liberaal, koos de kant van Mulle²¹ en van de schutters. Of de 'Vrijheidsvrienden' deelnamen aan het festival in Gent is niet bekend.

Maar Leonce Mulle bleek een doorzetter. Op 1 augustus 1869 was er met gemeentesubsidies opnieuw een festival en Mulle was nu president van het gebeuren. Zestien groepen zakten af naar Nevele, waaronder de harmonie van Tielt en het koor van Baarle.

De tegenstellingen tussen katholieken en liberalen werden steeds slechter. Kerkgangers, aangepord door de Nevelse clerus, verlieten meer en meer de bestaande gemeentelijke verenigingen; ook de toneelmaatschappij liep leeg. De Potter en Broeckaert schrijven kort vóór 1870: 'Sedert een paar jaren, ten gevolge van het vertrek van één der ijverigste leden, den secretaris Jozef Tessely, bestaat dit genootschap nog slechts bij name'. Jozef Tessely werd lid en vanaf 1874 ondervoorzitter van het genootschap 'Vooruit' van Deinze. Dit genootschap was reeds lange tijd liberaal en sterk antiklerikaal. De oude harmonie, onder impuls van notaris Bernard Dierick, werd meer en meer liberaal en noemde zich tijdelijk zelfs 'Voorwaarts'. In 1872 nam deken Van De Perre ontslag als erelid. Volgens het verslag van de Nevelse gemeenteraad op 6 augustus 1878 werd het Nevelse zangkoor 'De Vrijheidsvrienden' ontbonden,

Oorlogsdreiging in Europa

In 1870 stond Europa in vuur en vlam door de Frans-Duitse oorlog. Het pauselijke Rome was pas ingenomen. Bewust van de oorlogsdreiging, trok de hele kerk- en gemeenteraad van Poeke, samen 700 gelovigen van Poeke en Ruiselede te voet naar Onze-Lieve-Vrouw-van-de-Vrede in Nevele²² 'den rozenkrans luidop lezende of zingende beurtelings gewijde gezangen ter ere van Maria of smeekbeden tot God'. Op de terugtocht werd de Litanie van Onze-Lieve-Vrouw gezongen.

²¹ Camille Van Der Cruyssen was schutterskoning in 1867 en 1873 en stond waarschijnlijk ook in het kamp Mulle.

²² De kapel in de Oostbroek was opnieuw bidplaats vanaf 1850.

In 1874 werd deze bedevaart nog eens herhaald, waarschijnlijk toen de Gentse bisschop Henricus-Franciscus Bracq de nieuwe en vergrote kapel op de Oostbroek in Nevele inwijdde. Ongeveer vijfduizend gelovigen riepen die dag 'Leve Pius IX, leve monseigneur de bisschop'. Deken Van de Perre stuurde na de plechtigheid een telegram met het verslag van het gebeurde naar Rome.

Op 29 juni 1875 trokken bedevaarders uit onder meer Nevele, Vinkt, Poe-sele, Lotenhulle, Bellem en Merendree naar de pas opgerichte Lourdeska-pel te Poeke.

Congregaties

Een congregatie is een kerkelijk goedgekeurde vereniging van leken tot het houden van godsdienstige oefeningen, inzonderlijk ter ere van de Heilige Maagd Maria. Om te genieten van de talrijke geestelijke gunsten (= aflaten), diende elke plaatselijke groep aangesloten te zijn bij de hoofdcongregatie te Rome. Naast een zwaar godsdienstig programma, zoals het bijwonen van missen, vespers en lof, was er ook ruimte voor enige ontspanning zoals bedevaarten.

Te Nevele werd in 1857 een congregatie voor jonge dochters opgericht, toegewijd aan Maria-Onbevlekt-Ontvangen. De leden vergaderden, evenals andere broederschappen, in een lokaal van het klooster.

In Nevele en Hansbeke bestond er een congregatie voor ongehuwde jongens. Tijdens hun besloten congregatievergaderingen zongen zij 'Veni Creator Spiritus' (Kom, Heilige Geest) en 'De antifonen tot Onze-Lieve-Vrouw'. Op die bijeenkomsten werden ook mannelijke congregantisten van naburige parochies uitgenodigd.

Een gedrukte liederenbundel van 1870, in het bezit van Jean De Weirdt uit Leerne, was bestemd voor scholen en congregaties. In dit werk met muzieknoten waren communie-, paus- en Marialiederen in de volkstaal opgenomen; ook liederen ter ere van 'Het Allerheiligste Hart' ontbraken niet. Dit wijst erop dat de cultus voor het H. Hart in die tijd welig bloeide.

Zoeaven

Naar aanleiding van het gewapend conflict tussen de Kerkelijke staat en het Italiaanse koninkrijk trokken tussen 1860 en 1870 1634 ongehuwde Belgische vrijwilligers, waaronder de in 1845 te Nevele geboren Jean Fran-

çois Speeckaert, met een aanbevelingsbrief van de plaatselijke pastoor als pauselijk zoeaaf in dienst van het pauselijke leger. We vonden het 'Lied voor Pauselijke Zouaven' terug waarin de zoeaaf wordt geroemd: 'Wien t' ware, zuivre Christenbloed, Nogthans door de adren vloeit, Wie nog een vonkje mannenbloed. In t' jeugdig harte gloeit. Hij schare zich bij onze vaan. En ga met ons ten strijd. Hij gorde thans de wapens aan, Nu vader Pius lijdt'.

Xaverianen

In 1863 werd te Nevele de bond van de Xaverianen opgericht. Deze groep van gehuwde en ongehuwde mannen werd genoemd naar de Spaans-Baskische jezuïet en missionaris Franciscus Xaverius (1506-1552) (zie ook verder in dit artikel).

Op tweede pinksterdag 1875 trok een groep Xaverianen uit Nevele in mas-sabedevaart naar het op 29 juni 1873 ingezegende Mariaoord van Oostakker. Bij incidenten met tegenbetogers tijdens de terugkeer kregen enkele Nevelaars rake klappen. In 1874 reeds had Frans De Ketelaere een lied geschreven van de Belgische bedevaarders naar Lourdes: 'O christen volk, vooruit voor Pius negen, het pelgrimskruis, fier ten borst getoond. Red Pius negen. O Heilige Maagd. Bekom de Kerk den zegen. Die zij U biddend vraagt'²³. Werd dit lied ook gezongen in Oostakker? Er is ook een schriftje bewaard, gedateerd 6 juni 1875, waarin een lied is opgenomen over 'Meigem Ommegang' en over het daaropvolgend drinkgelag samen met Nevelaars op 'Poesele Nuchting'.

August Beryngier

Omstreeks 1880 werd de toen bijna vijftigjarige August Beryngier (1837-1933) Xaveriaan. Mogelijk was hij oud-lid van het teloorgegane Nevelse koor, gezien zijn repertorium een erg lange periode omvatte. Na zijn verhuis naar het bouwstoffenbedrijf van Maldeghem omstreeks 1930 dicteerde hij vele in de streek gezongen liederen aan zijn nicht Alice van Maldeghem en aan haar zusters en broer, onder meer het streekgebonden 'Een Poesels meisje' (dat wilde trouwen), 'Pierlala' (over een keurder uit Vosselare), 'Het Sint-Pietersvuur' (over een proces te Merendree) en het 'Festi-

²³ Hetzelfde schriftje waarin De Ketelaere in 1867 ook het zeer militaristische lied schreef (zie hoger). Er stonden ook enkele notities in, waarschijnlijk uit zijn lagerschooltijd.

val van Deinze'. Het ging over een zeer incidentrijke reis per stoomboot van een groep notabelen uit Merendree. Tweeëndertig van deze liederen, met verscheidene strofen, werden in 1966 op initiatief van Antoine Janssens door de toenmalige B.R.T.-radio op band opgenomen en twintig jaar later door toedoen van Broeder Roobaert op muziekschrift gezet en gepubliceerd²⁴.

Op 8 april 1888 zakten meer dan 1500 Xaverianen uit onder meer Nevele, Poesele en Hansbeke af naar Bellem, voor de stichting van een nieuwe afdeling aldaar, ter gelegenheid van de inwijding van een nieuwe kerkklok. Meer dan 400 leden ontvingen toen hun eremedaille uit de handen van Mgr. Henricus-Carolus Lambrecht²⁵, toenmalig hulpbisschop van Gent. Na de religieuze plechtigheid, voerde iedere maatschappij beurtelings een muziek- of zangstuk uit.

Het jaar daarop was er te Nazareth een jubelfeest van het plaatselijke genootschap. Ik vond twee partituren, gedateerd 1889, met de vermelding 'Mathilde De Vos, Sint-Martens-Latem, contr'alt'. Blijkbaar waren er ook vrouwen in de Latemse koorgroep. Op twee andere partituren staat vermeld 'Lootens 1889' (zie verder). Het ging om twee profane Franstalige liederen: een heet 'Nicolas', met woorden van L. Gabiland en muziek van L. Gueteville; het tweede is een romance 'De Nacht' met woorden van A.V. Bultinck en muziek van De Beirlaere. Waarschijnlijk namen de Xaverianen van Nevele aan dit jubelfeest in Nazareth deel. Katholieke zangers en musici waren op 14 juli van hetzelfde jaar te Poeke. Ook een groep o.m. uit Nevele beantwoordde de uitnodiging van het Poekse koor.

Kamiel Lootens

Een andere Xaveriaan is Kamiel Lootens. Hij werd op 21 juli 1869 te Nevele geboren en studeerde voor onderwijzer aan de Bisschoppelijke Normalschool van Sint-Niklaas. Hij behaalde zijn diploma op 14 augustus 1888 en was toen al kerkzanger in Nevele, zoals vermeld op zijn doodsprentje. Hij werd aanvankelijk hulponderwijzer en wellicht ook zanger in Zomergem maar keerde in 1895 terug naar zijn geboortedorp, waar hij tot onderwijzer

²⁴ Zie *Het Land van Nevele*, jg. 20 (1989), afl. 3, p. 250.

²⁵ Ik vond een gedrukt lied in het archief van Frans De Ketelaere, geschreven na de dood van Mgr. Lambrecht. In 1888-89 was hij bijna anderhalf jaar bisschop van Gent. In het lied werd gewezen op zijn inzet voor de Vlaamse taal en zijn talrijke bezoeken aan parochies.

werd benoemd in de gemeenteschool. In zijn jeugdijaren (1894-1896) schreef hij enkele religieuze en profane gedichten die verschenen in de krant 'De Landwacht'. Een aantal ervan werden op muziek gezet zoals het kerstlied 'Terwijl Gij mild op aard' en de profane liederen 'De drank werd op muziek gezet', 'De Scharesliep' en 'De Vlaamse Zonen'. Kamiel Lootens (+1940) was voor de Eerste Wereldoorlog leider van een Nevelse zang- en koormaatschappij en werd dat jaar ook voorzitter van de mannentoneelbond 'Uit eigen kracht'. Hij bleef kerkzanger tot aan zijn dood in 1940.

Op 21 augustus 1904 trokken de Xaverianen-broederschappen van Nevele, Meigem, Vosselare, Vinkt en Nazareth naar Zeveren voor de vlagwijding van de plaatselijke Xaverianen-vereniging de 'Ware Sint-Amanduszonen'. Begeleid door de muziekmaatschappij van Vinkt en onder grote belangstelling trokken de 500 leden naar de kerk. Daar zongen ze allemaal mee tijdens het lof. Daarna brachten de Aloysianen-Xaverianen van Nazareth enkele mooie gezangen ten gehore van de vrome luisterende menigte.

Ook in 1904 werd de vijftigste verjaardag gevierd van de dogmaverklaring van Onze-Lieve-Vrouw-Onbevlekt-Ontvangenis. Op zondag 25 september 1904 was er een plechtige bedevaart naar Nazareth, waarop niet enkel de parochies van de dekenij Deinze, maar ook van de omliggende gemeenten werden uitgenodigd. Zingend begeleidden talrijke groepen Xaverianen en Congregationisten met vaandel het miraculeuze Mariabeeld in de plaatselijke 'ommeganck'. Uit Zeveren waren ongeveer 200 personen aanwezig, waaronder E. H. Alberic Van den Abeele²⁶, leraar te Deinze en vervanger van de zieke pastoor. Het lijkt me uitgesloten dat de vertegenwoordigers van Nevele niet aanwezig zouden geweest zijn. Tijdens die bedevaart stond de 22-jarige Irma De Geyter, die in een rijtuig onmiddellijk achter het Mariabeeld volgde, plots op en riep 'Onze-Lieve-Vrouw van Nazareth heeft mij genezen'. Hoewel ze reeds zes jaar bedlegerig was, niet kon gaan en geen licht kon verdragen, liep ze een hele tijd te voet en zong ze het 'Magnificat' mee dat door de hele menigte werd gezongen.

De festivals van 1875 te Nevele

Op maandag 20 mei 1875 was er weer een festival te Nevele waarop o.m. vijf koorzangermaatschappijen op het Dorpsplein optraden. Mulle de Terschuieren, die in januari 1874 burgemeester was benoemd, reikte er herin-

²⁶ Ook op andere jaren trok die 'ommeganck' veel volk uit het omliggende. Alberic Van Den Abeele schreef later een boek over de Mariaverering te Nazareth.

neringsmedailles uit met zijn wapenschild en met vermelding van zijn fanfare. Aanwezig waren 'De 'Zangmaatschappij van Baarle', 'De Zangliefhebbers van Deinze', 'De Vlaamse Zangers' en 'Nut en Vermaak' uit Gent, als ook 'De Kleinzonen der Leie' uit Sint-Martens-Lerne. Aanwezig waren ook de muziekmaatschappijen van Baarle, Dentergem, Eke, Evergem, Gent, Moerkerke, Ruiselede en Vinkt. Niet vermeld op de lijst waren de 'Fanfare Sint-Cécilia' uit Deinze en de organiserende katholieke 'De Fanfare Maatschappij Ste Cecilia'. Geen spoor van de andere Nevelse muziekmaatschappij. Een optreden van Nevelse zangers is me niet bekend.

Verklaring van Mgr. Delebecque van 28 mei 1863 op de hoogzaal te Poesele (Kerkfabriek St.-Laurentius, Poesele)

Op 29 augustus 1875 vond in Nevele een sterk katholiek getint festival plaats waarop slechts één koorzangermaatschappij aanwezig was. Een herinneringsmedaille met het wapenschild van Mulle werd ook nu uitgereikt. Harmonieën en fanfares waren, mits toelating van de pastoor, nog steeds toegelaten in de kerkdiensten²⁷ maar zang was wel de hoofdzaak. Instrumenten hadden slechts een ondersteunende functie.

De Nevelse organisten Schelpe in de 19e eeuw

Karel Schelpe

Er is een geschreven tweede partij bewaard van een meerstemmige Latijnse mis (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus en Agnus Dei) met vermelding: 'Schelpe, Nevele, Juillet 1854'. Was dit Karel (Charles) Schelpe? Een zekere Karel Schelpe was in 1830 getuige van de onafhankelijkheidsrellen te Nevele. Bij aankoop van drie percelen land op den Hogenkouter in die gemeente op 28 augustus 1865 wordt Karel aangeduid als Nevels koster. De kerkzangers waren waarschijnlijk leden van de muziekmaatschappij of van de toneelbond. De kerkzang in de eredienst was toen volledig in het Latijn, maar het was wel toegelaten voordien of nadien een lied in de volkstaal te zingen.

Josephus Schelpe

In 1880 was Josephus Schelpe kerkorganist van Nevele. Hij volgde normaalschool in Sint Niklaas en stond in 1856 op een lijst van werkloze onderwijzers. Na een ondervraging door een parlementaire commissie in het vredegerecht te Nevele op 20 december 1880 werd hij organist. Hij overleed op 27 december 1892 in de leeftijd van 63 jaar. Op Josephus' doodsprentje staat 'Gemeenteontvanger, Sekretaris-Ontvanger van het hospice Louise Marie en Voorzitter van den Onderlingen Bijstand'.

²⁷ Zie de verklaring van Mgr. Delebecque van 28 mei 1863 op de hoogzaal te Poesele.

Dat de wil des Heeren geschiede !

†

Zalige gedachtenis
van Mijnheer

JOSEPHUS SCHELPE
*organist der Kerk van Nevele,
Gemeente-Ontvanger, Sekretaris-Ontvanger
van het hospice Louis, Voorzitter van den
Onderlingen bijstand, enz,
godvruchtig in den Heer ontslapen na de H. Sa-
kramenten der sterrenden ontvangen te hebben
den 27 December 1892,
in den ouderdom van 63 jaren.*

De wet der waarheid was in zijnen mond en
geene boosheid is op zijne lippen gevonden ; in
den vrede en de gerechtigheid heeft hij altoos
gewandeld. Malach. 2.

Hij was een ware en echte katholieke, die de
Kerk van Christus heeft bemind ; die het katho-
liek geloof en onderwijs boven alles heeft ge-
steld ; en in die goede gevoelens onwankelbaar
heeft volherd. H. Vinc. Ler.

Met reden was hij van iedereen bemind, en
zijn geheugen zal in zegen wezen. Eecli. 45.

Bemide Broeder en Zusters, vergeet mij
nooit in uwe gebeden ; bemint elkander, en hebt
altijd God voor uwe oogen. Tob. IV.

O Maria, mijne goede Moeder, leid mij tot
uwen goddelijken Zoon. H. Alph.

H. Hert van Jesus, wees mijne liefde !

R. I. P.

Gedruckt te bekomen bij de kinders Heye, Nevele,

August Schelpe

Koster en kerkdirigent was August Schelpe (1839-1894). Hij was de zoon van Victor en Maria Theresia Steyaert. Op zijn gedachtenisprentje staat 'Gewezen koster gedurende 30 jaren, alsook ontvanger te Nevele'. Een A. Schelpe was leraar muziek in het 'Pensionat St. Henri' te Deinze in de periode 1865-1867. Kerkzangers waren wellicht te vinden onder de leden van de katholieke fanfare. Ik vond een aantal partituren uit die periode, o.m. 'O Salutaris Hostia' (1874) (tweestemmig), 'Ave Maria' van De Vieuxbois (driestemmig) (1874), 'Benedicam' (1876) (tweestemmig), een 'Missa Solemnis' (1877) (driestemmig), een solozang 'Ave Verum' en een aantal niet-gedateerde religieuze en profane werken. Er is een ongedateerde requiem van August Schelpe (1839-1894) bewaard met de vermelding 'tweede tenor', alsook een gewone Latijnse mis.

In Vosselare was omstreeks 1872, de tijd van orgelbouwer Leo Lovaert, Louis Schelpe koster-organist.

Ik heb, o Heer den luister van uw huis bemind en
de plaats uwer glorierijke woning. Ps. 23.

†

Bid voor de ziel
van mijnheer

AUGUSTUS SCHELPE,
zoon van mijnheer

VICTOR EN VROUW MARIA THERESIA STEYAERT,
*gemeente-Ontvanger, sekretaris-Ontvanger van het
Hospice Louisa, Voorzitter van den Onderlingen bij-
stand en gevezen koster der kerk te Nevele, gedurende
30 jaren.*

*geboren te Nevele den 28 Juli 1839 en aldaar
overleden den 25 September 1894, versterkt door
de HH. Sakramenten.*

Hij was bekleed als uitverkorene en vriend des Hee-
ren met barmhertigheid, liefde, ootmoedigheid, zacht-
moedigheid en geduld. Col. III. 12.

Hij was van iedereen bemind, en zijn geheugen zal
in zegen blijven. Eccl. 15.

Hij is gestorven in vrede, na zijn leven in de vrees
des Heeren te hebben overgebracht. Tob. XIV.

Van mijne teedere jongheid af, o Maria, heb ik mij
aan U als aan mijne vorstin toegewijd. Gij zijt de have
waar ik mijnen toevlucht nam. H. Ephrem. — Gij weet
hoe ik U beminde en met welke kinderlijke liefde ik
uwe altaren altijd versierde; hoe nauw uwen eere-
dienst en dien van uwen Zoon mij ter herte lag.

Dat de engelen u geleiden in het hemelsch Paradijs;
dat bij uw aankomst de Martelaren u ontvangen en
brengen tot de Heilige stad Jerusaleem. Ret. Rom.

GEBED

Goede Jesus, wiens barmhertigheid oneindig is, ver-
leen de eeuwige rust aan de ziel van uwen dienaar
N... Wij smeeken er u om door het duurdaar Bloed
dat Gij voor ons gestord hebt.

Zoete Herten van Jesus en Maria, weest mijn toe-
vlucht. 300 dagen aftaat.

Heilige Moeder bekom dat de wonden van uwen
gekruisen Zoon diep in mijne ziel geprent worden.
300 dagen aftaat.

R. I. P.

Gedrukt te bekomen bij de kinders Heye, Nevele,

Edmond Schelpe

Na hem kwam Edmond Schelpe. Hij schreef met vermelding 'Vosselare (Nevele)' een vierstemmige bewerking van het 'Adeste fidelis'. Een bekend zanger in Vosselare was Francis Claeysen, grootvader van Georges Vandeputte (zie verder).

Hulde aan Pius IX in Vosselare

Op 24 juli 1877 was er een grootscheeps huldebetoon aan Paus-koning Pius IX ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van zijn bisschopswij-

ding. Er werd naar alle waarschijnlijkheid bij die gelegenheid in Vosselare²⁸ een Franstalig vierstemmig lied gezongen, 'Cantate a Pie 9', met solozang en een eenstemmig 'Aan Pius 9', met woorden van R. Claeys en muziek van Lodewijk Lowet.

Schoolstrijd te Nevele

De tegenstellingen tussen katholieken en liberalen bereikten hun hoogtepunt tijdens de eerste schoolstrijd (1878-1884). Op 29 augustus 1878 was er twee maanden voor de verkiezingen van de gemeenteraad in Nevele opnieuw een festival. Medailles van de katholieke fanfare van burgemeester Mulle de Terschueren, nu ook provincieraadslid, werden uitgereikt. Meer gegevens over dit festival ontbreken.

Op tweede pinksterdag 29 mei 1882 was er een schoolfeest ten voordele van het comité van de plaatselijke katholieke jongensschool. Deze op 9 oktober 1879 opgerichte school stond onder leiding van Louis Verbiest, ex-onderwijzer van de gemeenteschool. Na de hoogmis en de wijding van het erevaandel van het schoolcomité door pastoor-deken Livinus De Groote, trok er in de namiddag een stoet met muziek en zang door de voornaamste straten van de parochie. Tweeëndertig groepen uit de nabije parochies protesteerden tegen de schoolpolitiek van de toenmalige liberale regering Frère-Orban. Daarna traden de aanwezige groepen op tijdens het festival. Tijdens deze talrijke katholieke manifestaties werden liederen gezongen als 'Ze zullen haar niet hebben. De schoone ziel van 't kind. Ondanks de helsche listen. Van 't geusche schrikbewind' op de tonen van de Vlaamse Leeuw. Liberalen repliceerden met 'Van 't ongediert der papen, verlost ons vaderland'.

Opnieuw katholiek bestuur in België (1884)

Tijdens het katholiek bestuur werd op 8 december 1888²⁹ in de kerk van Nevele een plechtig lof gezongen dat werd bijgewoond door de leden van de congregatie. Na de homilie van deken Ludovicus-Antonijs De Corte werd een Mariabeeld gewijd. Zingend en biddend trok men in processie

²⁸ Op een partituur staat 'à Vosselare'. Op een ander blad staat 'Vosselaere den 24 juli 1877'.

²⁹ Augustinus Schelstraete vierde in 1888 te Drongen zijn gouden jubileum als kerkzanger.

naar de pasopgerichte kapel in de Biebuyckstraat, die gewijd werd. Onder het zingen van het 'Ave Maria' werd het beeld op het kleine tabernakel geplaatst.

Uit die tijd vond ik een schriftje terug van Maria Beaufort (1873-1913) van Nevele. Het bevat religieuze liederen zoals een lied ter ere van Sint-Jozef 'Maria's zuivere bruidegom' en een 'Toewijding aan Maria'; een lied ter gelegenheid van vijftig jaar België 'Sinds 50 volle jaren'; een sinterklaaslied over een moeder die op die dag niets kon geven aan haar kind 'Moeder ziet eens wat schoon speelgoed'; een lied over een weduwnaar die treurde over zijn gestorven bruid die was begraven 'Onder de rozen'; het lange waarschuwende 'Lied van Clementine' over een jong meisje, dat na ruzie met de ouders naar Amerika vluchtte, daar werd verstoten, berooid terugkeerde en uiteindelijk zelfmoord pleegde. Slotzin was 'Belet geen trouw voor geld of goed. Het brengt veel kinders in verlegen...'. Aantekeningen op het schriftje werden later gemaakt door Maria's dochter Marguerite³⁰.

Orde van Sint-Franciscus

Sommige Nevelaars waren lid van de derde orde van Sint-Franciscus. Het waren mannen of vrouwen die thuis probeerden onder meer het armoede-ideaal van de grote ordetichter Franciscus van Assisië (†1224) waar te maken. In tegenstelling tot de eerste orde (minderbroeders) en de tweede orde (Clarissen of Arme Klaren) legden ze geen geloften af. Bekende Nevelse derdeordelingen waren juffrouw Maria Theresia Corijn (1831- 1899), congregatielid en *meesteresse* in de plaatselijke zondagsschool en de gehuwde Petrus Sergeant, op 84-jarige leeftijd overleden te Nevele op 8 maart 1890. De derdeordelingen baden en zongen regelmatig samen. In het liedboek van Jean De Weirdt (zie vroeger) stond een tweestemmig lied ter ere van Franciscus 'O Serafijnsche heilige vader'.

Er waren ook verscheidene feestelijke bijeenkomsten van de Derde Orde van Sint-Franciscus. Zo was er in augustus 1910 een massabijeenkomst van de orde te Tielt. Ongeveer 400 zangers en zangeressen, allen leden, zongen op de markt 'De dagorder' en 'Franciscus van Assisi'. Het optreden werd bijgewoond door de bisschop van Brugge Mgr. Gustavus Waffelaert en

³⁰ Het schriftje bevat ook een aantal liederen gezongen door August Beryngier (zie verder), zoals 'Onder de rozen', 'Het lieve dorpje' en 'Laura'.

werd begeleid door een harmonie. De plechtigheid werd besloten met de 'Brabaçonne' en 'De Vlaamse Leeuw'. Aanwezigheid van een Nevelse delegatie was mogelijk. Een nog uit die tijd bekende derdeordeling uit Nevele is Prudentia-Rosalie Loontjes (1847-1921). Ze was tevens voorzitter van de plaatselijke Christelijk-geïnspireerde mutualiteit 'De Mariakring'. Er was op 11 februari 1912, ter gelegenheid van het zilveren jubileum van de stedelijke muziekschool van Deinze een avondoptreden. Dames en heren zongen samen, soms zesstemmig. Eén der solisten was Mevrouw Van Doorne-Daems. Tot groot ongenoegen van de liberalen was het optreden in de zaal van de Katholieke Volksskring van de Leiestad. Er waren 900 toeschouwers.

Zingen in de volkstaal

Reeds in 1883 wezen sommigen op de oude regel van de kerkvader Ambrosius. Toen in 386 de katholieke belangen in zijn bisschopsstad Milaan door een oproer werden bedreigd, verklaarde hij dat niet enkel het koor, doch ook het volk (inclusief vrouwen) diende te zingen tijdens de erediensten. Het Latijn was echter voor velen een behoorlijke handicap. Om het hoofd te bieden aan protestantse concurrentie liet paus Leo XIII omstreeks 1883 het zingen door het volk in de volkstaal toe tijdens het lof en tijdens door de priester-celebrant niet meegezongen missen (gelezen of stille missen). Zingen in de volkstaal bleef echter verboden vooraan in het kerkkoor. Het in 1881 voor het eerst verschenen Franstalige Belgische tijdschrift voor kerkmuziek 'Musica Sacra' was minder enthousiast³¹. Er was volgens hen voor dat zingen door het volk bij ons geen koortraditie. Gewezen werd op het onaangepaste zangonderricht in de scholen en de onmogelijkheid met ook onvoldoende geoefende stemmen een behoorlijk niveau te bereiken. Wel zongen zusters reeds van oudsher in hun kloosterkapellen³². Ze zongen daar ook in plechtige Missen (zie verder), maar het samenzingen met de priester was verboden.

³¹ 'On a dû concéder aux catholiques la permission de chanter des cantiques populaires en langue vulgaire pendant les messes basses et dans les autres offices.' (Musica sacra februari 1887).

³² Op 20 mei 1874 verklaarde kardinaal Victor Augustin Dechamps, aartsbisschop van Mechelen: 'Het is verboden dat vrouwspersonen in 't openbaar den lof des Heeren zingen of op het orgel spelen, uitgenomen in de kerken en kapellen van vrouwenkloosters, alsook in de bidplaatsen der congregatiën van vrouwelieden' (Statuta diocesana, art. 118- 119 en 339- 348 in *Musica Sacra* 1882 nr. 12).

In de kleinste dorpen van het Vlaamse land kwamen er meerstemmige mannenkoren.

Bloeiend koorleven

Er waren verscheidene koren in het Land van Nevele zoals 'De Kleinzonen der Leie' te Sint-Martens-Lerne, het door enkele kerkzangers en de plaatselijke organist gestichte 'Vlaanderens Zonen' te Lotenhulle, het koor 'Vrede en Deugd' te Landegem, 'De Gerulphuzonen' te Merendree, 'Den Zanglust van Oydonck' te Bachte-Maria-Lerne en 'De Eendracht' te Poeke en een toneel- en zangmaatschappij 'Ste-Cecilia' in Hansbeke.

*Vrederechter E. Haus, lid van 'Moedertaal en Broedermin', Nevele
(verzameling Daniël D'Hooge, Nevele)*

Te Nevele werd in 1890 de maatschappij 'Moedertaal en Broedermin' op-nieuw opgericht. Zang tijdens de pauzes en zelfs tijdens de toneelvoorstel-lingen was toen algemeen gebruikelijk. Voorman was de Nevelse meubel-maker en daensist Leon 't Kindt; zijn medestander, ook daensist, was Theo-fiel Van der Meersch (†12 juni 1925), boerenknecht in de wijk Kerrebroek te Nevele en later rondtrekkend marktzanger. 'Moedertaal en Broedermin' had een eigen fanfare en trad, samen met onder meer de twee andere Nevelse muziekverenigingen, de koren van Lotenhulle, St.-Martens-Lerne, Bachte-Maria-Lerne en Poeke en de fanfare van Vinkt op tijdens het festi-val van Vinkt op 14 juni 1891. Een luchtballon werd opgestoken en er volg-de na het invallen van de duisternis nog een fakkeltocht.

In 1899 werd 'Moedertaal en Broedermin' tweede op een toneelwedstrijd ingericht door de 'Burgerkring' van Gent. Voorzitter van de groep was toen Ernest-Victor-Auguste Haus. Hij was sinds 18 maart 1881 vrederechter te Nevele en woonde in de Langemunt. De bestuurder (regisseur) was notaris Corneille Van Roy. De familie Van Roy was zeer muzikaal: de notaris zong graag, zelfs op hoge leeftijd; zijn zoon Jules componeerde liederen op teksten van Vlaamsgezinden zoals Albrecht Rodenbach en René De Clercq. Deze liederen vonden hun weg naar het Gentse studentenmilieu. Deze progressieve Nevelse vereniging verdween definitief kort na de eeuwwis-seling.

Festivals op het eind van de 19e en begin 20e eeuw

Op het eind van de 19e en begin 20e eeuw was er een groot aanbod aan festivals in het Land van Nevele. Ik noteer festivals met zangers te Bachte op 16 oktober 1892, te Bachte-Maria-Lerne op 12 augustus 1894 en 22 juni 1902, te Hansbeke op 28 juni 1891, te Landegem op 1 juli 1900, te Lotenhulle op 6 augustus 1888 en 17 juni 1894, te Nevele op 5 augustus 1890 en 3 juni 1895, te Poeke op 12 juni 1896, te Sint-Martens-Lerne op 3 juli 1898, te Vinkt op 14 juni 1891 en 11 juni 1899. Op deze festivals. waren verscheidene koren en ook muziekmaatschappijen met vlag aanwezig. Hun optreden, in open lucht, beperkte zich meestal tot één of hoogstens twee liederen of muziekstukken. Gewoonlijk werd een herinneringsmedaille uitgereikt, die fier op de vlag werd meegedragen.

Nevele. — MEN SCHRIJFT ONs : — Woensdag kwam de blijde tijding toe dat onze tooneelbond « Moedertaal en Broedermin » onder voorzitterschap van den heer Haus en onder 't kundig bestuur van den heer notaris Van Roy, in den grooten Internationalen Tooneelwetstrijd, ingericht door den Burgerkring van Gent, met medewerking van « Nut en Vermaak », met algemeene stemmen den 2^{den} prijs behaalde voor blijspel en 3 stemmen verwierf tegen 4 voor den 1sten prijs.

Onze knappe vlaamschinnende jonge Nevelaars mogen terecht fier zijn om die schoone uitslag. Hij is zooveel te schitterender daar zij te kampen hadden tegen de grootste en voornaamste maatschappijen zoo van Holland als van België.

Met moed dus vooruit vlaamsche jongelingen ! dat die nieuwe spoorslag u met meer lever en moed dan ooit doe werken voor « Moedertaal »

*Knipsel uit "Gazette van Deinze" van 19 maart 1899
(Verzameling Daniël D'Hooge, Nevele).*

Soms zongen de koren bij een prijsuitdeling op een school of ter gelegenheid van een toneelopvoering zoals bijv. te Lotenhulle. Opvallend is de afwezigheid van Nevelse zangers op deze festivals. Ze waren wellicht te versnipperd voor dergelijke grootschalige optredens.

Belangrijk in de streek was het grootse muziekfestival van Deinze in 1895³³ ter gelegenheid van de vlagwijding van de nieuwe katholieke fanfare Sint-Cecilia. Niet minder dan 47 muziekverenigingen met 1600 uitvoerders traden daar op, zoals de zangkoren van Gavere, Aarsele, Deurle, Bachte-Maria-Lerne, vier Gentse koren, Landegem, Lotenhulle, Sint-Martens-Lerne en Poeke, alsook de fanfare en de harmonie van Nevele. Van alle kanten stroomden sympathisanten en vrienden van de musici de stad binnen om de opvoeringen te beluisteren die op vier plaatsen tegelijk plaatsvonden.

³³ Over dit festival van Deinze schreef August Beryngier (zie vroeger) een lied. Een verkorte versie van dit lied, gezongen door het plaatselijke zangkoor Nivala (zie verder), werd in 1999 op cd opgenomen.

Bond van kosters en organisten

Op 5 juni 1893 werd Camillus Theodorus Hulpiau benoemd tot deken van Nevele. Tijdens de daaropvolgende winter werd een bond van de kosters en de organisten van de dekenijen van Nevele en Deinze opgericht. Spilfiguur was de Nevelse onderpastoor M. Vande Wattijne.

Binnen het bisdom Gent waren de dekenijen Nevele en Deinze enerzijds en Aalst anderzijds de eerste die zo'n kosters- en organistenvereniging in het leven riepen.

Op 6 mei 1896 werd Henri-Ludovicus Sallet de nieuwe deken te Nevele.

Op 21 juli 1897 verzamelden de leden van de organistenbond te Poesele om er de vespers van 15 augustus in te oefenen. Naast deze zangoefeningen gaf Eugène Grijspeirt uit Aalter er een les harmonie. Het jaar daarop kwamen de organisten samen in Lotenhulle en leerden er Schutzengelmesse van Schweitzer.

Na het plotse overlijden van de deken op 2 juni 1900 werd zijn opvolger deken Felix-Joseph Broutyn op 8 juli op grootse wijze ingehaald; in zijn aanstellingsstoet zongen kinderen mee.

Op 14 mei 1901 wijdde de deken het orgel van Poeke in, daarna volgde een orgelconcert. Uitvoerders waren de aanwezige leden van de organistenbond. Daarna zongen de musici tijdens het plechtige lof onder meer 'Ave Maris stella', bewerkt door P. J. Van Damme, het 'Tantum ergo', driestemmig met orgel en een tweestemmig 'Ave Maria' van Rheinberger. President-directeur was organist M. A. Verhenne van Nevele, de secretaris was M. P. Meerschaut van Nazareth.

Op 10 augustus 1902 kwamen te Deurle 25 harmonie-, fanfare- en zangmaatschappijen samen op een luisterrijk festival; ze stapten op in een stoet en traden daarna op in vier kiosken in de gemeente. Elke maatschappij voerde twee stukken op. Dit festival werd met de steun van het gemeentebestuur en van pastoor Livijn, georganiseerd door het plaatselijke zangkoor 'Zangbond der Leie' met als voorzitter baron Julien della Faille d'Huyse.

Opmerkelijk was de aanwezigheid van de 'De Vrijheidszonen' uit Nevele met als dirigent de kerkorganist van Nevele A. Verhenne. Ze brachten 'Naar Buiten' van Paepen en 'Trientje' door Miry. Daarnaast traden de koren op van Bachte-Maria-Lerne, Landegem, Lotenhulle, Poeke en Sint-Martens-Lerne, alsook de fanfare van Nevele. Zes premies met een totaal bedrag van 150 fr. werden verloot onder de 25 deelnemende maatschappijen.

Op 30 september 1902 was er in samenwerking met de dekenij Eeklo, een optreden van de organistenbond te Zomergem. Er werd een plechtige Gregoriaanse requiemmis opgedragen voor de overleden leden en weldoeners. In de namiddag werd eerst een concert gegeven met volgende onderdelen: 'Puer natus est' (kerstlied), 'Victimae paschali' (paaslied), 'Ego sum' (requiem) en 'Sacris Solemnis' van Casciolini voor vier mannenstemmen. Er was ook een plechtig lof met het Marialied 'Salve Régina' voor drie mannenstemmen en het gregoriaanse 'Bavonem meritis'. Vervolgens was er het 'Tantum ergum' van Hemisch en het 'Ave Maria' van F. De Groote, allebei voor drie mannenstemmen. Het tijdschrift 'Musica Sacra' zwaaide de lof van dit gelegenheidskoor, dat na slechts één repetitie zulke prachtige resultaten kon boeken. Het was de bedoeling om de aangeleerde liederen verder te gebruiken in de plaatselijke kerkkoren.

Zangeressen in de kerk

In 1904 schreef de Gentse bisschop Mgr. Antonius Stillemans dat het voor vrouwen verboden was te zingen op de hoogzaal en in het kerkkoor van parochiekerken; meezingen met het volk in het kerkschip mocht wel. Dat gebeurde in enkele parochies van het Vlaamse land. Enkele mannenkoren zongen daartoe zelfs beneden, maar op vele plaatsen bleef dat meezingen door het volk verder dode letter³⁴. Vrouwen mochten wel zingen in processies en in vrouwencongregaties. Zo baden en zongen de mannelijke en vrouwelijke leden van de broederschappen in een lokaal van het klooster van Nevele. Op verscheidene parochies, zoals te Sint-Martens-Lerne, bestond er een gilde van Sint-Anna en van de Heilige Familie voor gehuwde vrouwen. Sommige huismoeders waren in Nevele lid van de 'Broederschap van het Heilig Hert van Jezus', van het werk van 'Den wekelijkschen Kruisweg' en van de 'Confrerie van den Zoeten Naam Jezus'. Bedoeling van dit laatste broederschap was eerherstel brengen voor de smaad aan de Goddelijke Majesteit aangedaan door 'vloeken sweeren en blasphemeren'.

³⁴ Het volk werd rond de eeuwwisseling tijdens de eredienst soms vervangen door een groep meerstemmig zingende mannen en vrouwen. Dit gebeurde onder meer in de USA en elders. Het tijdschrift *Musica Sacra* (1905, nr. 9 en 10) geeft geen voorbeelden in eigen land en aanzag dat als een misbruik. Jongens en meisjes uit de lagere school zongen in Beieren (Duitsland) tijdens de H. Mis nu eens apart, dan weer samen. Dergelijk kinderkoor was bij ons ongebruikelijk, wat door het tijdschrift betreurd werd.

Met die intentie werden vaak gezongen missen opgedragen. Ook de congregaties voor ongehuwde mannen en vrouwen gingen vaak zingend op bedevaart, zo trokken de leden van Mariakerke naar Halle.

Er bestond in die tijd een nauwe samenwerking tussen de kerkkoren van Nevele en Zeveren. In Zeveren is er een geschreven partituur bewaard 'O Domine Jesu Christi', gedateerd 24 november 1908, met een directie- en vier zangpartijen, twee tenor- en twee basstemmen, dus uitsluitend mannen, met elk minstens drie zangers. Dit lied van Palestrina was sober en zonder ritme. Ik vond geen orgelpartij. Deze zang werd wellicht a capella (zonder instrument) uitgevoerd, zoals gebruikelijk bij de betere koren. Ook het éénstemmige Gregoriaans werd gebruikt.

Na de oprichting van de dekenij Nazareth op 25 mei 1909 werd deze samenwerking verbroken en repeteerden de verantwoordelijken van de dekenijen Nazareth en Deinze (waartoe Zeveren behoorde) samen, zonder de parochies van de dekenij Nevele.

Ondanks de beperkingen door de kerk opgelegd kwam het samenzingen van mannen en vrouwen in katholieke middens voor. Voor het Mariajubileum van 1904 vond ik een uitgegeven tweestemmige jubelcantate waarop staat: 'De tweede partij is voor vrouwen- of kinderstemmen'.

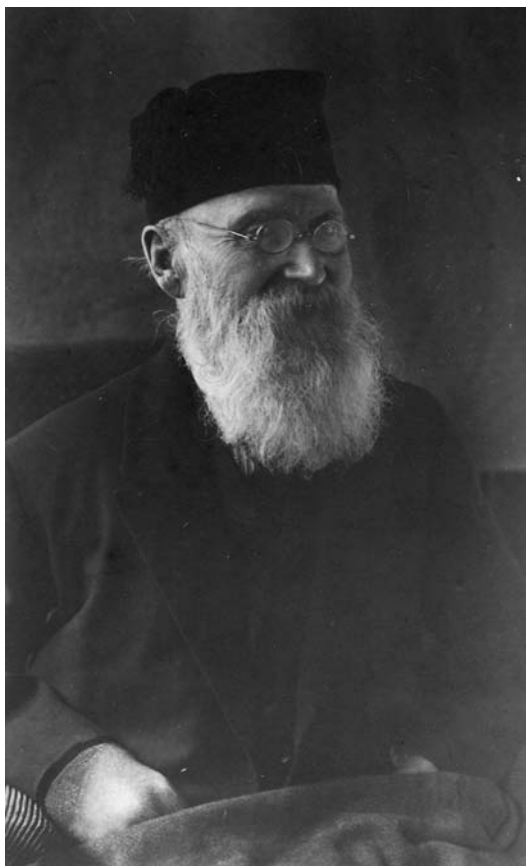
Henri Van Coppernolle (†1943), de latere kantonnieër van de wegeniswerken, behoorde reeds eind negentiende eeuw tot het Nevelse kerkkoor en bleef 50 jaar kerkzanger. De in 1906 gehuwde schoen- en gareelmaker Gentiel Brusseele verliet de groep bij het uitbreken van WO I en keerde na zijn verblijf aan het front, ondanks het verzoek van de koster-organist, niet meer terug. Zangers en musici uit Wingene, Bachte, Poeke, Vinkt en Nevele traden op ter gelegenheid van 30 jaar 'Vlaanderens Zonen' te Lotenhulle op 11 juni 1911.

Edmond Van Nuffel (1871-1956)

Opgeleid tot onderwijzer en koster tweede klas in de bisschoppelijke normaalschool van Sint-Niklaas, ruilde hij in 1904 zijn baan van onderwijzer en koster-organist van Evergem-Wippelgem voor de veel beter betaalde baan van koster-organist in de Sint-Mauritiuskerk te Nevele. Hij bleef er koster-organist tot 1955. Edmond Felicianus woonde in een ruim huis toen Tielstraat 18 te Nevele.³⁵ Hij was vader van een groot gezin en gaf zijn kroost

³⁵ Waar nu de apotheek Vervaeke gevestigd is.

een degelijke muzikale opvoeding. Toen organist Edmond Schelpe Vosselare ruilde voor het beter betalende Waasmunster, werden de zonen van de Nevelse organist, Basile en later André, waarnemend koster-organist in Vosselare. Vervolgens nam Herman Van Nuffel, een andere zoon van Edmond op elfjarige leeftijd de fakkel over tot aan het begin van zijn onderwijsstudies kort na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Herman werd in 1918 benoemd tot onderwijzer te Evergem en werd dra belast met het dirigeren van de plaatselijke kerkzang.

*Notaris Corneille Van Roy, lid van "Moedertaal en Broedermin", Nevele
(Verzameling Daniël D'Hooge, Nevele).*

Hulde aan Virginie Loveling

Op 28 april 1912 was er te Gent een grote hulde van de uit Nevele afkomstige militant-vrijzinnige schrijfster Virginie Loveling. Er was naast een stoet ook een aanzienlijk zanggedeelte. Een aanzienlijke groep uit Nevele, waaronder veel muzikanten, werd door extra treinen aangevoerd. Aanwezig waren niet enkel Corneille Van Roy, gewezen liberaal gemeenteraadslid en promotor van de hulde te Nevele, maar ook Louis Verbiest, nu gepensioneerd hoofdonderwijzer en destijds Virginies grootste opposant.

Deze toenadering opende de weg naar meer samenwerking. Beide nog bestaande Nevelse muziekkorpsen werden ten laatste in 1920 opgenomen in de nieuwe maatschappij "De Verbroedering", met als voorzitter Louis Lampaert, vanaf 1913 burgemeester van Nevele. Eindelijk waren de weeën van de Schoolstrijd te Nevele enigszins hersteld. Volgens Wilfried De Pauw was dit kort voor of na WO I³⁶. De nieuwe maatschappij werd nu "De Verbroedering". Beide groepen namen in 1912 nog afzonderlijk deel aan het zeer grote festival van Dronen.

Volkzanger Theophiel Van der Meersch

Op 12 mei 1912 waren talrijke katholieke zangkoren en muziekmaatschappijen te Ruiselede. Onder de aanwezigen het zangkoor van Hansbeke 'Willen is kunnen'. Ook de fanfare van Nevele en de koren van Bachte-Maria-Leerne, Lotenhulle en Poeke traden op. Minister Aloïs Vande Vijvere en de plaatselijke pastoor Gustaaf D'Hoore riepen alle kiezers op voor de katholieke partij te stemmen. Alle volwassen mannen hadden stemrecht, maar rijkere hadden meer dan één stem. Oud-Nevelaar Theofiel Van der Meersch, nu gehuwd en inwoner van Ruiselede, maakte in talrijke plaatselijke herbergen propaganda voor de katholieke zaak. Wel bleef hij in zijn liederen steeds zijn Vlaamse en sociale idealen trouw. Hij vergeleek in zijn lied 'Een kreet van strijd', geschreven voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1911, de vrijheid van de katholieken met de vrijheid van de Atheners in het oude Griekenland. Hij bracht in 1913 een passend huldlied aan de

³⁶ Op 10 januari ontving 'De Verbroedering' van het gemeentebestuur van Nevele een toelage van 500 fr. voor één jaar (GAN, Nevele, 2.073.532.21).

'weledelgeborene Juffrouw' Ide de Kerckhove d'Exaerde. Deze inwoonster van Nevele werd op 6 december van dat jaar honderd en woonde in het huis van de latere burgemeestersweduwe Imelda Lampaert. Ook zij werd honderd. 'Vermeerschke', soms 'Kootje' genoemd, trachtte op kermissen zijn 'vliegende blaadjes' voor enkele centiemmen te verkopen. Hij schreef zijn teksten op bekende melodieën.
(Tweede deel van dit artikel volgt)

Alex van Maldeghem
Nevele

FRUITLEVERANCIERS EN HUWIJEREN IN HET LAND VAN NEVELE (1357-1542)

Inleiding

Voor de Gallo-Romeinse beschaving kenden de bewoners van onze streken enkel het fruit dat in het wild groeide. De eigenlijke fruitteelt werd in ons land door de Romeinen binnen gebracht. Aan hen danken wij de peer, de appel, de pruim, de kers, de perzik, de kwee, de mispel, de druif (vroeger *wijn* genoemd) en de moerbezie. Enkele van deze namen zijn trouwens uit het Latijn ontleend. Zo komt peer uit het Latijn *pirum*, pruim uit *prunum*, perzik uit *persicum*, kwee uit *cydonium*, mispel uit *mespilum*, wijn (nu: druif) uit *vinum* en in moerbezie is het eerste lid *moer* afkomstig van het Latijn *morum*.

In de vroege middeleeuwen werd er op de *villae* fruit geteeld. Karel de Grote beval dat er in de hovingen van zijn landgoederen appelaars, perelaars, pruimelaars, krikelaars en perzikkbomen moesten staan; ook lijsterbomen, hazelaars, amandelbomen, moerbeziebomen, mispelaars, kastanjebomen, kweeperen en notelaars mochten niet ontbreken.

Boomgaarden in het Land van Nevele

In de oude plaatsnamen of toponiemen van enkele gemeenten uit het Land van Nevele vinden we voorbeelden van boomgaarden of aanplantingen van specifieke fruitbomen.

De oudste vermelding van een boomgaard dateert uit 1439 in Nevele *neffens Jans vande(n) houtte bogaerde*³⁸ (naast de boomgaard van Jan Van den Houtte).

De bewoners van de oudste en inmiddels afgebroken herberg 'De Roos' op de markt van Nevele hadden in 1547 achter hun herberg ook een boomgaard *Jan de meestere fs. Jans behuusde stede ende herberghe ghenaeemt*

³⁸ RAG, Nevele, denombrementen.

*de Rooze metten bogaert ghenaeemt den Inghelandt daer achter gheleghen*³⁹.

Boomgaarden vinden we vaak terug binnen de omwalling van een hoeve maar ook bij een pastorie. In 1575 lag er aan de Wildendries in Landegem een *behuysde hofstede met eender schuere ende freytboomen*⁴⁰. Naast een groentetuin had de pastoor van Landegem in 1728 ook een boomgaard *de priesteraijge met den hof lochtijnck ende bogaert*⁴¹. In datzelfde jaar vinden we aan de Kapellendries (nu Poeldendries) in Landegem *eene hofstede metten Motte Wallen Bogaert ende lochtijnck*⁴².

Fruitbomen konden ook gewoon langs de straat staan zoals in Nevele in 1574 *freytboomkens Inde brabantstrate*⁴³ (nu Zeistraat).

Kersen waren blijkbaar erg gegeerd want we vonden in drie gemeenten een *kriekerie* of boomgaard met enkel deze fruitsoort. In Poesele is er een vermelding van 1587 *een crieckerycken*, met een oppervlakte van 500 m².⁴⁴ En tien jaar later wordt in Hansbeke op Zande in 1597 een *cryckerye* vermeld.⁴⁵

Boomgaarden werden soms aangeplant op plaatsen waar we ze naar onze huidige gebruiken helemaal niet verwachten. Op 27 maart 1680 werden er op het kerkhof van Poesele 20 notelaars geplant en in 1729 werden voor het eerst appels verkocht afkomstig van de fruitbomen op het kerkhof. Er stond daar zeker ook een *kersselaerken* en een *peirlaeren* want die beide fruitbomen werden tussen 1737 en 1740 verkocht.⁴⁶

³⁹ RAG, Nevele, 147.

⁴⁰ RAG, Nevele, 394, 32r.

⁴¹ RAG, Nevele, 2244, art. 25.

⁴² RAG, Nevele, 2244, art. 374.

⁴³ RAG, Nevele, 147.

⁴⁴ A. Bollaert, Over wassend fruit op de Poeselse boomgaarden en de Poeselse blauwkens, in *Het Land van Nevele*, jg. 28 (1997), afl. 4, p. 274.

⁴⁵ J. Luyssaert, *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Hansbeke*, Gent, 1995, p. 122.

⁴⁶ A. Bollaert, Fruitbomen op het kerkhof van Poesele, in *Het Land van Nevele*, jg. 25 (1994), afl. 2, p. 142-144.

Dat fruit een belangrijke financiële waarde bezat, toont ons een pachtcontract van 1548 aan.⁴⁷ In dat jaar sloot Bauwen vander Meerre, priester en kanunnik van de Sint-Baafskerk te Gent, op de laatste dag van september een contract met Adriaen Mortier, zoon van Joos en zijn echtgenote Jozine Wittevrongele, voor het verpachten van het Goed van de *aalmoezenie* van Sint-Baafs gelegen te Landegem langs de Houtstraat (nu Westhoek nr. 18). Volgens één van de pachtvoorwaarden moet de pachter *thuus bringhene deen helft vand(en) fraijte*⁴⁸ *dat alle Jare wassen*⁴⁹ *zal up vier appel ofte peerbomen*. De pachter moet dus elk jaar de aalmoezenier de helft van het fruit van vier appel- of perenbomen thuis brengen en de aalmoezenier of zijn vertegenwoordiger zullen zelf op het pachtgoed hun keuze maken. Hoe groot de boomgaard zelf was, kunnen we niet uitmaken wel dat de boomgaard achter de schuur lag *dhof(sted)e met den bogaert achter de Scheure*.

Gentse groothandelaars in fruit en Nevelse leveranciers (1357-1542)⁵⁰

In tal van Gentse 15^e- en 16^e-eeuwse contracten van groothandelaars vindt men de namen van leveranciers, van hun klanten-fruitverkopers, leveringsvoorwaarden, prijzen en de namen van appel- en perenvariëteiten.

Sommige groothandelaren waren zelf eigenaars van fruitbomen op het platteland. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de verdeling in 1415 van de erfenis van Olivier de Neve, tussen zijn weduwe Zoetine van Ypre en zijn andere erfgenamen. De beide partijen behielden samen de eigendom van vier bomen in het Land van Nevele, een boom keizerinperen in het land van Waas en nog een boom in Vinderhoute.

Soms gebeurden de leveringen op de fruitmarkt in Gent door de telers zelf, soms verhandelden de telers hun fruit via plaatselijke handelaars.

André Bollaert⁵¹ heeft aangetoond dat tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw nogal wat rondtrekkende handelaars in onze streek het fruit opkoch-

⁴⁷ RAG, Sint-Baafs, R 858/7, pachtcontract 1548.

⁴⁸ Froyte, fraijte: fruit

⁴⁹ Wassen: groeien

⁵⁰ Dit gedeelte van mijn tekst is helemaal geïnspireerd op het artikel van D. Lievois, Fruit en fruitverkopers in Gent (1357-1542), in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, nieuwe reeks, deel 60, Gent, 2006, p. 75-144.

ten, de beste kwaliteit naar de markt in Gent brachten en de rest verkochten voor de export naar Engeland.

De oudst bekend leveranciers van Nevele zijn Willem van der Weeen (1489), Joost de Weert (1481), Heynric de Wet (1481) en Heynric Wittewronghele (1481). Deze Heynric Wittewronghele verkocht in 1489 aan de Gentse fruitverkoper Jan de Sceppere de opbrengst van zes jaar van een perelaar op zijn hof in Nevele. Jan de Sceppere zelf bezat in Nevele onder meer twee peren- en één appelboom die hij in 1492 aan fruitverkoper Olivier van den Briele verhuurde voor een termijn van vier jaar.

De huurder diende zelf in te staan voor het nodige stro en de wissen om het fruit in gevlochten manden te verpakken. Dit toont aan dat de manden als verloren verpakking werden beschouwd en dat ze ter plaatse werden gevlochten. Het stro beschermde het fruit tegen de schokken bij het transport en tegen het vocht en bood ideale conditionering voor de voorlopige opslag ervan. Het fruit werd van Nevele normaal vervoerd over de Poekebeek naar Gent.

Nevelse fruitsoorten: *nevelsche surreelen* en *peeren van Huwier*

De meeste in het oog springende namen van Nevelse fruitsoorten zijn *nevelsche surreelen* en *peeren van Huwier*.

Voor het woord *surreel* zie ik voorlopig geen verklaring. Het Middelnederlands Handwoordenboek geeft als enige verklaring 'naam van een peer'.

Bij de *huwier* ligt het anders. Deze naam komt onder vele varianten voor⁵²: *peren van Aywières*, *peeren van ywiers*, *van ywiere*, *van Huwiers*, *van der wiers*, *heenewiersche*, *heynewiersche peren*. Vandommele⁵³ geeft nog als varianten *Zaruweelpeer* 'afkomstig uit Nijvel in Brabant' en *henyerspeer*.

Aan de oorsprong van elk van deze namen ligt het Waalse toponiem Aywières⁵⁴ dat als <eewière> wordt uitgesproken met de klemtoon op de tweede lettergreep *wière*. Het was oorspronkelijk de naam van een vrouwenklooster in Awirs (provincie Luik) dat omstreeks 1202 werd gesticht.

⁵¹ A. Bollaert, Over wassend fruit op de Poeselse boomgaarden en de Poeselse blauwkens, in *Het Land van Nevele*, jg. 28 (1997), afl. 4, p. 278-279.

⁵² D. Lievois, *a.w.*, p. 108, 133, 135.

⁵³ H. Vandommele, *Peren voor Miljoenen*, Sint-Niklaas, 1979, p. 68-69.

⁵⁴ Nu vinden in de oude abdij van Aywières nog jaarlijks tuindagen plaats. Zie http://www.tuinagenda.be/locs/index.cfm?fuseaction=locs fiche & locatie_ID=40

Het klooster werd later overgebracht naar Couture-Saint-Germain (Nijvel) maar het behield zijn oorspronkelijke naam.⁵⁵ De oudste vormen zijn Awire (1209); iwiers (1210); domui Awiriensi (1210); Awiria (1213); Aquiriis (1223).⁵⁶

Die vele varianten van de perennaam Aywières die we hierboven hebben opgesomd, zijn taalkundig op verschillende manieren te verklaren. De vormen met een *h* liggen het meest voor de hand. Vlamingen hebben de gewoonte een *h* aan te blazen waar het niet moet (bijv. ik heb de *heer* i.p.v. de *eer*), dit noemen we een hypercorrecte *h*. In *huwier* en de andere vormen met *h* is die *h* dus overbodig.

Die uiteenlopende klinkers voor de lettergreep *wier* zijn als volgt te verklaren.⁵⁷ Aywières is een Frans woord en in het Nederlands kan een klinker die voorafgaat aan een beklemtoonde lettergreep in Romaanse woorden alle kleuren aannemen. Een voorbeeld uit onze dagelijkse taal is het Vlaamse woord *truweel* (uit het Franse *truelle*) dat in onze Vlaamse dialecten verschijnt als *truweel*, *traweel*, *triweel*, *troweel*, *treweel*.

Weer andere vormen zoals *heenewiersche*, *heynewiersche peren*, *Zaruweelpeer*, *van der wier* en *henyerspeer* zijn ontstaan door volksetymologie. Het is een normaal verschijnsel dat woorden van vreemde afkomst in de volksmond worden vervormd tot ze op woorden uit de eigen taal gaan gelijken. Een voorbeeld van volksetymologie is *koeketiene* uit het Frans *concupine* 'bijzit'.

Onze Nevelse *huwier* (zoals wij die nu steeds noemen, met *h* dus) is een perenvariëteit die is gekweekt in Aywières of gewoon door kooplui uit die plaats werden meegebracht naar onze streek. Hoe die perensoort smaakte, hoe ze eruit zag, of ze nog bestaat weten we niet...

⁵⁵ In 1206 trad de Vlaamse heilige Lutgardis van Tongeren (°Tongeren 1183) in het klooster van Aywières; zij stierf er in 1246.

⁵⁶ M. Gysseling, *Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*, Tongeren, deel 1, p. 88.

⁵⁷ Ik dank heel bijzonder prof. dr. Magda Devos voor deze taalkundige uitleg.

Wel weten we dat het bestuur van de heemkundige kring "Het Land van Nevele" in 1980 zocht naar een tastbaar middel om hulde te brengen aan die personen die zich verdienstelijk hadden gemaakt op het vlak van de heemkunde en hiervoor de 'Orde van de Nevelse Huwier' in het leven heeft geroepen.

Jan Luyssaert
Merendree

Geraadpleegde werken

A. Bollaert, Fruitbomen op het kerkhof van Poesele, in *Het Land van Nevele*, jg. 25 (1994), afl. 2, p. 142-144.

A. Bollaert, Over wassend fruit op de Poeselse boomgaarden en de Poeselse Blauwkes, in *Het Land van Nevele*, jg. 28 (1997), afl. 4, p. 274-283.

M. Gyseling, *Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*, Tongeren, deel 1, p. 88.

D. Lievois, Fruit en fruitverkopers in Gent, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, nieuwe reeks, deel LX, Gent, 2006, p. 75-144.

P. Lindemans, *Geschiedenis van de landbouw in België*, deel 2, Antwerpen-Borgerhout, 1994.

M. Philippa, F. Debrabandere, A. Quak, *Etymologisch woordenboek van het Nederlands*, Amsterdam, 2003 en 2005.

H. Vandommele, *Peren voor Miljoenen*, Sint-Niklaas, 1979, p. 68-69.

J. Vercoullie, *Beknopt etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal*, Gent, 1925.

HET KASTEEL VAN POEKE: ENKELE GETUIGENISSEN

Inleiding

Veel dorpen in Vlaanderen bezaten of bezitten tot op de dag van vandaag een of ander groot of klein kasteel. Groot-Aalter bezit er verscheidene. Het oudste, bekendste en wellicht ook het grootste is het kasteel van deelgemeente Poeke.

De vroegste vermelding over de kasteelheren van Poeke dateert uit 1139. De eerste heren van Poeke waren ridders, die in dienst stonden van de graven van Vlaanderen. In ruil voor bewezen militaire of andere diensten werden ze beloond met een stuk grond, in dit geval met de baronie Poeke. Poeke behoorde tot aan het eind van het Ancien Regime tot de kasselrij Kortrijk, die op haar beurt administratief en juridisch ressorteerde onder de stad Ieper. In het stadhuis van Kortrijk is die link met Ieper door middel van een muurschildering en in de kerk van Poeke door middel van de glasramen in het koor zeer duidelijk gevisualiseerd.

In de vroege middeleeuwen was het kasteel vermoedelijk een omwalde burcht met een ophaalbrug, versterkte muren met kantelen en torens en misschien ook met een donjon op het middenplein van het gebouwencomplex.

In 1453 – op dat ogenblik was het kasteel door een militie van de stad Gent wederrechtelijk bezet – werd het kasteel door Filips de Goede, graaf van Vlaanderen en hertog van Bourgondië, heroverd en daarna met de grond gelijkgemaakt. Op die manier konden de Gentenaars het kasteel niet langer gebruiken als een vooruitgeschoven post om de vallei van de Leie te beheersen. De kasteelruïnes lagen er achteraf meer dan honderd jaar lang verlaten bij.

Pas in het begin van de 17de eeuw kwam het kasteeldomein in handen van de heren de Preud'homme d'Hailly uit Noord-Frankrijk. Zij lieten op de oude site een nieuw kasteel optrekken. Aanvankelijk moest het nieuwe kasteel dienen ter verdediging van onze streek tegen de invallen van de Watergeuzen, die geregeld onze streken vanuit Zeeuws-Vlaanderen kwamen teisteren. Na het einde van de godsdienstoorlogen in 1648 was de rol van Poeke-kasteel als defensieve burcht tegen vreemde indringers definitief uitgespeeld. Grachten en kasteelmuren waren trouwens niet meer bestand tegen de kracht van kanonnen en vuurwapens.

Vanaf de 18de eeuw werd het kasteel, zoals zovele andere in de omgeving, vooral een residentieel buitenverblijf waarin de adellijke bewoners zich naar believen konden terugtrekken. Vooral tijdens de zomermaanden was dat het geval. Tijdens de herfst, winter en lente gaven de Preud'hommes en de Pyckes er de voorkeur aan zich in een herenhuis in de stad te vestigen. Daar waren de ontmoetingskansen met mensen van hun stand veel groter en daar was het culturele leven uiteraard ook veel gevarieerder en hoogstaander dan op het Vlaamse platteland.

Als grootgrondbezitters met talrijke pachthoeven in Poeke bezaten de barons van Poeke zonder twijfel groot gezag in het dorp zelf. Zelf stonden ze boven de dorpspolitiek. Ze zorgden er meestal wel voor dat een vertrouwen van de administratieve en praktische zaken voor hen regelde.

Het standenverschil, zo typisch voor het Ancien Regime, maakte dat het kasteel met zijn bewoners binnen het dorp een aparte wereld vormde. Echt sociaal contact tussen de bewoners van het kasteel en van het dorp was eerder beperkt. De kloof tussen kasteel en dorp zat inherent ingebakken in de geest van de mensen, zowel bij de kasteel- als bij de dorpsbewoners.

Deze hiërarchische kloof is na de Franse Revolutie (1789) en de geleidelijke democratisering die erop volgde, wel enigszins afgezwakt maar nooit geheel verdwenen. Zeker niet in een landelijk dorp als Poeke, waar de meeste mensen rechtstreeks of onrechtstreeks van de kasteelheer-grootgrondbezitter afhankelijk waren. De zegen van de baron of barones was bijna even noodzakelijk als de zegen van de pastoor, wilde men een normaal sociaal leven kunnen leiden. Anderzijds kwam het wel voor dat er met de jaren een nauwere band tussen bepaalde dorpingen en de kasteelbewoners kon ontstaan. Het toeval speelde daarbij altijd een belangrijke rol. Een toevallige karaktertrek, een gesprek, een gebaar, een gebeurtenis of een aanbeveling konden aanleiding geven tot een hechtere relatie tussen bepaalde personen of families en de kasteelbewoners. Dat was zeker het geval voor mensen die door omstandigheden regelmatig met de baron of barones in contact kwamen, bijvoorbeeld voor wie op het kasteeldomein zelf woonde zoals de familie van de kok, van de parkwachter, van de hovenier of van de kasteelhoeve.

Godelieve Bruyneel, tegenwoordig woonachtig in de Poekedorpstraat nr. 32 te Poeke, bracht haar kindertijd en jeugd door in de portierswoning van het kasteel. Haar vader was er jachtopziener. We zochten haar op om te

horen hoe zij haar jeugd op het kasteel van Poeke heeft ervaren en wat ze zich nog herinnert van haar contacten met de kasteelbewoners.

Godelieve Bruyneel als jong meisje in het kasteelpark in 1953.

Behalve dit interview kan de lezer ook kennismaken met een getuigenis van Chantal Van Ophem. Deze dame staat vermeld in het gastenboek van de internetsite van het kasteel van Poeke. Via Johan Steegen, die op 20 oktober 2005 met zijn groep 'Tableau Vivant' het evenement 'Circle of Knowledge' in Poeke-kasteel verzorgde, kwam ik het verslag van haar verblijf in Poeke op het spoor. Haar herinneringen werpen in alle geval enig licht op de weinig gedocumenteerde periode tussen 1955 en 1977, toen het kasteel aan de schoolkolonie 'Duinen en Heide' toebehoorde.

De laatste barones, die in 1955 kinderloos stierf, schonk bij haar overlijden het kasteel met het erbij horend domein aan deze vereniging, die werd geleid door de Zusters Apostolinnen van Wetteren. Ze gaven hun initiatief de naam 'Duinen en Heide' hoewel het kasteeldomein eerder uit laaggelegen, drassige gronden bestaat, doorsneden door de rechtgetrokken Poe-

kebeek. Allesbehalve een duin- en heidegebied dus. Over de activiteiten van de Zusters en hun schoolkolonie weten we weinig meer dan dat ze de bedoeling hadden stadskinderen in Poeke van de gezonde buitenlucht te laten genieten.

Chantal van Ophem verbleef er als achtjarig meisje in 1962 slechts een kleine maand. Lang genoeg om aan haar verblijf een onvergetelijke indruk over te houden. Haar informatie uit eerste hand willen we de lezer zeker niet onthouden.

Dat de laatste barones haar domein aan verantwoordelijken van jeugdverenigingen schonk en niet aan familie, vrienden of het bisdom, heeft veel mensen van Poeke verwonderd. Toch had de barones voordien al bewijzen geleverd van haar waardering voor jongerenwerking. Aalternaar Adhemar Van Acker bijvoorbeeld weet nog dat hij als welp van de scouts van Lochristi in 1946 een vakantie week doorbracht in het kasteelpark van Poeke. Zijn leidster of akela, die wel Nederlands sprak, behoorde tot de thuis Franssprekende bourgeoisfamilie De Schrijver. Haar oom was burgemeester van Lochristi. Wellicht was ze via haar familie in contact gekomen met de barones en had ze van de barones de toestemming gekregen om met haar ongeveer 20 welpjes een week lang op het kasteel te verblijven. Adhemar herinnert zich nog dat ze in de linkse uitsprong van de achterzijde van het kasteel sliepen en dat ze zich 's morgens moesten wassen in een kommetje, gevuld met water, staande op de brug aan de achterzijde van het kasteel. Op de laatste dag van hun verblijf deelde de barones zelf heerlijke kriegentaart uit. Hij herinnert zich nog zeer goed dat ze bij alle kinderen erg vriendelijk overkwam. 'Je zou nooit gedacht hebben dat ze een barones was. Ze zag er niet uit als een barones!', getuigt hij zestig jaar later.

Zowel het getuigenis van Adhemar, het interview met Godelieve en de herinneringen van Chantal verhelderen een brokje leven dat ooit binnen het kasteeldomein werd geleefd.

Interview Godelieve Bruyneel (2005)

Hoe kwam jouw familie op het kasteel van Poeke terecht?

Mijn vader, Alfons Bruyneel (*1893-1965) was van Poeke afkomstig. Hij is in 1921 in dienst van de baron gekomen. In datzelfde jaar huwde hij mijn moeder Celina Goethals (*1895-1975), die in de omgeving van Van Doornes bos in Ruiselede opgegroeid was.

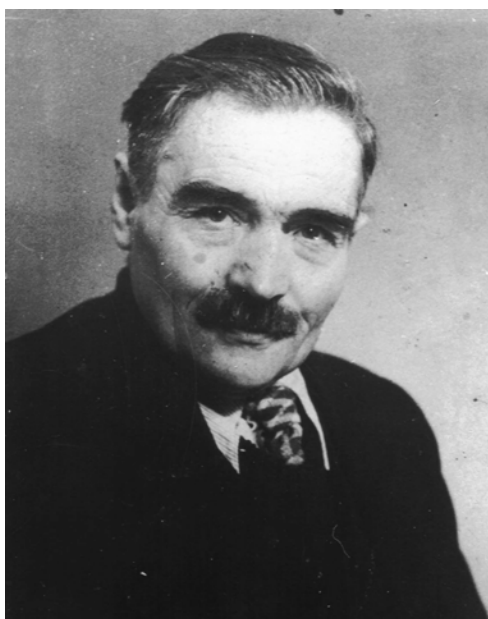
*Vader Alfons Bruyneel, oud-strijder 14-18 en
parkwachter van Poeke-kasteel vanaf 1921.
(Verzameling G. Bruyneel)*

Bij mijn vader waren ze thuis met 14 kinderen. Hij was het tweede kind. Toen hij geboren werd, woonden zijn ouders nog in één van de twee huizekes die in het park langs de Kasteelstraat aan Van Ginstes hekken stonden. Hij is dus in het park van Poeke geboren. Toen die huizekes werden afgesmeten, verhuisde het gezin naar het huis van Van Watermeulens

naast Nest Muys' wegelken langs de Poekestraat. Dat is al op het grondgebied van Lotenhulle.

Waren er nog andere gebouwen in het park?

De laatst overgebleven hofstede in het park werd aan Ernest Vermeire, getrouwd met Irma Dhoore, beiden uit Poeke, verhuurd. De weiden in het park werden telkenjare verpacht o.a. aan Antoine Maenhout, Rene Verleyesen, Jeroom Verheecke en Rene De Vriendt uit Poeke of aan Jules Broos uit Ruiselede. De weiden aan de Hoogpoort in Lotenhulle werden aan André De Vlieger en aan een zekere Van Loocke uit Lotenhulle verhuurd. De Franse tuin voor het kasteel is tijdens of direct na de oorlog nog in land en in weide gelegd. Ik herinner me nog dat Jules Hooft uit de Knokstraat van Poeke er met zijn ossen het land omploegde.

*Vader Alfons Bruyneel, van 1921 tot 1955 parkwachter van het kasteelpark van Poeke.
(foto Godelieve Bruyneel)*

In 1921 verhuisde jouw vader dus naar het kasteel?

Ja. Hij mocht van de baron, samen met mijn moeder, in de portierswoning bij de paardenstallen in het park gaan wonen. Hij was verantwoordelijk voor het toezicht op het park. De mensen van Poeke noemden hem 'boswachter' Bruyneel. Mij noemden ze meestal 'Godelieve boswachters'.

Heeft hij als boswachter ooit problemen gehad?

Hij was zeer streng. Hij droeg altijd zijn geweer bij zich. Zijn Duitse schepershond 'Wolf' en later zijn Engelse foxterrier 'Riem' vergezelden hem altijd onderweg. De jeugd van Poeke was bang voor hem. Toch waren er sloebers die zijn gezag durfden trotseren. Hij heeft dikwijls achter de zonen van Jozef De Vos en van Jozef Pulinckx gezeten. Vooral Felicien De Vos en Willy Pulinckx konden mijn vader echt kwaad krijgen door hem halffluid het spottend rijm toe te roepen: 'Fonske, wast uw poepke mee een sponske!'

Hoe was uw vaders relatie met de baron?

De oude baron was een zeer strenge man. Zijn vrouw was van Italiaanse afkomst. Mijn vader was niet alleen verantwoordelijk voor het toezicht op het park. Hij moest ook kolen en hout aanbrengen. In de winter zaagde hij hele dagen hout in de kelders van het kasteel. Tijdens de wintermaanden maakte hij samen met Theofiel Lema de grachten van het park schoon. Hij was ook verantwoordelijk voor de jaarlijkse venditie van slaghout en van bomen. Het hout van de omgevallen bomen diende in principe voor de haarden van het kasteel.

Met hoeveel kinderen waren jullie thuis?

Wij waren met zes kinderen, vier meisjes en twee jongens. Ik was de jongste.

De oude baron is in 1930 gestorven. Jij hebt dan toch als kind vooral de barones Inez Pycke de Peteghem gekend?

De oude baron en de oude barones heb ik persoonlijk nooit gekend maar de laatste barones kende ik zeer goed. Ik moest iedere morgen voor mijn vader de hond 'Riem' op het kasteel gaan halen want 's nachts sliep hij in

de kamer van de barones. 's Middags moest ik dan weer naar de keuken van het kasteel om eten voor de hond te halen. Zijn maal bestond meestal uit vlees en groenten. Ik heb dikwijls de beste brokjes vlees van de hond opgegeten onderweg van het kasteel naar ons huis.

Als kind zag ik de barones bijna liever dan mijn eigen moeder. Wij, mijn broers en zussen, mochten haar telkenjare op onze verjaardag en met Sinterklaas vragen wat we wilden. Het laatste cadeau dat ik als kind van haar kreeg was een *beize* (= een schommel). Ik was toen al 14 jaar. De barones bleef ons een Sinterklaasgeschenk geven zolang we niet wisten wie Sinterklaas was. Onze ouders hebben ons zo lang mogelijk dom gehouden want van zodra de barones wist dat we niet meer geloofden in de sint, was het gedaan met de cadeaus. Cadeaus die ik me nog herinner zijn *bottinen*, kleren en poppen. We mochten vragen wat we wilden, de barones betaalde. Als we trouwden, kregen we een som geld en een cadeau, meestal een schoon postuur. Wij hebben van haar *kerrebakken* snoep en chocolade gekregen op 't kasteel. Het was dus normaal dat ik haar graag zag.

*Godelieve Bruyneel in het park van Poeke omstreeks 1954.
(foto Godelieve Bruyneel)*

Hoe was de barones als mens?

Ze was zeer opvliegend en eigenzinnig. Haar humeur was zeer onvoorspelbaar. Je moest goed opletten wat je zei of deed. Mijn moeder en de barones kwamen eens in onverschil over een geit. Waarover het juist ging, weet ik niet meer. In alle geval, op een bepaald moment werd de barones

kwader en kwader omdat mijn moeder niet wou toegeven. Tenslotte gaf mijn moeder toe en zei dat de barones de geit mocht hebben. Tot verbazing van mijn moeder nam de barones de geit zelf mee naar het kasteel en bond zij ze vast aan een stijl op het balkon van de eerste verdieping. Gedurende enkele weken heeft de barones haar daar zelf eten gegeven. Ze had een zeer eigen gedacht.

Had ze nog andere eigenaardige trekken?

Ze was meestal zeer onverzorgd en slordig gekleed. Zeker als ze ouder geworden was. Ze bleef ongetrouwd. Toen ze jonger was kleepte ze zich wel chique. Als jonge dame trok ze elk jaar met haar ouders naar Rome of Cannes. Ze bracht dan telkens cadeaus mee voor mij, mijn zussen en broers.

Ze was ook zeer christelijk. Elk jaar mocht ik tijdens de meimaand per tram met haar mee naar de Onze-Lieve-Vrouwgrot in Oostakker. Ik mocht dan wafels eten en ik kreeg altijd een cadeautje uit een van de kraampjes aan de grot. Op moederdag kreeg mijn moeder van haar telkens een cadeau. Ik herinner me een bord met het Angelus van Millet en een kristallen vaas van Val-Saint-Lambert.

Als er een kind in Poeke ziek was, kwam de barones altijd op bezoek met appelsienen. Ze was zeer mild voor mensen die in de miserie zaten, op voorwaarde dat ze het voor hen had.

Voor ons was ze zeer mild. Zij betaalde telkens de onkosten wanneer een kind van ons gezin zijn Plechtige Communie deed.

Ze was dus mild en toch was ze zeer gierig voor haar dienstponeel. Ze was ervoor gekend dat ze hen een karig loon uitbetaalde.

Aan de andere kant, in haar testament werd mijn vader voor zijn bewezen diensten bedacht met een hofstede met land en al wie ooit voor haar gewerkt had, erfde een flinke som geld. Ze was dus tegelijk vrijgevig en gierig.

Kwamen er dikwijls andere adellijke families op bezoek in Poeke?

Ja. De families de Denterghem, de la Cerna, de la Faille en d'Udekem d'Acoz kwamen elk jaar jagen in het park. Het meest kwam barontje Guy Van Crombrughe van Bellem op bezoek. Hij was de vriend des huizes.

Jij woonde met je familie naast het koetshuis. Woonden er nog andere bedienden in het kasteel zelf?

De officiële conciërges waren Florimond Dullaert en zijn echtgenote Denise Ganseman. Ze hadden een dochter, Jeanine, en een zoon, François. Ze woonden tot aan de dood van de barones op het kasteel. Denise kookte en Florimond diende op. Er zijn op het kasteel ook een *kerrebak maarten* geweest. Het best herinner ik me Simonne De Jaeger en Margriet Coene van Poeke en Germaine Lema van Ruiselede. Gustaaf Thienpondt was de chauffeur. Een zekere Juul Bontinck uit Sint-Martens-Latem was de knecht voor alle werk. Raymond Vermeire en later, Serafien Lagaisse, die met hun gezin in 't hoveniershuis woonden, zorgden voor de ommuurde groentetuin.

*Jacqueline en Jeanine Lagaisse, kinderen van metselaar Alfons Lagaisse, gezeten op de sfinx aan de achterzijde van het kasteel omstreeks 1954.
(Foto Godelieve Bruyneel)*

De *maarten* kwamen niet allemaal uit Poeke of uit de onmiddellijke omgeving. Soms kwamen ze van ver. Ik herinner me een zekere *maarte* Irene uit Brussel, die later non geworden is in het klooster van Poeke. Haar kloosternaam was zuster Lutgarde. *Maarten* die van ver afkomstig waren, werden door mijn vader of door Fiel Vermeire naar en van het station van Aalter gevoerd met een kar die door een ezel werd voortgetrokken.

Hoe was de relatie tussen de barones en de inwoners van Poeke?

Zij was, zoals haar vader, burgemeester van Poeke. Ze bezat veel hoeven, huizen en grond. Iedereen moest haar ontzien want haar wil was wet. De kleur van de hoeven moest met de kleur van haar kasteel overeenstemmen. De pachters kregen de samenstelling van de verf op een papiertje mee en moesten ze afhalen bij schilder Pol Bultinck in de Dorpsstraat van Lotenhulle.

Ze was zeer geïnteresseerd in vinkenzettingen. Bij het jaarlijkse feest van de vinkenmaatschappij in de koetsstalling betaalde zij persoonlijk de drank, de koekjes en de sigaren. Ze deed dat ook voor de Bond der Grote Gezinnen en voor de Boerinnen Jeugd Bond.

Ze ging ook bij iedereen op ziekenbezoek. Elk jaar, op Tweede Kerstdag, was er venditie van de omgehakte bomen in het park. Het volk van Poeke en omliggende kwam traditioneel op die dag naar het park om hout op te kopen.

Vooraf met de kinderen van Poeke had ze een goede band. Als het kermis was, moesten ze bij de attracties op één rij gaan staan. Ze deelde dan gratis bonnetjes uit aan ieder kind afzonderlijk om op de paardenmolen, de zwiermolen of de *beize* te gaan zitten.

Na de toediening van het vormselsacrament mochten de vormelingen van Poeke met hun schooljuffrouw telkenjare in de namiddag op het terras achter het kasteel spelen. Bijvoorbeeld om ter vlugst een appel met uw mond uit een kuip water halen, een knikker in een lepel overbrengen, bootje varen op de kasteelvijver enz. Het feest begon altijd met een maaltijd met cacao en rozijnenbrood. De kinderen mochten zoveel eten als het hun lustte.

Als de barones in het dorp van Poeke aan het rondwandelen was - wat ze dikwijls deed - gingen de kinderen die toevallig op straat waren op voorhand voor het spekwinkeltje van Jules en Irma Van Braembussche in de Knokstraat gaan postvatten. Als de barones er passeerde, kregen ze dan allemaal één frank om er snoep mee te kopen.

Barones Ines Pycke de Peteghem in het gezelschap van een neef uit Brussel (uiterst links) en twee van zijn eerwaarde leraars. (Verzameling A. Strobbe)

Hoe is de barones gestorven?

Ze is gestorven zonder echt ziek geweest te zijn. Sommigen beweren zelfs dat ze geen natuurlijke dood zou zijn gestorven. Hoe dan ook, ze leefde haar eigen leven. Na haar dood schonk ze het kasteel met het domein aan de vereniging 'Duinen en Heide', een VZW uit Brussel, die zich inzette om stadskinderen tijdens de schoolvakanties van de gezonde boslucht te laten genieten. De verantwoordelijken van die VZW bleven voor de mensen van Poeke onbekenden.

Na haar dood schonk de barones de inboedel van het kasteel aan het barontje Guy Van Crombrughe van Bellem. Haar fortuin schonk ze aan zijn zoon Patrick. Het eerste wat die achteraf deed, was de dubbele bommenrij die de weg rond het kasteel afboorde, laten vellen ondanks het protest van de gehele Poekse bevolking. Ook die erfgenaam bleef voor Poeke een onbekende. Waarom vele Poekse inwoners, vooral haar bedienden en pachters, aan haar een dankbare herinnering bewaren, heb ik hierboven al uit-

gelegd. Zij zal voor altijd op haar eigenzinnige manier in de herinnering van de Poekse mensen verbonden blijven.

Hoe kijk je persoonlijk na al die jaren terug op haar?

Ik zie ze nog altijd levendig voor mij. Ik droom nog regelmatig over haar. Ik zie ze altijd op een wit paard door het park rijden. Dat komt door mijn nonkel Adiel Bruyneel uit Vinkt. Hij heeft haar, toen ze nog een jong meisje was, ontelbare keren zo door het park zien rijden. Telkens wanneer hij naar hier op bezoek kwam, haalde hij dat op. Sedertdien heb ik in mijn dromen de barones al honderden keren in het park weten rijden. Zo herinner ik me haar het best hoewel ik haar zelf nooit in het echt op een wit paard in het park heb gezien.

Getuigenis van Chantal Van Ophem (2005)

Tijdens de tweejaarlijkse Biënnale van de Moderne Kunst in het kasteel van Poeke eind 2005, richtte Rotary Aalter ook een studiebijeenkomst in voor Vlaamse ondernemers. De deelnemers aan dit colloquium woonden in de loop van de dag een vijftal lezingen bij over verschillende technische onderwerpen. Elk van die lezingen had in een verschillende ruimte van het kasteel plaats. De verschillende groepen trokken telkens door het kasteel van de ene lezing naar de andere. Tijdens die verplaatsingen werden ze begeleid door professionele acteurs, die voor de gelegenheid de rol speelden van de *historische* kasteelheer, kasteelvrouw, butler en meid van het kasteel. Ik maakte persoonlijk het optreden mee van de fictieve barones en van de fictieve keukenmeid. Vooraf had ik zelf op vraag van Rotary Aalter een gidsbeurt in en rond het kasteel gegeven in het gezelschap van Bilzenaar Johan Steegen, de tekstschrijver van 'Tableau Vivant'. Een vijftal acteurs van dit toneelgezelschap vrolijkten de verplaatsingen van de deelnemers aan het colloquium in het kasteel op met rollenspelen, gebaseerd op mijn historische en anekdotische achtergrondinformatie.

Artistiek leider Johan Steegen bezorgde me achteraf ook een e-mail van een zekere mevrouw Chantal van Ophem. Daarin verhaalt deze dame haar persoonlijke herinneringen aan het kasteel van Poeke. Haar herinneringen zijn erg interessant omdat er totnogtoe heel weinig geweten is over wat er allemaal is gebeurd op het kasteel tijdens de periode van 'Duinen en Heide'.

Wat de meeste mensen van Poeke wel nog weten, is dat er verscheidene kinderen 'op vakantiekolonie' gekomen zijn naar het kasteel. Het park diende als speelterrein en het kasteel als verblijf- en slaapplek. Aanvankelijk waren een proost en de Zusters Apostolinnen verantwoordelijk voor park en kasteel maar in de loop van de jaren zestig kwam de leiding over de kinderen steeds meer in handen van jonge leiders en leidsters van jeugdbewegingen. Die hadden op de eerste plaats aandacht voor de ontspanning van hun kinderen en hechtten uiteraard minder belang aan een zorgvuldig onderhoud van park en gebouwen. Iedereen in Poeke kon vaststellen dat er in de loop van de jaren zestig en zeventig geleidelijk aan een kaalslag in park en kasteel plaatsvond.

'Ik was acht jaar in 1962 als ik samen met mijn jongere zus door familiale omstandigheden tijdelijk in Poeke moest verblijven voor minimum drie maanden.

Een maatschappelijk werkster bracht ons naar het kasteel waar een non ons ontving in de grote inkomhal. De ontvangst was heel kordaat en ik herinner me dat ik de hand van mijn zusje niet losliet. Wij moesten samen blijven.

Het kasteel en de inkomhal maakten wel een heel grote indruk op mij. Ik voelde me als een prinses. Als stadmeisje was ik ook niet vertrouwd met het mooie park en de bossen eromheen. De momenten waarop we buiten mochten spelen, vond ik geweldig.

Maar het prinsessenleventje vervaagde vlug doordat alles op het kasteel verliep volgens een vast en streng ritme. Het leek of ik altijd en overal in het oog gehouden werd. Ik maakte er geen vriendjes omdat ik dat van thuis uit ook niet kende.

We moesten in rijen naar de eetzaal, in stilte uiteraard. Alles in eenzelfde ritme en met eenzelfde vorm van stijfheid. Om naar de refter te gaan, moesten we in rijen aanschuiven. Op een teken van handgeklap mochten we in stilte gaan zitten. Eerst werd er gebeden en daarna gegeten. Erna moesten we in stilte naar de slaapzaal. De bedjes stonden er allemaal op gelijke afstand opgesteld, mooi opgemaakt met dezelfde stijf gestreken lakens en met dezelfde dekens. Dat was het tijdstip voor de siësta. Ik kende dat niet en ik vond het heel moeilijk om daaraan te wennen. Ik was het gewoon thuis voor de kleinsten te zorgen en stilzitten was niet mijn aard. Tijdens de siësta moesten we zo liggen dat we naar de rug van het kind in het bed naast het onze moesten kijken. Onze slofjes moesten netjes naast elkaar onder het bed staan. 's Avonds moesten we op onze knietjes zit-

tend voor ons bed allemaal samen luidop ons avondgebed aframmelen. De dekens moesten we tot halverwege ons gezicht leggen. Dit diende om te vermijden dat we met elkaar zouden praten. Gedurig liep er een surveillante rond. Ik heb het toch eens geriskeerd om mijn deken van mijn gezicht weg te halen om met mijn buurmeisje te praten. Dat liep slecht af. Met veel geroep werd ik dadelijk uit bed getild. Ik moest op mijn knieën gaan zitten met mijn gezicht naar de muur van de slaapzaal gekeerd en met mijn handen op het hoofd. En o wee als je door je beentjes zakte wanneer je knieën na een tijd te veel pijn deden. Ik vond het een ware marteling.

Na enkele weken werd ik geroepen omdat er bezoek voor mij was. Mijn zusje was al voor mij bij mijn moeder. Zij had haar al opgewonden verteld hoe ik gestraft was. Dit pikte mijn moeder niet. Ze maakte zich zo kwaad dat we onze valies moesten maken en dat we samen terug naar huis zijn vertrokken. Mijn moeder vond dat zij de enige was die haar kinderen kon slaan en straffen. Uiteindelijk waren mijn zus en ik nog geen volle maand op het kasteel geweest.

Toen ik later thuis opnieuw naar school ging, vertelde ik mijn klasgenootjes met fierheid dat ik in een kasteel had gewoond. Natuurlijk geloofde niemand dat want we waren thuis arm en mijn vriendinnetjes wisten dat armen niet in een kasteel wonen. Maar ik was fier. Ik wist dat ik niet loog.

Vele jaren later zocht ik samen met mijn eigen kinderen het kasteel op. Ik wou hen vertellen hoe prachtig het voor mij was om in een kasteel te wonen. Ik had er toch wel een speciale band mee. Hoewel ik een arm kind was, voelde ik me er heel rijk. Ik vertel nog steeds graag over Poeke-kasteel alsof het mijn kasteel was. Ik kan het niet laten en regelmatig rij ik er naartoe om eens in het park en in de bossen rond te wandelen.

Het verhaal van mijn kasteel zal ik zeker verder vertellen aan mijn kleinkinderen.'

Ik hoop dat dit verhaal een kleine bijdrage mag leveren aan de historische achtergrond van het kasteel van Poeke.

Arnold Strobbe
Lotenhulle

VERSLAGEN

27 oktober 2007: **Het leven, niets dan het leven. Cyriel Buysse en zijn tijd** - Voorstelling van de biografie van Cyriel Buysse door Joris van Parys in de gebouwen van de vroegere cichoreifabriek Buysse-Loveling te Nevele. (125 aanwezigen)

De avond werd muzikaal ingeleid door het Aquarius Ensemble waarna voorzitter André Bollaert de talrijk opgekomen Buysse-liefhebbers als volgt verwelkomde:

‘U luisterde naar het Aquarius Ensemble onder leiding van Marc Michael De Smet. Zij brachten u Baby Sweet en Do you follow? Straks hoort u nog enkele nummertjes maar hierover vertelt Marc Michael De Smet iets meer na de inleiding van deze avond door onze schepen van cultuur Hugo Verhaege en mezelf.

Mevrouwen, mijne heren, in naam van de heemkring Het Land van Nevele heet ik u allen van harte welkom op deze unieke avond. 2007 is een belangrijk jaar voor het culturele leven te Nevele. We herdenken dit jaar niet enkel dat Cyriel Buysse 75 jaar geleden overleed maar dankzij auteur Joris van Parys kunnen we hier vanavond in Buysse zijn geboortedorp **“Het leven niets dan het leven. Cyriel Buysse en zijn tijd”**, de lang verwachte biografie van de vader van de moderne Vlaamse roman, aan u voorstellen. Dankzij de bereidwilligheid van de heer en mevrouw notaris Duerinck kunnen we dit doen in de gebouwen van de vroegere cichoreifabriek Buysse-Loveling, de omgeving waar de jonge Cyriel Buysse zijn jeugd doorbracht. Mr. en mevr. Duerinck, ik wil u dan ook van harte danken voor uw gastvrijheid. Wij danken ook het gemeentebestuur van Nevele voor de financiële steun voor deze avond en wij danken eveneens de gemeentelijke raad voor cultuurbeleid van Nevele en hierbij in het bijzonder de heer Marc Beirnaert voor de logistieke steun waarop we steeds kunnen rekenen bij het organiseren van onze activiteiten.

Het verder verloop van de avond ziet er uit als volgt. Na de toespraak van de heer Verhaege gaan we over tot de voorstelling van het boek. Dit gebeurt onder de vorm van een interview. Onze erevoorzitter en Buysse-kenner Jan Luyssaert interviewt een panel bestaande uit de auteur van het boek, Joris van Parys, prof. dr. em. Anne Marie Musschoot, voorzitter van het Cyriel Buysse Genootschap en heemkundige Daniël D’Hooge, kenner

van de figuren die Buysse beschreef. Daarna krijgt u de gelegenheid vragen te stellen aan het panel.

We gaan deze avond ook drie personen huldigen die, elk op hun manier, hebben bijgedragen om het werk van deze grote Vlaamse auteur niet te doen vergeten, meer nog ze slaagden erin de bestaande interesse levendig te houden en te bestendigen.

Tijdens deze avond is er eveneens een kleine tentoonstelling te bezichtigen met de originelen van foto's en documenten uit de collectie van Joris van Parys en de collectie Buysse-Verschoore die in het boek zijn opgenomen, aangevuld met Nevelse foto's van Daniël D'Hooge. Het boek zelf zal deze avond uitzonderlijk te koop worden aangeboden aan de prijs van 45 €.'

Tussendoor genieten we samen van het optreden van het Aquarius Ensemble dat ons o.a. meevoert op een muzikale rondreis door Frankrijk, Rusland en Vlaanderen.

*Het Aquarius Ensemble.
(Foto Mia Pynaert, Nevele)*

'Waar we echter dikwijls aan voorbij gaan zijn de gebouwen van de vroegere cichoreifabriek Buysse-Loveling zelf. Dit gebouwencomplex is, vooral dankzij de goede zorgen van de heer en mevrouw Duerinck, het enige au-

thentieke Buysse-symbool van Nevele. Daarom heb ik me voorgenomen hierover iets meer te vertellen.

Maar laten we het eerst eens kort hebben over de cichorei zelf. De *Cichorium Intybus* of wilde cichorei werd reeds 2000 jaar vóór onze tijdrekening verbouwd aan de oevers van de Nijl. Via Romeinen en Grieken raakte de teelt verspreid in gans de Oude Wereld. Het aftreksel van de wortel werd algemeen gegeerd om de heilzame invloed op de lever, nieren en maag. Tijdens de Renaissance in de 16de eeuw werd de geneeskundige toepassing van de cichorei algemeen verspreid. Zowel de wortels als de bladeren, bloemen en zaden werden hierbij benut. Op het einde van de 17de eeuw raakte de plant uit de gunst van de kruidendokters en werd het een algemeen consumptieproduct. In Nederland werd toen reeds het industriële roosten of branden van de cichoreiwortel ontwikkeld. In de 18de eeuw kwam de productie van de gerooste wortels tot volle ontwikkeling in Europa en in ons land ontstonden rond die tijd de eerste kwekerijen in Oost-Vlaanderen. Aan de vooravond van de Franse Revolutie was de cichorei evenzeer een modedrank als de koffie. In de 19de eeuw zorgt de door Napoleon afgekondigde continentale blokkade tegen de Engelse vloot in 1806 ervoor dat cichorei een belangrijke rol ging spelen in ons dagelijks leven. Van dan af rezen verscheidene fabrieken uit de grond.

De vroegste geschiedenis van de cichoreifabriek van de familie Buysse-Loveling vangt aan in 1862 in het nieuwe woonhuis van de Buysse's in de Langemunt te Nevele. Louis Buysse, reeds fabrikant van ameldonk of stijf-sel, vraagt de toelating aan de gemeentelijke overheid om aldaar een ameldonkfabriek en een cichoreibranderij en cichoreidrogerij te mogen oprichten. Voor zij die met de streek hier vertrouwd zijn kan ik er nog bijvoegen dat in deze woning, tijdens de vorige eeuw, de handel in koloniale waren van de familie Naessens was gevestigd.

Volgens het onderzoek dat Rietgaverstede-conservator Antoine Janssens destijds uitvoerde, bestond deze cichoreibranderij uit twee brandtrommels die in beweging werden gebracht door paarden. De drogerij bevond zich op de zolder boven de ingangspoort. Het ging Louis Buysse blijkbaar goed voor de wind want amper drie jaar later kocht hij, na het overlijden van de eigenaar de Gentse rentenier Leo Beyaert, het fraaie pand waar we ons nu bevinden. Notaris Bernard Dierick, die de woning huurde moet deze verlaten.

Louis Buysse krijgt van de gemeente de toestemming om zijn fabriek te verplaatsen en hij krijgt een vergunning om een stoommachine op wielen te installeren.

In 1871 worden opnieuw belangrijke uitbreidingswerken uitgevoerd. Men kreeg toegang tot het domein door een overbouwde poort waarboven de droogzolder zich bevond. Ernaast bevond zich een woning voor de portier. Er was een weegkamer, een opslagplaats voor het cichoreipoeder, een branderij met maalinrichting, paardenstallen en een opslagplaats voor hout en kolen waaraan een nieuw opgerichte olieslagerij met graanmaalterij paalde. Van de ameldonkactiviteit is geen sprake meer.

Louis Buysse overleed op 31 maart 1901 en het bedrijf werd verder gezet door zijn echtgenote Pauline Loveling. Het bedrijf moderniseerde zich verder. Zo werd met behulp van een dynamo, aangeschakeld op een stoommachine, elektriciteit geproduceerd voor de verlichting van de fabriek en de woning aan de straatzijde. Na het overlijden van moeder Buysse kwam de fabriek in handen van de drie kinderen van het echtpaar Buysse-Loveling: Cyriel, Arthur en Alice. Alice Buysse werd als beheerster aangesteld.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog moest men maandelijks grote hoeveelheden gebrande en gemalen cichorei leveren aan de Duitse bezetter. De maalderij en de olieslagerij werden op non-actief gezet. Tijdens de winter van 1915 brak brand uit in de branderij en de stapelplaats en het houten dakgeraamte ging volledig in de vlammen op. Na een voorlopige herstelling werd na de oorlog de dakconstructie uitgevoerd in ijzeren spanten.

In 1929 verdween de hoge fabrieksschouw en verving een elektrische motor de bestaande stoommachine. In 1936 liet Alice Buysse het beheer van de fabriek over aan haar neef baron René Buysse, de enige zoon van Cyriel. Gedurende de meidagen van 1940 werd de cichoreifabriek zwaar getroffen. De overbouwde toegangspoort en de olieslagerij werden totaal vernield.

Vanaf 1948 werd de installatie gemoderniseerd. Er kwam een nieuw voorraadmagazijn waar de gedroogde bonen mechanisch werden gelost. De tien oude trommels voor het branden van de bonen werden vervangen door twee nieuwe waarin meer bonen konden verwerkt worden dan in de tien oude samen. Ook de weegzaal werd vernieuwd door de invoer van drie mechanische weegtoestellen die de oude koperen balansen vervingen. In de beste jaren van de fabriek werden 4 tot 500.000 kg cichorei per jaar verwerkt.

In 1956 werd hier in de tuin en de gebouwen honderd jaar Buysse-Loveling gevierd. De cichoreiproductie bestond weliswaar pas vanaf 1862 maar reeds in 1856 was Louis Buysse begonnen met de fabricatie van ameldonk in de ouderlijke woning in de vroegere Sint-Jansstraat, de huidige Lange-munt.

Daarna ging het bergaf met de cichoreihandel. De bevolking begon meer en meer echte koffie te prefereren boven de erzatskoffie zoals cichorei veelal werd bestempeld. René Buysse probeerde nog te redden wat te redden viel door de productie enkele dagen in de week stil te leggen maar tegen het snel dalend verbruik was niets meer te beginnen. René overleed in 1969 en werd als beheerder opgevolgd door zijn echtgenote barones Maddy Buysse-Nerinx. Op 14 december 1971 werd de laatste maal cichorei gebrand en op 24 december van hetzelfde jaar sloot de fabriek definitief de deuren. De installaties werden uitgebroken en verkocht en het gehele complex werd begin januari 1976 verkocht aan de firma Lips uit Lotenhulle die in de bijgebouwen een kippenpluimerij wou inrichten maar het opzet mislukte zodat in 1981 het gehele complex opnieuw te koop werd gesteld. Zo kwam dit Buysse erfgoed in handen van onze gastheer en gastvrouw van vanavond, de heer en mevrouw Duerinck, en werd de fabriekswoning opnieuw een notariaat zoals het 115 jaar geleden was geweest. *(André Bollaert)*

*Joris van Parys overhandigt het eerste Nevelse exemplaar van de biografie van Cyriel Buysse aan de gastheer van de avond, de heer notaris Alfred Duerinck.
(Foto: Julien Scherpereel, Merendree)*

Hugo Verhaege, schepen van cultuur van de gemeente Nevele nam daarna het woord.

‘Dames en Heren, het kan niet worden ontkend dat gans Nevele de laatste jaren doordeesemd is door de figuur Cyriel Buysse, dat Nevele via diverse activiteiten, via stoeten, toneelvoorstellingen, monologen, herdenkingen, kronieken en colloquia het publiek geboeid en soms vermoeid heeft. Wie kent er niet de Heren Van Nevele, waar soms terecht of ten onrechte ook tijdens de huidige gemeenteraden naar verwezen wordt tot frustratie van diegenen die zich aangesproken voelen. Maar Cyriel Buysse is van Vlaanderen, een beetje Nederlands, maar vooral van Nevele en daar zijn wij, de grootste meerderheid toch, trots op.

Want wie spreekt vandaag nog van Stijn Streuvels, Felix Timmermans of Ernest Claes wiens boeken ik in mijn jonge jaren verslonden heb?

Vandaag is Cyriel Buysse nog steeds in, dat is het minste wat ik er over zeggen kan. En dat Cyriel Buysse van Nevele is dat zullen wij geweten hebben als hopelijk in 2009 op zijn 150^e verjaardag het monument van deze Vlaamse auteur onthuld wordt.

Toen de Heer Frank Geysse, projectleider en bezieler en trouwens hier aanwezig, samen met Comeet, hier ook vertegenwoordigd, van de ambitieuze kunst- en poëzieroute Meetjeslandse taalminnaars ons de kans gaf mee te stappen in dit project, hebben wij niet getwijfeld. Een project dat de bedoeling heeft in iedere gemeente van het Meetjesland een monument op te richten of een poëziepaneel dat verbonden is met een beroemdheid uit de omgeving die zijn sporen heeft verdiend rond letterkunde in de brede zin van het woord. Zoals Hiëronymus Lauwerijn te Watervliet, Victor de Lille uit Maldegem, Hypoliet Van Peene in Kaprijke, en eind dit jaar het monument voor Basiel De Craene in Waarschoot. Deze monumenten willen een symbolische hedendaagse betekenis geven van het werk en streven van de diverse plaatselijke beroemdheden.

Zo ook zal het kunstwerk rond Cyriel Buysse eerder een symbolische uitwerking zijn van de betekenis in de letterkunde van Buysse dan een fotografische weergave van de persoon. Een monument dat creatieve mogelijkheden aanreikt aan de toeschouwer, de toevallige voorbijganger even laat stilstaan en zodoende bij het aanschouwen van het kunstwerk zijn eigen creativiteit de teugels laat vieren en inzicht laat krijgen in de echte betekenis van die creatie.

De opdracht van het creëren van dergelijk kunstwerk is toevertrouwd aan een 20-tal gekende kunstenaars uit Vlaanderen en Nederland, uit dit aanbod wordt de laureaat gekozen die het uiteindelijke monument mag vervaardigen dat hier in Nevele zal geplaatst worden.

Dames en Heren, deze vanavond andermaal schitterende organisatie van de Heemkundige Kring Het Land Van Nevele ter gelegenheid van de voorstelling van het boek over het leven van Cyriel Buysse zou dan ook het startschot kunnen zijn tot de realisatie en de financiering van de vereeuwiging van Cyriel Buysse op of in de omgeving van de markt hier te Nevele.

Als schepen van cultuur en reeds lang lid van de heemkundige kring mag ik toch trots en gelukkig zijn dat wij hier in Nevele kunnen rekenen op een vereniging die een onmisbare schakel is in de werking rond het behoud en het terug tot leven brengen van ons boeiend en zo waardevol verleden.

Mag ik al de werkende leden van de heemkundige kring het land van Nevele dan ook in hun zoektocht naar het verleden een schitterende toekomst toewensen!' (*Hugo Verhaege*)

Tijdens het panelgesprek met professor Anne Marie Musschoot, de auteur van de Buysse-biografie Joris van Parys en ons bestuurslid Daniël D'Hooge kwamen onder meer volgende thema's aan bod.

Juist 75 jaar na het overlijden van Buysse gaf u zijn biografie uit. Wat waren uw redenen om 12 jaar geleden met de biografie van Buysse te beginnen?

Joris Van Parys: Dat is eigenlijk allemaal vrij geleidelijk gegaan. Ik ben me in Buysse gaan verdiepen als een uitvloeisel van mijn biografie over Frans Masereel. Vooral via briefwisseling in archieven raakte ik ingesponnen in de Buysse-kunde. Aanvankelijk wilde ik slechtst een brievenbiografie samenstellen, later heb ik de ambitie uitgebreid tot een heuse biografie. Uiteindelijk heb ik tien jaar aan het boek gewerkt, waarvan drie jaar grotendeels is gewijd aan het lezen en herlezen van de zeven delen van het *Verzameld Werk*.

*Het panelgesprek met professor Anne Marie Musschoot, de auteur van de
Buissebiografie Joris van Parys en onze bestuursleden Jan Luysaert en
Daniël D'Hooge.
(Foto's Mia Pynaert, Nevele)*

Buyse werd vrij vroeg door de socialistische beweging in Gent als één van de hunnen beschouwd. Langs de zijde van zijn moeder Pauline Loveling behoorde hij tot een familie van progressieve liberalen. En in zijn levensstijl toonde hij zich als een echte bourgeois. En in de jaren zestig van de vorige eeuw verklaarde een Gentse vrijmetselaarsloge Cyriel Buyse tot haar boegbeeld van vrijzinnigheid. Waar moeten we nu Buyse plaatsen. In welk ideologisch kapelletje kunnen we voor hem een kaarsje branden?

Joris Van Parys: Buyse is nooit te recupereren geweest door een partij, noch door een ideologie. Hij doorbrak ook taboes in een periode waarin de katholieke moraal alomtegenwoordig was. Hij is dan wel lange tijd geboycot, als liberaal konden ze hem moeilijker onder druk zetten, zoals bij de katholieke Streuvels, Timmermans en Walschap wél het geval was. Dat maakte hem enigszins onaantastbaar. Hij liet zich zelden van de wijs brengen en had voor zijn tijd opvallend vooruitstrevende standpunten. Eigenlijk hield hij van elke kapel afstand. Buyse was een aanhanger van de vrijmetselarij, maar had meteen door dat daar ook veel bekrompenheid heerste. Hij heeft ideologisch altijd zijn handen vrij willen houden

Wat is de reden van Buyse zijn blijvend succes? Hoe komt het toch dat bijvoorbeeld Het Gezin van Paemel reeds honderd jaar telkens opnieuw wordt opgevoerd en nog steeds actueel is en de mensen boeit?

Professor Musschoot verklaart dit succes als volgt: *Het Gezin van Paemel* was in 2003 honderd jaar oud. Toen het voor die gelegenheid in Gent opnieuw werd opgevoerd, was de voorstelling van tevoren uitverkocht. De omstandigheden die Buyse toen schetste, mogen dan wel veranderd zijn, de mensen die hij typeert bestaan nog steeds. Buysses grootste kracht ligt in zijn eenvoudig taalgebruik. Buyse liet in zijn boeken de mensen hun eigen taal spreken. Anderen van zijn tijd werden geprezen om hun ellenlange literaire beschrijvingen, maar Buyse was veel directer, wat hem nog altijd genietbaar maakt.

Ons bestuurslid Daniël D'Hooge die zelf op Den Hul is opgegroeid en als kleine jongen nog enkele figuren uit het werk van Buyse heeft gekend, is ervan overtuigd dat Buyse een voorliefde had voor sommige van zijn figuren, bijv. Donder de Beul.

Donder de Beul verschijnt voor de eerste keer in 1893 in Buysse's roman *Het recht van de sterkste*. In een schitterend en dramatisch hoofdstuk beschrijft hij hoe enkele mannen van de Zeistraat op strooptocht trekken naar de kasteelvijver om er vis te stelen. Ze worden betrapt en door de gendarmen opgeleid naar de gevangenis van Gent. Donder de Beul komt ervan af met één jaar gevangenisstraf. Het laatst verschijnt Donder de Beul op de begrafenis van Maria Beert: *"Op hen volgde, in hun versleten, verflenste en verschoten kapmantels verborgen, de ellendige stoet van de vrouwen en het laatst kwamen de mannen: Slimke Snoeck, Donder de Beul, Klod de Vos, Honderd-en-Een, het Slijperken, gans de bende."* Daarmee is het verhaal van deze dieven en stropers in *Het recht van de sterkste* afgelopen.

Maar voor Buysse was dit verhaal nog niet af, want 20 jaar later - Buysse was dan 54 jaar - brengt hij in zijn novelle *Donder de Beul* deze stroper weer ten tonele. En zijn medeleven met Donder de Beul is niet verkeerd te verstaan: *"Maar vandaag heb ik een troost: vandaag heb ik Donder de Beul teruggezien! Dat zal zowat een twintig jaar geleden zijn, toen ik hem voor 't laatst ontmoette. Het was op 't ogenblik, dat hij naar Argentinië zou vertrekken. Hij stond aan de hoek van de Grote Dorpstraat en de Zijstraat, voor het herbergje van Stoute Treze en Witte Manse, omringd door gans zijn woeste boevenbende."*

En verder in het verhaal: *"Het waren pittoreske kerels, en mij heeft het altijd heimelijk gespeten, dat ze weggingen en bleven. Het waren krachten."* Uit deze enkele zinnen spreekt één en al sympathie, zelfs bewondering voor Donder de Beul en de boevenbende.

En nog eens veertien jaar later in 1927 - Buysse was toen 68 jaar - schrijft hij het verhaal *De dood van Donder de Beul*. Het verhaal begint al volgt: *"Van morgen vroeg, toen ik in het dorp aankwam, vernam ik de tijding "Donder de Beul ligt in lijke". (...). Daar lag hij, in het lage gore, brede bed... Zijn ogen waren dicht en zijn handen gevouwen. Zijn kop was als van bewerkt ivoor en deed denken aan een martelaar of heilige. (...) Een vreemde emotie greep mij aan."*

Buysse's meevoelen met deze ruwe kerel spreekt toch duidelijk uit volgende zinnen: *"Hij had geleefd zijn leven, goed of slecht; hij had fors en ruw geleefd, zoals zijn aard was; en nu was hij stil geworden als een zachte heilige, die slechts deugd en goedheid heeft betracht"*.

Je voelt hoe Buysse de kant kiest van Donder de Beul; je zou inderdaad gaan geloven dat hij hem toch wel een beetje als een heilige bekijkt.

Ondanks de grote sociale kloof tussen Buysse en de mensen van Den Hul schreef hij met grote sympathie en meevoelen over die boeven, stropers en dieven...

Uitreiking van de Nevelse huwier aan de Buysse-vorsers: prof. dr. Anne Marie Musschoot, Joris van Parys en Nele Van Uytsel.

Bij het tienjarig bestaan van de heemkundige kring 'Het Land van Nevele' in 1980, zochten wij in het bestuur naar een tastbaar middel om hulde te brengen aan die personen die zich verdienstelijk hadden gemaakt op het vlak van de heemkunde in al haar facetten. Zo ontstond de Orde van de Nevelse Huwier. Volgens één van onze bestuursleden was een huwier een verdwenen Nevelse peersoort en het bewijs hiervoor had hij gevonden bij De Potter en Broeckaert in hun geschiedenis van de gemeenten in Oost-Vlaanderen.

Zevenentwintig jaar lang had ik het voorrecht deze Nevelse Huwier te mogen uitreiken aan verdienstelijke heemkundigen en telkens als ik mijn toespraak voorbereidde had ik zo het gevoel dat ik over die huwier iets vertelde wat niet waar was.

Tot ik in de voorbije zomer een artikel las over Gentse fruithandelaren tussen 1357 en 1542. Tot mijn grote verbazing en ook vreugde las ik dat Nevelse fruitkwekers in Gent peren leverden van Aywières of van ywiers. Een kleine toponymische zoektocht leidde me naar de gewezen abdij van Aywières in Waals-Brabant waar toen kruiden en vooral fruitbomen werden gekweekt. Huwieren met of zonder h zijn dus peren die in die abdij door kruising werden geteeld. Jammer genoeg weten we nog niet of die variëteit nog bestaat.

Vandaag worden drie personen gehuldigd die zich verdienstelijk hebben gemaakt op het gebied van de heemkunde in ruime zin van het woord. Voor twee van hen mag ik de loftrompet steken; ik zou liefst Mieke Musschoot en Joris van Parys in het teken van Cyriel Buysse samen huldigen, maar toch wil ik een onderscheid tussen hen maken.

Professor Anne Marie Musschoot is sedert de stichting van het Cyriel Buysse Genootschap in 1985 betrokken als werkend of zal ik zeggen zwoegend lid van de vereniging, eerst als auteur en na het overlijden van professor van Elslander als voorzitter. Sedert het overlijden van professor van Elslander

der is zij eindredacteur van dit jaarboek en op die manier houdt zij al meer dan 22 jaar de gedachtenis aan Buysse levendig. Maar er is meer. Als professor Nederlandse literatuur heeft zij tientallen studenten begeleid die een scriptie over Buysse hebben voorgelegd en op die manier heeft zij Buysse in Vlaanderen levendig gehouden.

Wat wij bijzonder waarderen is de manier waarop zij enkele keren in het verleden voor onze heemkundige kring bij belangrijke activiteiten de feestrede heeft uitgesproken en ik denk dan vooral aan de hulderede voor Monika van Paemel toen zij op 14 mei 2005 ereburger werd van Nevele.

Om al die redenen hebben wij binnen ons bestuur besloten dat Mieke Musschoot opgenomen wordt in de Orde van de Nevelse Huwier.

*Jan Luyssaert overhandigt de Nevelse huwier aan
prof. Dr. em. Anne Marie Musschoot.
(Foto: Julien Scherpereel, Merendree)*

Als ik me goed herinner leerden wij Joris van Parys kennen via notaris Duerinck. Joris was toen goed bezig met de biografie van Cyriel Buysse en om de Nevelse periode van Buysse te kunnen afronden, kwam hij uiteraard in Nevele en bij onze heemkundige kring terecht. En wie Buysse, Nevele en den Hul zegt, kan niet buiten ons bestuurslid Daniël D'Hooge. Ik vertel u nu geen geheim als ik u zeg dat het contact met Daniël aftastend en schoor-

voetend verliep maar tenslotte is er tussen Joris, Daniël en de heemkundige kring een bijzonder ongedwongen en opbouwende samenwerking ontstaan. Wij zijn fier dat Joris ons een beetje nodig had om over Buysse's Nevelse tijd te kunnen schrijven en we zijn hem ook dankbaar voor de waardering die hij ons heeft getoond. Dankzij deze biografie komen Nevele en de heemkundige kring duidelijker op de kaart van Vlaanderen en Nederland. Dat zowel Mieke Musschoot als Joris van Parys als academici hun waardering tonen voor het werk dat wij in de heemkundige kring sedert 1970 verrichten, is een bijkomende reden om hen hier te huldigen. Ook Joris van Parys wordt vandaag opgenomen in de Orde van de Nevelse Huwier.

*Jan Luyssaert overhandigt de Nevelse huwier aan auteur Joris van Parys
(foto Mia Pynaert, Nevele)*

Tenslotte reikte voorzitter André Bollaert de Nevelse huwier uit aan Nele Van Uytzel.

Toen onze kring, met de financiële steun van de Vlaamse Gemeenschap, in 2004 wilde beginnen om haar collectie te digitaliseren besloten wij contact te nemen met Het Huis van Alijn, het museum voor volkskunde in Gent, dat al een sterke traditie had op het vlak van collectiebeheer. Er werkte daar toen een jonge talentvolle dame halftijds als registrator van de beeld-

collectie en deze dame was op zoek naar een bijkomende job om aan een volledig uurrooster te geraken. Vanaf de eerste ontmoeting met ons bestuur werd duidelijk dat dit de persoon was die we zochten en we zullen museumdirecteur Sylvie Dhaene altijd dankbaar blijven dat zij Nele Van Uytsel aan ons voorstelde.

Nele, afgestudeerd aan de Universiteit Gent, is een germaniste met bibliotheekopleiding die reeds een ervaring had opgebouwd op het vlak van collectieregistratie en de organisatie van tentoonstellingen. Ondertussen beschreef ze reeds verscheidene beeldcollecties en werkt ze op dit ogenblik aan de realisatie van het virtueel circusmuseum. Vermelden we nog dat ze in 2002 werd genomineerd voor de Scriptieprijs van de Nederlandse Taalunie.

Van september 2004 tot eind november 2005 werkte Nele halftijds voor onze kring. Met de goedkeuring van de Vlaamse Gemeenschap kon ze de laatste vier maanden van haar contract beginnen aan de rondreizende tentoonstelling over Cyriel Buysse. En van december 2005 tot eind april 2006 werkte ze, na haar werkuren, op vrijwillige basis verder aan de afwerking van de tentoonstelling 'Mijnheer Cyriel', misschien wel tot op heden het hoogtepunt in de werking van onze kring. Zo leerden we 'ons Nele', want zo noemden we haar in onze onderlinge gesprekken, zo leerden we ons Nele kennen als een zeer loyale, correcte, ijverige en nauwgezette medewerkster die echter ook de discussies niet uit weg ging. Iemand die op haar strepen stond maar zich nooit opdrong. Beste Nele met de creatie van de rondreizende tentoonstelling heb je voor Nevele en onze kring iets prachtig gerealiseerd maar terzelfdertijd heb je aan de buitenwereld je visitekaartje afgegeven van hetgeen je in je mars hebt. Nadine Buysse, de kleindochter van 'Mijnheer Cyriel', vertelde me tijdens de opening van de rondreizende tentoonstelling te Deurle deze zomer dat het de mooiste tentoonstelling was die ze ooit had gezien over haar grootvader. En ik geef je ook graag de beoordeling mee van prof. Musschoot in Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap van vorig jaar: *"Ten slotte, last but not least, vermelden we hier graag nog dat de Heemkundige Kring Het Land van Nevele een schitterende reizende tentoonstelling heeft samengesteld over Cyriel Buysse. Het initiatief werd ruim gesteund (door de Gemeente Nevele, de Vlaamse Gemeenschap, de Provincie Oost-Vlaanderen en het Cyriel Buysse Genootschap) maar het resultaat mag gezien worden: het literaire en biografische materiaal wordt op een zeer aantrekkelijke manier gevisualiseerd. Met gelukwensen aan Nele van Uytsel en aan de hele ploeg*

vormgevers en technici, die 'Mijnheer Cyriel' op die manier tot leven brachten. De tentoonstelling is, zoals gezegd, gemonteerd als reizende tentoonstelling met gemakkelijk verplaatsbare panelen. Ze is nu een tournee begonnen in verschillende bibliotheken in Oost-Vlaanderen en gaat een lange carrière tegemoet."

Beste Nele ook u wensen we nog een lange carrière tegemoet en omwille van je verdiensten voor het Land van Nevele en Cyriel Buysse nemen we je vandaag op als prinses in de Orde van de Nevelse huwier.

*André Bollaert overhandigt de Nevelse huwier aan Nele Van Uytsel.
(Foto: Julien Scherpereel, Merendree)*

(A.B. – J.L.)

20 januari 2008: Tijdschriftnummer over Zeverenbeekvallei van december 2007 zorgt voor ruime bekendmaking natuureservaat.

Zowat tachtig wandelaars waren op 20 januari 2008 van de partij voor een begeleide wandeling in een stukje van de vallei van de Zeverenbeek. Dit natuureservaat strekt zich uit over Wontergem, Zeveren en een klein stukje Meigem.

De twee groepen werden begeleid door de natuurgidsen Karel De Waele, Xavier Coppens en Rik Desmet. Ik heb met plezier de informatie over de fauna en flora wat aangevuld met gegevens over lokale geschiedenis want de activiteit gebeurde in samenwerking met de heemkundige kring.

*Het centrum van Zeveren, vlak voor herberg De Reisduif.
Vooraan van links naar rechts Rik Desmet, Karel De Waele,
Stefaan De Groote en Xavier Coppens.
(Foto Geert De Sutter)*

Er valt over Zeveren wel wat te vertellen. Het dorp was tussen het einde van de 16de eeuw en het begin van de Franse tijd (1795) een belangrijke

heerlijkheid. De replica van de schandpaal op het dorpsplein symboliseert de macht van de toenmalige heer.

Zeveren lag aan een kruising van belangrijke wegen, nl. tussen Oudenaarde/Brugge en Antwerpen/leper. Vandaar dat er zich een belangrijke afspanning, Raepenburgh, op dit kruispunt bevond. Het is daarom een beetje vreemd dat het dorp niet groter is geworden. De afspanning bevond zich op het nr. 11 in de Leeuwstraat.

Er is in het centrum van Zeveren wel nog een belangrijke woning aanwezig. Het gaat om de pastorie die dateert uit de 18de eeuw en in 2000 werd gekocht door particulieren. De pastorie werd geklasseerd in 2004 en sindsdien mooi gerenoveerd. In de Kerkstraat bevinden zich verder nog de zgn. kasteelhoeve, die de zetel was van de heerlijkheid en een kleine hoeve (nr. 11) waar de kunstschilder Jules Claeys woonde en werkte.

De wandelaars konden echter vooral kennismaken met het natuurreservaat Vallei van de Zeverenbeek, een 'work in progress' en dit al sinds het einde van de jaren tachtig. Heel wat mensen waren nogal onder de indruk van de Moerputten, een stelsel van vijvers ontstaan door het graven van turf. Turf werd hier tot en met de Eerste Wereldoorlog als brandstof gebruikt.

Wandelaar Jo De Smet vertelde hoe hij als kind tijdens de vakantiemaanden ging zwemmen in de 'putten'. Nu is dat geen aanrader meer. De verbossing en moerasvorming zijn fel toegenomen; maar beter ook voor de vele eendachtigen die er gebruik van maken als tussenstop.

Andere inwoners van Zeveren vertelden met een beetje nostalgie over 'de planke', een doorsteek langs een pad, dat de Kerkstraat verbond met de Kouter in Deinze. Het goede nieuws is dat Natuurpunt op termijn dit pad volledig wil herstellen. Maar dat is maar één van de plannen.

In Zaal Te Lande waar zich nadien ruim honderd belangstellenden hadden verzameld, ging Xavier Coppens – ondersteund door een powerpointvoorstelling - dieper in op het belang van het natuurgebied. Het wordt beschouwd als één van de belangrijkste natuurreservaten in Oost- en West-Vlaanderen. De fauna, maar vooral flora die zich op het moerassige gedeelte heeft gevormd, is uniek. Natuurpunt heeft aan de Vlaamse milieuminister een subsidie gevraagd om het gebied te ontsluiten voor het publiek, via een wandellus en educatieve borden.

Voor de heemkundige kring is de samenwerking met Natuurpunt een succes geworden. Zo werden er 200 losse nummers verkocht en vervoegden een reeks nieuwe mensen de kring. Inhoudelijk is de publicatie eveneens een meevaller. Het in elkaar laten overvloeien van lokale geschiedenis, erfgoed, natuur, landschapsonderzoek en ecologie zorgde voor een interessant en gestoffeerd themanummer dat nadien nog als naslagwerkje kan worden gebruikt.

Stefaan De Grootte
Zeveren

MENSEN VAN TOEN

*De kerk van Landegem op een Feldpostkarte uit 1916.
(Verzameling André Bollaert)*

**AAN DE VOORAVOND VAN EEN CATASTROFE.
ONDERZOEK NAAR DE EMIGRATIE EN BEROEPENSTRUCTUUR
IN DE GEMEENTE LANDEGEM AAN DE HAND VAN DE
BEVOLKINGSDOSSIER VAN 1846-1870¹**

Overzicht van de beroepen² en het aantal inwoners van Landegem dat in die sector actief was.

Bakkersknecht	4
Barbier	3
<i>Barriere wagter ijzeren weg³</i>	3
Bedelaar	2
<i>Bezonderen⁴</i>	3
<i>Bloempelder⁵</i>	1
Burgemeester - landbouwer	1
Boomkapper	1
Kantonnier kanaal Deinze-Schipdonk	1
<i>Commisionaris⁶</i>	1
Dagloner	103
Dagloonster	6
Dienstbode	133
Dienstknecht	53
Dienstmeid	97
<i>Docteur in de medicine - chirurg</i>	1
<i>Doctor in de geneeskunde</i>	1

¹ Op 15 oktober 1846 werd in ons land een algemene volkstelling gehouden. Voor Landegem werd die opgenomen in twee registers. In die tijd werd niet de juiste geboortedatum genoteerd, wel de leeftijd. Bij elke nieuwe telling werd de leeftijd herzien. In deze lijst heb ik de leeftijd in het jaar 1856 genoteerd.

² We hebben de beroepsnamen zo veel mogelijk in de huidige spelling genoteerd, tenzij het om dialectische of Franse benamingen gaat; die namen hebben we cursief weergegeven.

³ Bareelwachter.

⁴ Een privé persoon; iemand die geen of een zelfstandig beroep uitoefent.

⁵ Iemand die de *pell* van het graan afdoet om dan dit gepelde graan te laten malen; ook bloemverkoper.

⁶ Iemand die allerlei boodschappen doet.

<i>Domestique</i> ⁷	1
<i>Garde</i> ⁸	1
<i>Garde travers op de ijzeren weg</i> ⁹	1
<i>Garde op de ijzeren weg</i> ¹⁰	1
Gareel- en schoenmaker	2
Gemeentesecretaris	1
Grondeigenares	9
Herbergier	15
Herbergierster	7
Herbergier - Koopman	1
Herbergier - Winkelier - Bloempelder - Landbouwer	1
Hoefsmid	2
Hoefsmid - Dienstbode	3
Hoefsmid - Herbergier	1
Houtzager	7
Hovenier	2
Huisschilder	2
Huisvrouw	66
<i>Kamslager</i> ¹¹ - Landbouwer	1
Kantwerkster	167
Kantwerkster - Onderwijzeres	1
<i>Karredrijver</i> ¹²	1
Katoenwever	14
Kleermaker	11
Kleermakerknecht	1
Kleermaakster	9
Kloefkapper	6
<i>Klopperkapper</i> ¹³	1
<i>Kloppermaker</i>	1
Koewachter	15
Koopman	4

⁷ Knecht.

⁸ Treinwachter.

⁹ Overwegbewaker.

¹⁰ Treinbewaker.

¹¹ Iemand die weefkammen maakt.

¹² Iemand die karren begeleidt.

¹³ *Klopper* is een ander woord voor *kloef*.

Koopman in fruit	1
Koopman in garens	1
Koopman in hoornvee	1
Koopman in vlas	2
Koopman in konijnen	1
Koopvrouw in konijnen	3
Koster	1
Kuiper	3
Kuiper dienstbode	2
Landsman, Landbouwer	318
Land(s)bouwster, <i>Land(s)bouwerigge</i> ¹⁴	138
Leerling	1
<i>Leermeesteresse</i> ¹⁵	1
<i>Leurkraamster</i> ¹⁶	1
<i>Leurkramer</i>	1
Lijnwaadwever	35
Lijnwaadwever - Landbouwer	2
Matroos	1
Mandenmaker	1
<i>Mestramer</i> ¹⁷	3
Metselaar - Metser	6
Metselaar - Herbergier	1
<i>Militaire pensionné</i>	1
Molenaar	5
Molenaar - Koopman	1
<i>Mulder</i> Dienstbode	1
Mutsenmaakster	5
Naaister	70
Olieslager	2
Onderpastoor	2
Onderwijzer	2
Onderwijzeres	1
Ontvanger	1

¹⁴ In het West-Vlaams en in de aangrenzende Oost-Vlaamse dialecten vormde men vrouwelijke beroeps- en persoonsnamen met het achtervoegsel *-igge, -egge*.

¹⁵ Onderwijzeres.

¹⁶ Leurd(st)er.

¹⁷ Iemand die op straat mest verzamelt.

<i>Particulieren</i> ¹⁸	3
Pastoor	1
<i>Piocheur</i> ¹⁹ ijzeren weg	1
<i>Picqueur</i> ²⁰ op den ijzeren weg	1
<i>Pontenier ijzeren weg</i> ²¹	1
<i>1ste Pontenier ijzeren weg</i> ²²	1
Schaapherder	5
Schipper	1
Seminarist	1
Schoenmaker	6
Schoenmaker - Dienstbode	1
Schoenmaker - Herbergier	1
Schrijver	1

¹⁸ Hetzelfde als *bezonderen*.

¹⁹ Spoorlegger bij de NMBS. Spoorleggers werken steeds in ploegverband onder het toezicht van een spoorleggersbaas (ploegbaas) (dank aan Albert De Grootte, Landegem voor de inlichting).

²⁰ *Picqueur* is een verschrijving van het Franse woord 'piqueur' en heeft verschillende betekenissen: 'rijmeester, dresseur, opzichter'. Piqueur bij de NMBS is een baanmeester. Hij moet het werk van de spoorleggers en spoorleggersbaas controleren. Het uitvoeren van grote werkzaamheden zoals hernieuwen van sporen, wissels enz. zal gebeuren onder zijn rechtstreeks toezicht (dank aan Albert De Grootte, Landegem voor de inlichting).

²¹ Het woord *pontenier* is waarschijnlijk een volkse aanpassing van het Franse woord 'pontier' 'brugwachter'. Ongeveer ter hoogte van Oudenburg wordt de spoorlijn Brugge-Oostende gekruist door het kanaal Plassendale-Nieuwpoort. Vroeger reden de treinen over een beweegbare brug over dat kanaal. Aan die brug was een brugwachter (of pontenier?) van de NMBS van dienst. Wanneer een schip moest passeren moest die brug worden geopend. Daarvoor moet door de brugwachter eerst toelating gevraagd worden aan de stationschef van Oudenburg. Indien er geen treinen te verwachten waren, kon toelating gegeven worden om de brug te openen. In het andere geval moest het schip wachten tot de trein (treinen) was (waren) voorbijgereden. De vragen, toelatingen of weigeringen werden ingeschreven in een daartoe speciaal register (dank aan Albert De Grootte, Landegem voor de inlichting).

²² Wanneer men bij de NMBS een bepaalde functie heeft, kan men na een aantal jaren en goede prestaties, in die functie bevorderd worden tot 'eerste'. De functie blijft dezelfde, maar men geniet dan een hogere loon- of weddeschaal. Voorbeeld: pontenier wordt 1^e pontenier dit is 1^e brugwachter (dank aan Albert De Grootte, Landegem voor de inlichting).

Slachter	4
Soldaat	15
<i>Spillewerkster - Speldewerkster - Spellewerkster</i> ²³	48
Spinner	3
Spinster - Huisvrouw	564
Statieoverste	1
Strodekker	3
Student	9
Timmerman	10
Timmerman dienstbode	1
Veearts en Hoefsmid	1
Veldwachter	2
Vroedvrouw	2
Voddenkoper - Koopman in Vodden	4
Voddenkoopster	1
Wagenmaker	5
<i>Wasscheresse</i> ²⁴	1
Werkman op den ijzeren weg	2
Werkvrouw	5
Wever	124
Wever in Lijnwaad	28
Winkelier	3
Winkelier in <i>Ellegoederen</i> ²⁵	1
Winkelier - Landbouwer	1
Winkelierster	10
<i>Zwingelaar</i> ²⁶	1
Zonder beroep - Zonder bedrijf	869

²³ Kantwerkster.

²⁴ In het West-Vlaams en in de aangrenzende Oost-Vlaamse dialecten vormde men vrouwelijke beroeps- en persoonsnamen met het achtervoegsel *-esse*.

²⁵ Stoffen die per el gemeten en verkocht worden.

²⁶ Iemand die vals zwingelt.

Lijst van enkele merkwaardige beroepen: wie waren ze, waar woonden ze?

Baerdescheerdere

Van Gheelandt Joannes, °Landegem 55 jaar - Vierhekkens 26 bis.

Bakkers

Bakkers

Claeys Romanus, °Landegem 50 jaar - Westhoek 3.

Claeys Edouard, °Landegem 54 jaar - Westhoek 3.

De Schuymer Joannes Baptist, °Zeveren 39 jaar - Heirenthoek 35.

De Schuyter Jacobus Francies, °Landegem 54 jaar (laat zijn zaak over aan bakker Janssens Leo) - Vierhekkens 78.

Pisson Charles Louis, °Landegem 56 jaar - Westhoek 10.

Pisson Modestus Franciscus, °Landegem 46 jaar - Westhoek 10.

Van de Castele Jan Francies, °Landegem 63 jaar - Vierhekkens 4.

Bakker-Winkelier

Janssens Leon, °Landegem 56 jaar (laat zijn zaak over aan Landsweirdt Felix) - Vierhekkens 24.

Janssens Leo, °Landegem 56 jaar - †7-5-1860 - Vierhekkens 78.

Landsweirdt Felix, °Drongen 44 jaar - Vierhekkens 24.

Bakkersknecht

Coddens Petrus, °Landegem 23 jaar - Westhoek 70.

Bekaert Edmondus, °Gent 24 jaar - Vierhekkens 78.

Van de Castele Seraphin, °Drongen 33 jaar - Vierhekkens 4.

Van de Castele Petrus, °Drongen 27 jaar - Vierhekkens 4.

Barbier

Van De Voorde Charle, °Hansbeke 26 jaar - Vierhekkens 79.

Van Zeeland Pieter, °Landegem 65 jaar - Westhoek 29.

Van Zeeland Joannes, °Landegem 42 jaar - Westhoek 29.

Bedelaar

Van Laecke Francies, Landegem 76 jaar - Heirenthoek 50.

Verstraete Francisca, °Bellem 52 jaar - Heirenthoek 50.

Bezonderen

Grijspeirt Rémi, °Vinkt 28 jaar - Westhoek 31.

Grijspeirt Sidonie, °Vinkt 20 jaar - Westhoek 31.

Van De Walle Francies, °Landegem 67 jaar - Vierhekkens 32.

Bloempelder

De Vreese Karel, °Vinderhoute 16 jaar - Vierhekkens 110.

De Wulf Louis - Hergbergier - Winkelier – Bloempelder - Landbouwer,
°Vosselare 39 jaar - Vierhekkens 110.

Boomkapper

Van Eeckhaute Livinus, °Latem 66 jaar - Heirenthoek 1.

Burgemeester – Landbouwer

Herteleer Constantin, °Landegem 55 jaar - Westhoek 66.

Kantonnier Kanaal Deinze-Schipdonk

Mortier Ivo, °Sint-Martens-Latem 32 jaar - Heirenthoek 66.

Commissionaris

Van Kerrebroeck Joannes, °Nevele 76 jaar, weduwnaar - Westhoek
86bis.

Dokters

Kluyskens Gustave Edmond - Docteur en medicine, Chirurg en l'art,
accouchement, °Gent 36 jaar - Vierhekkens 111.

Van Peteghem Petrus - Doctoor in de geneeskunde, °Gent 35 jaar -
Westhoek 17.

Garde

Bulcke Karel Francies, °Westkerke 20 jaar - Vierhekkens 9.

Gareel- en schoenmaker

De Vreese Ferdinandus, °Landegem 55 jaar - Vierhekkens 35.

De Vreese Felix, °Landegem 24 jaar - Vierhekkens 35.

Gemeentesecretaris

Standaert Pieter, °Merendree 39 jaar - Westhoek 16 verhuist naar
Westhoek 17.

Grondeigenaars

Van Hoobrouck ten Heule geboren Van Pottelsberghe Sophie, °Menin
43 jaar - weduwe - Vierhekkens 58.

Van Hoobrouck ten Heule Louis, °Gent 24 jaar - Vierhekkens 58.

Van Hoobrouck ten Heule Julie, °Gent 23 jaar - Vierhekkens 58.

Van Hoobrouck ten Heule Constant, °Gent 22 jaar - Vierhekkens 58.

Van Hoobrouck ten Heule Celstine, °Gent 21 jaar - Vierhekkens 58.

Van Hoobrouck ten Heule Marie, °Gent 19 jaar - Vierhekkens 58.

Van Hoobrouck ten Heule Charles, °Gent 18 jaar - Vierhekkens 58.

Van Hoobrouck ten Heule Edmond, °Gent 16 jaar - Vierhekkens 58.

Van Hoobrouck ten Heule Hortence, °Gent 12 jaar - Vierhekkens 58.

Herbergiers, Herbergiersters

Herbergiers

Bockstael Petrus, °Landegem 42 jaar - Westhoek 34.

Claeys Vital, °Landegem 36 jaar - Vierhekkens 26.

De Doncker Joannes, 55 jaar - Vierhekkens 29.
 De Vos Pieter Ignatius, °Lotenhulle 70 jaar - Vierhekkens 110.
 De Wulf Leonaze, °Nevele 33 jaar - Westhoek 2.
 Dewulf Eduard, °Drongen 49 jaar - Wilde 81.
 Dujardin Pieter, °Drongen 33 jaar - Vierhekkens 27.
 Hoste Francies, °Lotenhulle 28 jaar - Vierhekkens 9.
 Mesotten Henri, °St Tryen (?) (West-Vlaanderen) 79 jaar - Vierhekkens 11.
 Onderbeke Augustinus, °Sint-Martens-Lerne 37 jaar - Vierhekkens 57.
 Van Damme Franciscus, °Lochristi 38 jaar - Vierhekkens 9 - vertrekt naar Brugge op 3 juli 1851, laten hun zaak over aan Hoste Francies.
 Van Parys Jean Baptist, °Nevele 57 jaar - Vierhekkens 51.
 Vandermeersch Charles, 42 jaar - Westhoek 2.
 Vervynckt Charles Ludovicus, °Landegem 40 jaar - Heirenthoek 63.
 Wittevrongel Jan Baptist, °Deinze 48 jaar - Vierhekkens 133.

Herbergier-Koopman
 De Smet Pieter, °Gentbrugge 49 jaar - Heirenthoek 1bis.

Herbergier-Winkelier-Bloempelder-Landbouwer
 De Wulf Louis, °Vosselare 39 jaar - Vierhekkens 110.

Hoefsmid-Herbergier
 Claeys Charles Louis, °Landegem 40 jaar - Westhoek 26.

Metselaar-Herbergier
 Van Wanzele Bruno, °Poesele 37 jaar - Vierhekkens 27.

Schoenmaker-Herbergier
 De Zutter Charles, °Ursel 44 jaar - Vierhekkens 26.

Herbergierster
 De Brabander Nathalia, °Nevele 29 jaar - Vierhekkens 27 (laten hun zaak over aan Metselaar - Herbergier Van Wanzele Bruno).
 De Graeve Coleta Francisca, °Vinkt 69 jaar - Vierhekkens 110 (laten hun zaak over aan Herbergier - Winkelier – Bloempelder - landbouwer De-wulf Louis).
 De Vreese Regina, °Sint-Martens-Lerne 39 jaar - Westhoek 26.
 Le Clercq Constantia, °Zevergem 23 jaar - Vierhekkens 57.
 Mesotten Coleta, °Landegem 54 jaar - Vierhekkens 11.
 Reyniers Francisca, °Waarschoot 44 jaar - Westhoek 2 (laten hun zaak over aan Vandermeersch Charles).
 Steyaert Rosalia, °Nevele 32 jaar Vierhekkens 26 (laten hun zaak over aan Schoenmake - Herbergier De Zutter Charles).

Hoefsmeden en Hoefsmiddienstboden

Hoefsmeden

Boute Jan Francies, °Landegem 46 jaar - Westhoek 22.

Van Lemmens Jan Baptist, °Nevele 31 jaar - Vierhekkens 25 (nemen de woning na vertrek van huisschilder Mathieu Francies).

Hoefsmid-Herbergier

Claeys Charles Louis, °Landegem 40 - Westhoek 26.

Veearts en hoefsmid

Van Vynckt Joannes, °Landegem 23 jaar - Vierhekkens 36.

Hoefsmiddienstboden

Van Hee Justin, °Hansbeke 22 jaar - Westhoek 26.

De Bouveré Louis, °Landegem 31 jaar - Westhoek 30.

Speekaert Charles, 26 jaar - Vierhekkens 25.

Hovenier

De Meyer Jan Francies, °Landegem 41 jaar - Vierhekkens 55.

Eggermont Charles Louis, °Lovendegem 27 jaar - Vierhekkens 55.

Huisschilder

Mathieu Francies, °Lovendegem 32 jaar - Vierhekkens 25.

Van Vynckt Bernard, °Landegem 51 jaar - Westhoek 39.

Kamslager-Landbouwer

Meire Karel Louis, °Hansbeke 44 jaar - Vierhekkens 2.

Karredrijver

Standaert Charles Francies, °Landegem 45 jaar - Westhoek 64.

Kleermaker, Kleermaakster, Kleermakerknecht

Kleermaker

Beresole Leo, °Nevele 64 jaar - Vierhekkens 28.

Beresole Jacobus, °Landegem 36 jaar - Vierhekkens 28.

Beresole Isidorus, °Landegem 21 jaar - Vierhekkens 28.

De Brauwer Adolphus Frans, °Gent 45 jaar - weduwnaar - Vierhekkens 82.

De Dapper Joannes Francies, °Landegem 38 jaar - Wilde 89.

Cauwenberghe Jan Francies, °Landegem 25 jaar - Wilde 89.

Devogelaere Petrus, °Poesele 16 jaar - Vierhekkens 113.

Ide Seraphin, °Landegem 49 jaar - Vierhekkens 21.

Lootens Leo, °Drongen 59 jaar - Westhoek 9.

Lootens Francies, °Landegem 24 jaar - Westhoek 9.

Messotten Bruno, °Landegem 26 jaar - Vierhekkens 11.

Kleermaakster

Traman Barbara, °Nevele 61 jaar - Vierhekkens 28.

Beresole Marie Theresia, °Landegem 32 jaar - Vierhekkens 28.
Van der Donckt Isabella Rosa, °Landegem 32 jaar - Vierhekkens 82.
De Meyer Clemence, °Landegem 15 jaar - Vierhekkens 112.
Huyse Marie Rosa, °Drongen 57 jaar - Vierhekkens 79.
Huyse Joanna Marie, °Landegem 45 jaar - Vierhekkens 79.
Huyse Regina, °Landegem 40 jaar - Vierhekkens 79.
Huyse Sophie, °Landegem 39 jaar - Vierhekkens 79.
Praet Francisca, °Landegem 50 jaar - Westhoek 9.
Van Kerrebroeck Sophia, °Nevele 48 jaar - Vierhekkens 6.

Kleermakerknecht

Praet Alardus, °Landegem 18 jaar - Westhoek 9.

Kloefkappers of Klopperkapper, Kloppermaker

Klopperkapper

Cosyn Dominicus, °Lovendegem 35 jaar - Vierhekkens 56.

Kloppermaker

De Zutter Francies, °Ursel 33 jaar - Vierhekkens 79.

Kloefkapper

Dezutter Francies, °Ursel 41 jaar - Vierhekkens 57.

Lippens Bernardus, °Vosselare 37 jaar - Vierhekkens 49.

Lippens Medarius, °Vosselare 22 jaar - Vierhekkens 49.

Piens Bernardus, °Baygem 75 jaar - Vierhekkens 29 (laat zijn woning over aan Herbergier De Doncker Joannes).

Vandevoorde Charles, °Hansbeke 35 jaar - Vierhekkens 36.

Willems Charles, °Hansbeke 41 - Westhoek 19.

Koewachter

Coddens Ivo, °Landegem 19 jaar - Westhoek 66.

De Cloedt Charles Louis, °Landegem 16 jaar - Wilde 17.

De Meyer Jan Baptiste, °Landegem 17 jaar - Wilde 33.

De Rycke Edouard, °Huise 22 jaar - Wilde 17.

D'haese Bernard, °Landegem 17 jaar - Wilde 63.

D'haese Jacobus Francies, °Landegem 15 jaar - Wilde 74.

Hovaere Stephanus, °Landegem 16 jaar - Wilde 58.

Mercie Bruno, °Landegem 19 jaar - Wilde 60.

Standaert Charles, °Landegem 12 jaar - Westhoek 64.

Sterre Bernardus, °Landegem 16 jaar - Wilde 55.

Van Eeckhaute Pieter, °Landegem 16 jaar - Wilde 38.

Van Yperen Francis, °Evergem 12 jaar - Wilde 11.

Vermeulen Joannes, °Landegem 13 jaar - Wilde 79.

Vervremd Clothildis, °Gent - Wilde 32.

Vincent Francies, °Landegem 13 jaar - Westhoek 60.

Willemys Augustin, °Peteghem 15 jaar - Wilde 57.

Kooplui

Koopman

De Paepe Francies, Molenaar-Koopman, °Poesele 39 jaar - Heirenthoek 2.

De Smet Pieter, Herbergier-Koopman, °Gentbrugge 49 jaar - Heirenthoek 1bis.

Mercie Karel, °Landegem 28 jaar - Vierhekkens 114.

Mercie Karel Louis, °Landegem 24 jaar - Vierhekkens 114.

Koopman in boter

Maes Augustin (telling 1846), °Landegem 47 jaar - Wilde 14.

Koopman in fruit

Van Vynckt Martinus °Merendree 53 jaar - Heirenthoek 13

Koopman in garens

Cleve Karel, °Deinze 37 jaar - Vierhekkens 15.

Koopman in hoornvee (ook genoteerd als Slagter)

De Meyer Charles, °Drongen 48 jaar - Vierhekkens 112 (113) (laten hun zaak over aan Winkelier in ellegoederen Devogelaere Jacobus).

Koopvrouw in konijnen

Dewaele Sabine, °Lovendegem 22 jaar - Wilde 19.

Koopman in konijnen

Van Leeuwen Petrus, °Landegem 32 jaar - Westhoek 44.

Koopman in vlas

Van Vynckt Ignatius, °Hansbeke 45 jaar - Wilde 1.

Van Vynckt Francis, °Landegem 43 jaar - Wilde 1.

Voddenkopers, Koopman in Vodden, Voddenkoopster

Voddenkoper

Deschuyter Joannes, °Landegem 62 jaar - Wilde 51.

Desutter Petrus, °Drongen 52 jaar - Wilde 45.

Herrebrant Karel, °Landegem 69 jaar - Vierhekkens 96.

Mestdagh Bruno, Koopman in Vodden -°Landegem 87 jaar - Vierhekkens 118.

Voddenkoopster

Mortier Maria, °Landegem 55 jaar - Wilde 51.

Koster

Grijspeirt Francies Xaverius, °Gottem 56 jaar - Westhoek 31.

Kuiper en Kuiperdienstbode***Kuiper***

Van den Berge Bernard Augustus, °Landegem 54 jaar - Westhoek 18.

Van den Berge Bruno, °Landegem 24 jaar - Westhoek 18.

Van den Berge Victor, °Landegem 15 jaar - Westhoek 18.

Kuiper - dienstbode

Vanpoucke Joannes, °Sint-Joris-ten-Distel 20 jaar - Westhoek 18.

Seyseele Bernardus, °Merendree 30 jaar - Westhoek 18.

Leurkramer

Florekeyn Sophia, °Merendree 59 jaar - Vierhekkens 77.

Haerens Joanne, °Merendree 63 jaar - Vierhekkens 1.

Mandenmaker

Onderbeke Constant, °Sint-Martens-Lerne 47 jaar - Wilde 82.

Mestramer

Claeys Eduard, °Landegem 41 jaar - Wilde 25

De Decker Jan Francies, °Landegem 52 jaar - Vierhekkens 40

Vereecke Jan, °Sleydinge 51 jaar - Vierhekkens 102

Metsers, metselaar

Batslé Vitalis, °Landegem 31 jaar - Vierhekkens 23.

Batslé Vitalis, °Landegem 44 jaar - Westhoek 38.

Batslé Bruno, °Landegem 17 jaar - Westhoek 38.

Faceur Karel, °Nevele 39 jaar - Vierhekkens 118.

Fasseur Charles Louis, °Nevele 49 jaar - Westhoek 36.

Luttens Karel, °Lovendegem 43 jaar - Heirenthoek 57.

Metselaar-Herbergier

Van Wanzele Bruno, °Poesele 37 jaar - Vierhekkens 27.

Molenaar

Baele Constantin, °Lovendegem 66 jaar - weduwnaar van De Cooman
Joanna Maria - Wilde 78.

Baele Petrus Franciscus, °Vinderhoute 25 jaar - Wilde 78.

Baele Leopoldus, °Vinderhoute 24 jaar - Wilde 78.

De Vriendt Jan Baptist, °Landegem 72 jaar - Heirenthoek 2.

De Paepe Francies, °Poesele 39 jaar - Heirenthoek 2.

Mulder - dienstbode

Campe Jan Francies, Meigem 48 jaar - Heirenthoek 2.

Mutsenmaaksters

Lybaert Ida, °Lovendegem 20 jaar - Vierhekkens 32.

Lybaert Sophie, 13 jaar - Vierhekkens 32.

Sourie Rosalia, °Lovendegem 28 jaar - Westhoek 29.

Sourrie Francisca, °Landegem 34 jaar - Westhoek 95bis.
Speekaert Maria Theresia, °Landegem 25 - Heirenthoek 2.

Olieslager

Van der Vennet Justin Alouise, °Meigem 53 jaar, weduwnaar - Vierhekkens 12.

Van der Vennet Frederic Deonatus, °Landegem 24 jaar - Vierhekkens 12.

Onderwijzers

Kantwerkster-onderwijzers

Berth Melani, °Kortrijk 33 jaar - Vierhekkens 6.

Leermeesteresse

De Meyer Francisca, °Landegem 52 jaar - Vierhekkens 6.

Onderwijzer

Claeys Bernard, °Landegem 39 jaar - Westhoek 14.

Vandekerkhove Seraphien, °Landegem 39 jaar - Westhoek 37.

Ontvanger

De Deurwaerder Eduard, °Gent 39 Jaar - Westhoek 17.

Particulieren

De Prost Karel, °Landegem 65 jaar - Wilde 27.

Mesotten Pieter Michaël, °St Buyen (Luik) 89 jaar - Vierhekkens 22.

Verschelde Coleta, °Merendree 79 jaar - Vierhekkens 22.

Pastors, onderpastors

Pastoor

De Smet Franciscus, °Melle 60 jaar - Vierhekkens 7.

Onderpastoor

De Meyer Jacobus, °Gent - Vierhekkens 7.

Roosemant Jan Francies, °Oostwinkel 40 jaar - Vierhekkens 22.

Meid

De Meyer Coleta, °Ronsele 38 jaar - Vierhekkens 22.

Watermeulen Louis, °Vinkt 33 jaar - Vierhekkens 7.

Schaapherder

Hanssens Amandus, °Evergem 48 jaar - Heirenthoek 9.

Van Kerrebroek Auguste, 16 jaar - Westhoek 60.

Van Laecke Francies, °Landegem 48 jaar - Heirenthoek 49.

Verbeke Ivo, Vynckt, 32 jaar - Westhoek 77.

Versaylde Karel, °Aarsele 33 jaar - Heirenthoek 49.

Scheepslui

De Cloedt Jan Francies, Schipper, °Landegem 47 jaar - Westhoek 32.

De Meyer Bernardus, Matroos, °Landegem 19 jaar - Vierhekkens 48.

Schoenmakers, schoenmakerdienstbode

Batslé Joannes, °Landegem 36 jaar gehuwd - Vierhekkens 15.

Batslé Joannes, °Landegem 26 jaar - Vierhekkens 23.

De Bouveré Medardus, °Landegem 34 jaar - Westhoek 30.

De Zutter Leo, °Landegem 55 jaar - Westhoek 21.

De Zutter Karel, °Ursel 34 jaar - Vierhekkens 5.

Pauwels Bernard, °Landegem 21 jaar - Westhoek 48bis.

Gareel- en schoenmaker

De Vreeze Ferdinandus, °Landegem 55 jaar, weduwnaar - Vierhekkens 35.

De Vreeze Felix, °Landegem 24 jaar - Vierhekkens 35.

Schoenmaker-Herbergier

De Zutter Charles, °Ursel 44 jaar - Vierhekkens 26.

Schoenmakerdienstbode

Foquet Francois, °Landegem 27 jaar - Westhoek 47.

Schrijver

Audewaerder Auguste, °Landegem 22 jaar - Westhoek 2.

Slachters

Cocquyt Louis, °Merendree 60 jaar - Westhoek 11.

Cocquyt Emmanuel, 30 jaar - Westhoek 11.

Cocquyt Petrus, 21 jaar - Westhoek 11.

De Meyer Charles, °Drongen 38 jaar - Vierhekkens 113.

Spoorwegpersoneel

Barrière wagter bij den ijzeren weg

Cardon Jan Francies, °Lotenhulle 34 jaar - Wilde 19.

Cocquyt Bernardus, °Drongen 42 jaar - Wilde 57bis.

Huysman Ferdinand, °Eeklo 50 jaar - Heirenthoek 35.

Garde op den ijzeren weg, – Garde travers op den ijzeren weg

Cassier Petrus, ° Hansbeke 45 jaar - Wilde 64.

De Wispelaere Francies, °Merendree 57 jaar - Wilde 31.

Picqueur op den ijzeren weg

Mettenanx Pieter Jan, °Huise 45 jaar - Vierhekkens 9.

Piocheur ijzeren weg

Michiels Petrus, °Hansbeke 39 jaar - Wilde 48.

Pontenier ijzeren weg

Mesotten Bruno, 1^e Pontenier ijzeren weg, °Landegem 38 - Heirenthoek 65.

Mettenanxt Pieter Joannes, °Zemst (Brabant) 56 jaar.

Statieoverste

Camelbeke Charles, °Menen 39 jaar - Vierhekkens 10.

Werkman op den ijzeren weg

Roets Charles Louis, °Landegem 42 jaar - Wilde 81.

Roets Joannes Baptist, °Landegem 34 jaar - Wilde 81.

Strodekker

Coryn Franciscus, °Landegem 57 jaar - Heirenthoek 11.

Vervenne Jan Baptiste, °Drongen 38 jaar, weduwnaar - Heirenthoek 1.

Vervennet Joannes, °Drongen 50 jaar - Wilde 72.

Timmerlui

Bekaert Franciscus, °Lotenhulle 30 jaar - Westhoek 4.

Bekaert Francies, °Lotenhulle 40 jaar - Westhoek 95.

Bekaert Fredericus, °Lotenhulle 32 jaar - Westhoek 95.

De Cuyper Charles, °Merendree 42 jaar - Westhoek 95bis.

De Cuyper Leo, °Zomergem 33 jaar - Westhoek 95bis.

De Prest Charles, °Landegem 40 jaar - Vierhekkens 5

De Prest Philippus, °Knesselare 66 jaar, weduwnaar - Vierhekkens 6.

De Prest Karel, °Landegem 30 jaar - Vierhekkens 6.

Hoste Xaverius, °Deinze 68 jaar - Vierhekkens 31.

Vyncke Livinus, °Ursel 74 jaar, weduwnaar - Vierhekkens 105.

Timmerman - dienstbode

Torcq Eduardus, °Nazareth 21 jaar - Vierhekkens 5.

Veearts en hoefsmid

Van Vynckt Joannes, °Landegem 23 jaar - Vierhekkens 36.

Veldwachter

Lippens Karel Ludovicus, °Landegem 35 jaar - Vierhekkens 35.

De Meyer Leo, °Nevele 43 jaar - Westhoek 88.

Vroedvrouw

Van Parys Francisca, °Landegem 37 jaar - Vierhekkens 42 (nadien Vierhekkens 47).

Van Parys Marie Therese, Spinster, °Drongen 21 jaar (verblijft op het moment van de telling in de vroedkundige school te Gent) - Vierhekkens 51.

Wagenmakers

Langeriaert Eduardus, °Merendree 30 jaar - Westhoek 4.

Pisson Pieter, °Landegem 40 jaar - Vierhekkens 17.

Pisson Angelus, °Landegem 50 jaar - Vierhekkens 17.

Pisson Leo, °Landegem 46 jaar - Vierhekkens 17.

Vanderhaegen Leo, °Landegem 34 jaar - Westhoek 4.

Wasscheresse

De Cuyper Carolina, °Merendree 40 jaar - Westhoek 95 bis.

Wevers

Wever in lijnwaad of lijnwaedwever

Bockstael Charles Louis, °Landegem 49 jaar - Westhoek 71.
Claeys Charles, °Landegem 40 jaar - Westhoek 41.
Coddens Joannes Francies, °Landegem 71 jaar - Westhoek 70.
Coddens Ludovicus, °Landegem 56 jaa, weduwnaar - Heirenthoek 48.
Cornelis Karel Francies, °Merendree 39 jaar - Westhoek 85.
De Prost Louis, °Landegem 35 jaar - Westhoek 33.
De Paepe Petrus, °Landegem 24 jaar - Westhoek 37.
De Preest Bernard, °Drongen 54 jaar - Westhoek 88.
De Preest Jan Baptiste, °Landegem 23 jaar - Westhoek 88.
De Preest Leo, °Landegem 21 jaar - Westhoek 88.
De Decker Petrus, °Landegem 40 jaar - Heirenthoek 23.
De Doncker Joannes, °Wongerem 45 jaar - Westhoek 39.
De Doncker Karel, °Landegem 40 jaar - Westhoek 39.
De Groote Jacobus, °Landegem 45 jaar - Westhoek 40.
De Jaeger Charles Louis, °Landegem 43 jaar - Westhoek 56.
De Wispelaere Karel Francies, °Landegem 46 jaar - Heirenthoek 28.
Eeckhaute Florentin, °St.-Maria-Lerne 42 jaar - Westhoek 95.
Lootens Jan Baptiste, °Landegem 57 jaar - Westhoek 80.
Lootens Karel Francies, °Zomergem 64 jaar - Heirenthoek 65.
Maes Karel, °Vosselare 5 jaar - Westhoek 72.
Meganck Charles Louis, °Nevele 35 jaar - Westhoek 50.
Quicqueborne Petrus, °Nevele 49 jaar - Heirenthoek 22.
Quicqenborne Jan Baptiste, °Nevele 47 jaar - Heirenthoek 64.
Smeesters Henri, °Gent 36 jaar - Westhoek 81
Speeckaert Pieter Francies, °Landegem 29 jaar - Westhoek 76
Sterre Charles Louis, °Drongen 55 jaar - Westhoek 52.
Van Hove Louis, °Landegem 47 jaar - Westhoek 47.
Van De Castele Jacobus, °Deinze 36 jaar - Westhoek 49.
Van den Berge Augustin, °Landegem 30 jaar - Westhoek 69.
Van den Eeckhaute Josephus, °Drongen 41 jaar - Heirenthoek 24.
Van Kerrebroeck Jan Baptiste, °Landegem 37 jaar - Westhoek 46.
Van Leeuwen Livinus, °Landegem 55 jaar - Westhoek 62.
Vergult Jan Francies, °Landegem 41 jaar - Westhoek 75.
Vervynckt Augustinus, °Landegem 28 jaar - Westhoek 65.
Willemeyns Seraphin, °Kruishoutem 33 jaar - Westhoek 38.

Lijnwaadwever-Landbouwer

Bockaert Joannes, °Landegem 61 jaar - Westhoek 63.

Vervynckt Pieter Judocus, °Landegem 62 jaar - Westhoek 65.

Katoenwever

De Backer Petrus, °Landegem 17 jaar - Westhoek 20.

De Roose Karel Ludovicus, °Merendree 39 jaar - Heirenthoek 27.

De Roose Joannes Franciscus, °Merendree 37 jaar - Heirenthoek 27.

De Roose Karel Francies, °Merendree 21 jaar - Heirenthoek 27.

De Roose Bruno, °Merendree 30 jaar - Heirenthoek 27.

De Roose Leonardus, °Merendree 27 jaar - Heirenthoek 27.

De Roose Augustinus Leopold, °Merendree 22 jaar - Heirenthoek 27.

Lomme Charles Louis, °Landegem 15 jaar - Wilde 68.

Lomme Joannes, °Merendree 51 jaar, weduwnaar van Rosalia Maenhout - Wilde 68.

Maere Charles Louis, °Hansbeke 32 jaar - Westhoek 45.

Van Holsbeke Louis, °Merendree 55 jaar - Heirenthoek 15.

Van Holsbeke Charles Louis, °Merendree 23 jaar - Heirenthoek 15.

Van Vynckt Bernard, °Landegem 41 jaar - Westhoek 35.

Van Vynckt Leopoldus, °Landegem 16 jaar - Westhoek 35.

Van Vynckt Bruno, °Landegem 14 jaar - Westhoek 35.

Winkeliers - Winkeliersters**Winkelier**

De Bonne Desiré, °Drongen 40 jaar - Westhoek 27.

Praet Francies, °Landegem 65 jaar, weduwnaar - Westhoek 7.

Vanhecke Charles, °Landegem 49 jaar - Vierhekkens 21.

Winkelierster

Bert Theresia, °Landegem 67 jaar, weduwe - Westhoek 30.

De Meyer Livina, Huisvrouw - Winkelierster, °Ledeberg bij Gent 40 jaar - Heirenthoek 1bis.

De Schuymer Francisca, °Zeveren 36 jaar - Heirenthoek 35.

Ide Rosalia, °Landegem 61 jaar weduwe - Westhoek 14.

Roets Sidonia °Landegem 48 jaar - Wilde 81.

Serbruyns Anna Marie, °Peteghem 75 jaar, weduwe van Blasius Claeys - Westhoek 3.

Slock Eugenia, °Lotenhulle 30 jaar - Vierhekkens 25.

Tavernier Seraphine, °Waregem 36 jaar - Vierhekkens 36.

Van den Abeele Eugenia, °Nevele 46 jaar, weduwe - Vierhekkens 56.

Vanvooren Rosalie, °Landegem 64 jaar - Westhoek 5 (komende van Westhoek 32).

Winkelier in ellegoederen

Devogelaere Jacobus, °Poesele 46 jaar - Vierhekkens 113.

Winkelier-Landbouwer

Bonne Pieter Francies, °Zomergem 48 jaar - Vierhekkens 3.

Bakker-Winkelier

Landsweirdt Felix, °Drongen 44 jaar - Vierhekkens 24.

Janssens Leo, °Landegem 56 jaar - †7-5-1860 - Vierhekkens 78.

Hergbergier-Winkelier-Bloempelder-Landbouwer

De Wulf Louis, °Vosselare 39 jaar - Vierhekkens 110.

Zagers, houtzager

Blomme Stephanus, °Lichtervelde 48 jaar - Westhoek 39.

De Decker Louis, °Landegem 40 jaar - Vierhekkens 45.

De Wulf Bernardus, °Drongen 55 jaar - Westhoek 87.

De Wulf Petrus, °Landegem 20 jaar - Westhoek 87.

Vyncke Jan Baptiste, °Landegem 52 jaar - Vierhekkens 21bis.

Houtzager

De Decker Louis, °Landegem 54 jaar - Wilde 47.

De Decker Francois, °Landegem 24 jaar - Wilde 47.

Sociaal-ecomomische schets van Landegem (1846-1870)**1846**

Armoede was troef in 1846 en dit om velerlei redenen:

1845 had zijn sporen nagelaten met de aardappelplaag waardoor het voornaamste voedsel van de arme was aangetast wat geleid had tot een grote hongersnood en bovendien steeg de broodprijs voortdurend.

9 januari 1846. Op de lijnwaadmarkt in Gent bleef alles onverkocht wat tot grote verslagenheid leidde bij de linnenwevers.

Het is dan ook duidelijk dat wevers in Landegem en omgeving de volgende jaren nog meer concurrentie mogen verwachten van de grote industriële bedrijven zoals La Lys, la Gantoise en andere uit Gent, die zelf reeds enorme moeilijkheden hadden om hun markt te houden.

1847 - Het hongerjaar

10 januari. Huisgezinnen uit de omliggende dorpen komen naar de stad (Gent) en zijn zonder levenshulp noch onderkomen. Ze smeken om een aalmoes.

1 maart. Een schip met tarwe bestemd voor Frankrijk werd tussen Baarle-Drongen en Leerne op de wijk Gaverland aangevallen en geplunderd.

12 maart. *De Gazette van Gent* publiceert dat Waarschoot 229 lijnwaadgetouwen heeft en een dagloon voor de wever 0,75 frank bedraagt. Een spinster verdiende 0,18 frank per dag. Een tarwebrood kost dan 57 cent, een roggebrood 30 cent.

Het aantal sterfgevallen in 1847 (88) ligt dubbel zo hoog als het aantal geboorten (40) en is het hoogst in de periode 1844-1854.

1848 - Textielproblemen worden nog groter

3 maart. Als gevolg van de omwenteling in Frankrijk is de verkoop van de textielproducten in Frankrijk zeer sterk gedaald.

1849 en 1854 - Het cholerajaar

Cholera teisterde in de eerste plaats de grote steden; de impact op een gemeente als Landegem is niet duidelijk. Als we het aantal overlijdens tellen dan zien we dat Landegem zijn piek kende in 1847 met 88 sterfgevallen. In 1849 kende men 52 sterfgevallen, in 1854 slechts 38; het aantal dat te wijten is aan cholera is niet duidelijk.

Enkele besluiten uit de analyse van de bevolkingsregisters

Landbouw als primaire bron van inkomen

Landegem is wel degelijk een gemeente die in de eerste plaats van de landbouw leeft, want er zijn niet minder dan 318 landbouwers of *landsmannen*, 103 dagloners en dit voornamelijk in hoofdberoep. Daarbij komen 138 landbouwsters en 6 dagloonsters. Dit geeft een totaal van 565 personen tewerkgesteld in de landbouw.

Textielnijverheid is de belangrijkste bron van inkomsten

Het aantal inwoners rechtstreeks betrokken bij de textielnijverheid is gigantisch. Huisvrouwen staan hetzij als spinster genoteerd of als spinster-

huisvrouw (564). Daarbij komen nog de 167 kantwerksters en tenslotte de meisjes als spellewerkers 48 (subtotaal 779).

Bij de mannelijke beroepen vindt men 3 spinners, 124 wevers, 37 wevers in lijnwaad, 14 katoenwevers (subtotaal 178).

Daarbij tellen we die beroepen die met de textielverwerking verband houden: 70 naaisters, 5 mutsenmaaksters, 9 kleermaaksters (subtotaal 84) en bij de mannen 12 kleermakers.

Er zijn dus 1.053 personen in de textielnijverheid betrokken en dit op een totaal van 3.281 of zowat 35 % van de bevolking. We moeten echter vaststellen dat het hier voornamelijk om bijberoepen gaat.

Vaak waren de vrouwen meeeverdiener als spinster, samen met hun oudere kinderen als spinster (vanaf 15 jaar), kantwerkster (vanaf 9 jaar) en zelfs de kinderen vanaf 7 jaar als spille- of spellewerkster.

Een doorsnee familie zag er als volgt uit:

De Meyer Joannes Baptist, 79 jaar, wever, gehuwd met Van den Berghe Regina, 67 jaar, huisvrouw-spinster - Wilde 69.

Hun kinderen: Werkman 26 jaar
Wever 24 jaar
Spinster 28 jaar
Spinster 28 jaar
Kantwerkster 9 jaar

Straatnamen te Landegem tussen 1846 en 1870

In het bevolkingsregister van de onderzochte periode 1846-1870 geeft men slechts 4 wijken en 4 straten op.

Sectie - wijk - Dorp - Gehucht = A

Wilde - Huisnummers 1 tot 92

Sectie - wijk - Dorp - Gehucht = B

Vierhekkens - Huisnummers 1 tot 134. Meteen de straat waar je het meest bewoners en herbergen terugvind.

Sectie - wijk - Dorp - Gehucht = C

Westhoek – Huisnummers 1 tot 12 in Boekdeel I - Huisnummers 13 tot 95 in deel II

Sectie - wijk - Dorp - Gehucht = D

Heirenthoek – Huisnummers 1 tot 66

Dit toont aan dat de kleinere straten in die periode deel uitmaakten van een grote weg en geen naam droegen. De nummering richtte zich naar de hoofdstraat. Pas vanaf 1871 krijgen ook de kleinere straten een eigen naam.

Woningen te Landegem

De gemeente telde in het totaal 394 woningen:

- Wilde 86 woningen;
- Vierhekkens 142 woningen, waarvan 10 onbewoond zijn en 2 gesloopt werden;
- Westhoek 99, waarvan 6 onbewoond zijn;
- Heirenthoek 70, waarvan 1 gesloopt werd.

Herbergen in Landegem

Men telt tussen 1846 en 1870 niet minder dan 15 officiële herbergen in Landegem. Het grootste aantal daarvan vinden we terug in Vierhekkens (9), dan volgt de Westhoek met 3, Heirenthoek met 2 en Wilde telt 1 herberg.

Studenten te Landegem

In die tijd was studeren een grote luxe en een voorrecht van de gegoede personen uit de bevolking. Toch hadden enkele Landegemnaren studerende kinderen.

Zo ziet men dat de familie Van der Vennet (Vierhekkens nr. 12) een zoon heeft die studeert aan de 'Normaleschool St Niclaes' en een dochter die in Lotenhulle op pensionaat is.

Bij de familie Lippens (Vierhekkens nr. 49) staat Lippens Rosalia vermeld als leerling. Het is niet duidelijk waar het hier over gaat, maar vermoedelijk is ze leerling voor een bepaald beroep.

Bij de familie Van Parys (Vierhekkens nr. 51) is de dochter des huizes, Van Parys Marie Therese (°Drongen 21 jaar) als spinster ingeschreven in de registers. Maar tevens staat vermeld dat ze een opleiding volgt in de

vroedkundige school te Gent. In Gent werden reeds onder het bewind van Marie Theresia in 1778 specifieke cursussen gegeven in verloskunde.

Bij het landbouwersgezin Ide uit de Westhoek nr. 1 was de zoon Louis (zonder beroep, °Landegem 17 jaar) student in Sint-Niklaas (waarschijnlijk aan de normaalschool).

Bij de familie Grijspaert (Westhoek nr. 31) was de zoon Edouard (°Vinkt 23 jaar) student en de tweede zoon Evariste (°Vinkt 21 jaar) was seminarist.

Bij de families Van der Vennet en De Kesel (Westhoek nr. 64) zijn de studenten op kostschool in Evergem. Van der Vennet Bruno Hermanus (student, °Landegem 17 jaar) 'Onfangt het middelbaer onderwijs in de kostschool te Everghem'.

De Reu Joannes Francies (landbouwer - °Nevele 26 jaar) 'Onfangt het middelbaer onderwijs in de kostschool te Everghem'.

De familie Van Nevel, landbouwers (Heirenthoek nr. 44) heeft twee studenten namelijk: Van Nevel Jan Baptist °Landegem 23 jaar en Van Nevel Ludovicus °Landegem 21 jaar.

Militairen in Landegem

In die tijd moesten de jonge mannen loten. Wie er zich inlootte, kende een dienstdag die varieerde tussen de 2 jaar 6 maand als soldaat bij de infanterie linie tot 4 jaar als soldaat artillerie te paard.

Sommige dienstplichtige miliciens negeerden hun oproep en verdwenen naar het buitenland. Zo verdween soldaat De Meyer Bernard, geboren te Landegem op 29 april 1837 als zoon van Jean Francois De Meyer en Jeanne Marie Van Huffel. Hij had als loteling het nummer 13 getrokken en was van de lichte 1857. Vermoedelijk was hij in Amerika. Op de 'Naemlyst der miliciens dezer lichte die zich ter inlyving niet hebben aangeboden' van de nationale militie had hij het nr. 21 van 52 miliciens uit het arrondissement Gent die in die periode spoorloos bleken te zijn²⁷.

Als we een kijk nemen in de bevolkingsregisters dan vinden we de familie De Meyer-Van Huffel terug in de Vierhekkens nr. 55. Daar woonde de familie die uit 8 personen bestond. De vader was van beroep hovenier, terwijl moeder zonder beroep was aangestipt. De kinderen waren bij de telling in 1846 nog vrij jong en onze verdwenen soldaat De Meyer Bernard was dan

²⁷ Gepubliceerd in de *Moniteur* van 17 augustus van 1857 (met dank aan ons medebestuurder Daniël D'Hooge voor de inlichting).

9 jaar. Op 19-jarige leeftijd werd hij opgeroepen maar dit staat niet in het bevolkingsregister vermeld. De familie is op een zeker ogenblik uit Landegem vertrokken zonder enig spoor. Is Bernard de Meyer nu de eerste emigrant naar Amerika? Dat is voor het ogenblik onduidelijk.

Lijst van de Landegemse dienstplichtige militairen²⁸

Bogaert Jan Baptiste

Soldaat, °Landegem 27 jaar - Westhoek 43 - *in garnisoen te Luyck*.

Cardon Francies

Soldaat, °Landegem 22 jaar - Vierhekkens 8.

De Backer Euvaristus

Soldaat, °Landegem 21 jaar - Heirenthoek 18.

De Buck Bruno

Landbouwer, °Landegem 22 jaar - Vierhekkens 134 – *in militairen dienst*.

De Preest Petrus

Soldaat, °Landegem 25 jaar - Westhoek 88 – *In garnisoen te Turnhout*

De Vreese Bernard

Soldaat, °Landegem 24 jaar - Wilde 51.

Langeriaert Charles Ludovicus

Soldaat, °Landegem 22 jaar - Heirenthoek 50.

Langeriaert Petrus

Soldaat, °Landegem 21 jaar - Heirenthoek 50.

Quicqenborne Jan Baptist

Soldaat, °Landegem 22 jaar - Heirenthoek 64.

Van Brussel Felix

Soldaat, °Nevele 27 jaar - Vierhekkens 14.

Van de Walle Petrus

Soldaat, °Landegem 23 jaar - Vierhekkens 115 - *in militairen dienst*.

Van Kerrebroeck Petrus

Wever, °Landegem 22 jaar - Vierhekkens 54.

Van Leeuwen Petrus

Daglooner °Landegem 22 jaar - Vierhekkens 44.

Van Vynckt Bruno

Soldaat, °Landegem 24 jaar - Westhoek 39 - *in militairen dienst*.

Vervynckt Charles

Soldaat, °Landegem 20 jaar - Westhoek 65.

²⁸ Deze lijst streeft geen volledigheid na.

Gepensioneerd militair

Vyncke Henri

Landegem 49 jaar - Westhoek 42.

Vondeling

Vervremd Clotildis, *Koeywagter* in Wilde nr. 32, komende 'uyt het hospice te Gent als vondeling' inwonende bij De Vreese Theresia, landbouwerigge, °Landegem 72 jaar en Coryn Charles Louis, landbouwer, °Landegem 57 jaar.

In 1820 werd te Gent een vondelingenrol of -luik ingericht om het probleem van de vele vondelingen in een stad als Gent op een menselijker manier op te lossen. Gent telde in de periode 1856 niet minder dan 136 vondelingen (piek met 185 in 1835). De rol bevond zich aan het Godshuis van Sint-Jan-in-d'Olie op de Vlasmarkt. De vondelingen en verlaten kinderen werden uitbesteed op het platteland. Zo werden in 1858, 431 kinderen uitbesteed tegen 30 centimes per dag en op die wijze belandde Clotildis Vervremd in Landegem te Wilde.

De juiste datum van zijn aankomst in Landegem is niet vermeld. Wel is aangeduid dat hij naar Merendree verhuist op 22-5-1856. Hij staat ingeschreven als werkmán, 28 jaar. Vervremd Clotildis uit Gent woont bij de familie De Neve Joannes (wever) en Van Haute Regina (spinster) tot hij terug naar Gent vertrekt op 13-3-1861.

Verklaring van een aantal beroepen

Keuze van de beroepsnaam

Bij zijn registratie in de gemeente kon iedereen om het even welk beroep opgeven al diende men er rekening mee te houden dat bepaalde beroepen tot de lijst van de gepatenteerde beroepen behoorden.

Het zogenaamde patentrecht werd in 1805 ingevoerd en pas in 1893 afgeschaft. Het was een belasting verschuldigd voor het mogen uitoefenen van bepaalde beroepen, vastgelegd in een lijst. Bepaalde groepen als ambtenaren, arbeiders, geestelijken, landbouwers en militairen waren vrijgesteld van betaling. Voor schippers gold vanaf 1823 dat een recht verschuldigd was afhankelijk van de tonnage van hun schip.

De lijst van die beroepen, 148 in totaal, werd in het Staatsblad bekend gemaakt. Het patenrecht was in verschillende klassen ingedeeld.

Ambachten van nr. 1 tot 59: 16de klas van tarief A; van nr. 40 tot 92: 13de klas van tarief B en 14de klas van tarief B voor de ambachten van nr. 93 tot 148.

Enkele voorbeelden:

Ambacht 1: Gespenmakers

Ambacht 40: Grof- en hoefsmeden

Ambacht 59: Rytuigschilders

Ambacht 60: Koetsen en rytuigmakers

Ambacht 92: Bloemkweekers

Ambacht 148: Papierlynders

Ambachtslieden die alleen werken of bijgestaan werden door hun vrouw en kinderen zijn vrij van patentrecht²⁹.

Bakkers

Landegem telde niet minder dan 8 bakkers en één bakker-winkelier. Dit beroep was zeer gegeerd maar ook gevoelig voor de economische situatie in de periode 1846-1870. In 1846 mislukte de rogge oogst waarbij de opbrengst van 18,68 hl per ha daalde naar 7,25 hl. Het tekort aan levensmiddelen doet de prijzen geweldig stijgen.

Tarwe gebuild: de prijs evolueert van 44 cent in januari tot 45 cent in december;

Tarwe ongebuild: prijs blijft 35 cent;

Masteluin³⁰: van 28 cent naar 31 cent;

Rogge: van 24 cent naar 27 cent.

In 1847 stijgen die prijzen verder tot 58 cent voor gebuilde tarwe en de andere producten stijgen respectievelijk tot 44 cent, 39 cent en 33 cent. Dit leidt tot een broodzetting (vastlegging van de prijs) in Gent op 6 maart 1847.

De broodzetting was geldig in de hele provincie; voor Landegem betekende dit dat men de prijzen diende toe te passen zoals op de markt te Gent, Deinze, Aalst, Oudenaarde, Eeklo, enz.

²⁹ Gepubliceerd in de *Moniteur* van 3 december 1818, 19 juni 1842 en 22 januari 1849 (met dank aan ons medebestuurslid Daniël D'Hooge).

³⁰ Mengsel van half tarwe, half rogge.

Commissionairs

Commissionairs konden inezet worden voor allelei taken, zoals volgende beschrijving uit Gent getuigt: 'Commissionairs ontvangen alle boodschappen, zowel op hun standplaats dan wanneer zij zonder last langs de straten gaan. Zij kunnen gebezigd worden voor alle slag van boodschappen en vervoeropdrachten, dragen van voorwerpen en lasten, vervoer van wijnen, verhuizingen uitvoeren enz...'

Zwingelaar

Een zwingelaar kon dagelijks 4 tot 5 kg vlas bewerken met het berd, met de molen steeg dit tot 10 tot 15 kg.

Besluit

Ondanks het feit dat het ons opzet was om de emigratie van Landegem te onderzoeken, moeten we vaststellen dat er geen emigranten genoteerd konden worden. Wat de emigratie naar Amerika betreft, zijn er in Landegem geen vroege voorlopers op dit gebied te vinden. Voor het Land van Nevele zijn de eerste emigranten te noteren in Hansbeke in 1832. Nadien volgden emigranten uit Poeke en Nevele in 1840, Hansbeke in 1850, Lotenhulle in 1855, Nevele in 1860 en nogmaals Hansbeke in 1870. Landegemse emigranten volgen pas in een latere periode die we in een later onderzoek willen toelichten.

(Einde van het eerste deel. De lijst met geraadpleegde werken verschijnt in de laatste aflevering van dit artikel.)

André Stevens
Landegem